

audit FINANCIAR

1/2013

- **Reglementările contabile internaționale – dimensiuni istorice și realități**

- **Evoluția și perspectivele pieței de audit financiar în România și Spania**
- **Instrumente matematice utilizate în evaluarea riscului de audit**
- **Impactul investițiilor străine directe asupra entităților auditate**
- **Guvernanța corporativă în sistemul bancar românesc**
- **Conflictele de interese și tranzacțiile cu părțile afiliate la entități românești cotate**
- **Raportarea financiară și previziunile analiștilor în contextul crizei economice – în condițiile mediului românesc**

❖ Participarea CAFR la Consiliul anual IFAC

În perioada 14-15 noiembrie 2012 a avut loc la Cape Town, Africa de Sud, Consiliul anual al Federației Internaționale a Contabililor, IFAC, la care Camera Auditorilor Financiari din România, membru cu drepturi depline al acestei prestigioase organizații internaționale a profesiei, a fost reprezentată de președintele său, prof. univ. dr. **Horia Neamțu**.

Cu începere din noiembrie 2012, președintele adjunct al IFAC, **Warren Allen**, din Noua Zeelandă, a fost ales președinte, pentru un mandat de doi ani, ce va lua sfârșit în noiembrie 2014. Warren Allen a fost membru al Board-ului IFAC timp de 6 ani, fiind ales președinte adjunct în 2010, calitate în care a fost președinte al Comitetului de Planificare și Finanțe. Este director executiv și partener pensionat al Ernst & Young Noua Zeelandă și fost președinte al Institutului Contabililor Autorizați din Noua Zeelandă. A făcut parte din Comitetul de Educație al IFAC (în prezent Consiliul pentru Standarde Internaționale de Educație, IAESB) timp de peste 10 ani, fiind președintele acestuia între 1998-2004. Consiliul IFAC a aprobat numirea **Oliviei Kirtley**, din Statele Unite, în poziția de președinte adjunct, pentru un mandat de doi ani, preluând, totodată, funcția de președinte al Comitetului de Planificare și Finanțe. Ea face parte din Board-ul IFAC din 2007, prezidând Comitetul de Guvernanță și Audit. Dna. Kirtley este director non-executiv al US Bancorp, Papa John's International Inc. și ResCare Inc. A fost, de asemenea, președinte al Institutului Contabililor Publici Autorizați din America (AICPA) și al Consiliului de Examinare AICPA. În urma ședinței din acest an, doi membri asociați au obținut calitatea de membri cu drepturi depline: Asociația Tehnicienilor Contabili din Marea Britanie și Institutul Contabililor Publici Autorizați din Mongolia, iar 6 organisme profesionale au fost votate drept membri asociați: Institutul Contabililor Autorizați din Albania, Asociația Națională a Contabililor din Nigeria, Institutul Auditorilor Profesioniști din Rusia, Ordinul Național al Experților Contabili și Contabililor Autorizați din Togo, Institutul Contabililor Publici Autorizați din Ruanda și Ordinul Contabililor Autorizați din Portugalia.

❖ Seminarii tehnice pe probleme de IFRS

- La 29 noiembrie 2012 Camera Auditorilor Financiari din România și Association of Chartered Certified Accountants (ACCA) – Biroul din România au organizat în sala Amfiteatru din cadrul Institutului Național de Statistică București un seminar tehnic pe probleme de IFRS, la care au participat peste 150 de auditori financiari.

În deschiderea manifestării, reprezentatul Camerei Auditorilor Financiari din România, dr. **Georgeta Petre**, vicepreședinte al Consiliului CAFR, a adresat în numele Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România călduroase urări de salut celor prezenți la acest seminar destinat auditorilor financiari și axat pe implementarea și aplicarea IFRS. În acest context, a mulțumit ACCA-Biroul reprezentativ din Europa de Sud-est pentru ideea și suportul acordat în vederea organizării acestei importante reuniuni profesionale, a doua din acest an, prima desfășurându-se în luna aprilie având ca temă „*Auditarea proiectelor finanțate din fonduri structurale*”, ambele fiind organizate în cooperare de către cele două organisme profesionale, respectiv, ACCA și CAFR. Cele două seminarii s-au adresat auditorilor financiari,

costurile și logistica fiind asigurate de organizatori, nefiind necesară o contribuție financiară din partea participanților. Camera Auditorilor Financiari din România apreciază, în mod deosebit, excelențele relații de colaborare cu ACCA și, respectiv, cu Biroul ACCA din țara noastră. Reprezentatul ACCA România în Adunarea Generală ACCA, **Cristina Guțu**, s-a referit la importanța seminarului tehnic pe probleme de IFRS și a trecut în revistă o serie de activități desfășurate în comun cu Camera Auditorilor Financiari din România care atestă buna colaborare profesională existentă cu Camera Auditorilor Financiari din România, manifestată și cu prilejul organizării acestei acțiuni. În acest sens, reprezentantul ACCA a transmis mulțumiri președintelui Camerei Auditorilor Financiari din România prof. univ. dr. **Horia Neamțu** și echipei care a lucrat la pregătirea seminarului, fără de care nu ar fi fost posibilă organizarea acestei manifestări profesionale.

Au susținut prelegeri: **Georgeta Petre**, director Direcția Legislație și Reglementări Contabile MFP, vicepreședinte al CAFR – „*Cadrul legal privind întocmirea situațiilor financiare IFRS*”; **Cristina Guțu**, FCCA Senior Finance Trainer la BPP Professional Education – „*Cadrul general conceptual pentru raportarea financiară (Scop și statut, Domeniul de aplicare, Obiectivul raportării financiare cu scop general, Caracteristici calitative ale informațiilor financiare utile). Prezentarea situațiilor financiare IAS 1 (Obiective, Domeniul de Aplicare, Situații financiare, Structură și conținut*”; **Mirela Păunescu**, ACCA – Senior Trainer la Globaltraining Intercollege – „*Impozitul pe profit – IAS 12 – prima parte*”; **Cristina Pena**, ACCA - The Academy at PwC – „*Impozitul pe profit*” – IAS 12 – **a doua parte** (cele două părți au acoperit temele: *Introducere; Ce urmărește standardul și diferența de abordare față de modul de recunoaștere a impozitelor în România; Principalele noțiuni definite de IAS12; Diferențe temporare impozabile și deductibile; Recunoașterea activelor și datoriilor privind impozitul anual amânat*) și **Gabriela Sasu**, FCCA – Senior Trainer Consultant la ExP Group, - „*Actualizări ale IFRS aplicabile din ianuarie 2013*”.

- La 28 noiembrie 2012, la Athenee Palace Hilton București, ACCA România a organizat un eveniment tehnic cu tema – „**Actualizări IFRS & Directiva privind întârzierea efectuării plăților, E-invoicing**”.

În spiritul bunei colaborări între ACCA și Camera Auditorilor Financiari din România, la acest eveniment au fost invitați să ia parte și auditorii financiari, membri CAFR. Lectori au fost **Richard Martin**, director Raportare Corporativa la ACCA și **Emmanouil Shizas**, Senior Economic Analyst la ACCA, conducător al programului de cercetare al ACCA.

În cadrul manifestării au fost detaliate ultimele tendințe ale Standardelor Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), precum și problema, pe scară largă, a întârzierii efectuării plăților și modul în care companiile se pot apăra împotriva ei. Discuția s-a bazat pe cercetările ACCA privind modul în care companiile mici gestionează creditele. S-a evidențiat rolul **noii Directive UE** privind întârzierea efectuării plăților, pe care statele membre trebuie să o transpună în legislația națională până la 16 martie 2013 și s-a analizat modul în care companiile încearcă să rezolve problema întârzierii efectuării plăților. Sesiunea s-a încheiat cu o scurtă discuție asupra eforturilor la nivel UE pentru a promova facturarea electronică (e-invoicing), ca parte a soluției la problema întârzierii efectuării plăților.

Contents**Drd. Ioana Iuliana POP (GRIGORESCU)****Studiu comparativ asupra evoluției și perspectivelor pieței de audit financiar în România și Spania***A Comparative Study Regarding the Evolution and Perspectives of the Financial Audit Market in Romania and Spain***3****11****Conf. univ. dr. Irimie Emil POPA, drd. Georgeta Ancuța ȘPAN, conf. univ. dr. Cristian DRAGOȘ & lect. univ. dr. Codruța MARE****Instrumente matematice utilizate în evaluarea riscului de audit**
Mathematical Tools Used in Assessing the Audit Risk**Conf. univ. dr. Adrian GROȘANU, lect. univ. dr. Sorin Romulus BERINDE & conf. univ. dr. Paula Ramona RĂCHIȘAN****Aspecte privind Impactul investițiilor străine directe asupra entităților auditate**
*Some Aspects Regarding the Impact of Foreign Direct Investments on Audited Entities***18****28****Lect. univ. dr. Cristina ȘTEFĂNESCU****Guvernanța corporativă în sistemul bancar românesc - studiu empiric privind transparența raportărilor pe internet***Corporate Governance on Romanian Banking System - Empirical Study on Internet Reporting Transparency***Prof. univ. dr. Liliana FELEAGĂ, prof. univ. dr. Nicolae FELEAGĂ & drd. Adrian Doru BIGIOI****Studiu privind Conflictele de interes și tranzacțiile cu părțile afiliate la entitățile românești cotate***A Study on Conflicts of Interests and Related-Party Transactions in the Case of Romanian Listed Companies***39****45****Drd. Nicoleta Maria IENCIU & lect.univ.dr. Ionel Alin IENCIU****Dimensiuni istorice și realități: Reglementările contabile internaționale**
Historical Dimensions and Realities: The International Accounting**Lect. univ. dr. Mihaela IONAȘCU****Raportarea financiară și precizia analizelor financiare în contextul crizei economice: considerații privind mediul românesc***Financial Reporting and Analysts' Forecasts Accuracy during the Financial Crisis: Evidence for Romania***53**

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**
Str. Sirenelor, nr. 67-69, sector 5, București

Colegiul editorial științific

- Prof. univ. dr. **Sorin BRICIU**, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Prof. univ. dr. **Alain BURLAUD**, Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
Prof. univ. dr. **Tatiana DĂNESCU**, prorector, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
Prof. univ. dr. **Robin JARVIS**, director pentru IMM-ACCA, profesor de contabilitate Universitatea Brunel, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **David HILLIER**, decan, Leeds University Business School, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **Allan HODGSON**, The University of Queensland, Australia
Prof. univ. dr. **Emil HOROMNEA**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Prof. univ. dr. **Dumitru MATIȘ**, decan, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. univ. dr. **Maria MANOLESCU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Ion MIHĂILESCU**, Universitatea "Constantin Brâncoveanu", Pitești
Prof. univ. dr. **Ana MORARIU**, ASE, București
Prof. univ. dr. **Vasile RĂILEANU**, Facultatea de Contabilitate și Informatică de Gestiune - ASE București
Prof. univ. dr. **Donna STREET**, Universitatea Dayton, SUA
Prof. univ. dr. **Ioan TALPOȘ**, președintele Senatului, Universitatea de Vest din Timișoara
Prof. univ. dr. **Eugeniu ȚURLEA**, directorul Departamentului de contabilitate, audit, analiză și informatică de gestiune, ASE București
Academician **Iulian VĂCĂREL**, Academia Română

Director științific: Prof. univ. dr. **Pavel NĂSTASE**

Director editorial: Dr. **Corneliu CÂRLAN**

Redactor șef: **Cristiana RUS**

Colectiv redacțional: Marina ANTOFIE, Alexandra COMĂNESCU, Alice PETCU, Adriana SPIRIDON, Daniela ȘTEFĂNUȚ, Angela TUDOR

Secretar de redacție: **Cristina RADU**

Prezentare grafică și tehnoredactare: **Nicolae LOGIN**

Colegiul editorial științific și colectivul redacțional nu își asumă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate în revistă.

Publicație recunoscută de CNCSIS, categoria **B+**

B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>; <http://www.proquest.com>; www.ebscohost.com, www.cabells.com

Revista este inclusă în platforma editorială română SCPIO: www.scpio.ro

Revista este indexată în trei baze de date recunoscute

de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Marcă înregistrată la OSIM, sub nr. M2010 07387

Telefon: **(021) 410.74.43 interior 120**; Fax: **(021) 410.03.48**;

E-mail: revista@cafr.ro; <http://revista.cafr.ro>

ISSN 1844 - 8801

Tipar: Print Group S.R.L., Șoseaua Fundeni nr. 50B, București, tel: 0744.638.772

Studiu comparativ

Evoluția și perspectivele pieței de audit financiar în România și Spania

Ioana Iuliana POP (GRIGORESCU)*

Abstract

A Comparative Study Regarding the Evolution and Perspectives of the Financial Audit Market in Romania and Spain

The structure of the audit markets in Romania and Spain has evolved on a free market, under the pressure of the political events, economical ones, and asking and offers of the audit services.

The objective of this research was represented by the realization of comparative analyzes on the evolution and structure of the financial audit market in Romania and Spain and also of the immediate development perspectives. In the first part of the paper was analyzed the evolution and structure of the financial audit market in Spain starting the law of the financial audit up to present, and then the one in Romania. Then it was realized a comparative study between the two countries, as the result being drawn conclusions and made proposals of modeling the audit market according to the present economical events. It is interesting to analyze the impact of the European integration process on the auditor and the audit firms in different countries, and also the impact of the new, present economic context dominated by the world economic crises.

Key words: *the structure of the audit market, compulsory audit, voluntary audit, active auditors, non-active auditors, audited firms*

JEL Classification: M42

Cuvinte cheie: *structura pieței de audit, audit obligatoriu, audit voluntar, auditori activi, auditori nonactivi, firme auditate*

* Drd., Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, România, în cotutelă cu Universitatea Lleida, Spania

Introducere

Pentru realizarea acestui studiu comparativ am ales Spania, deoarece ea este o țară membră a Uniunii Europene cu mai multă tradiție în audit decât România.

Chiar dacă nivelul actual de dezvoltare economică al celor două țări este foarte diferit, ea poate reprezenta pentru România un model de postaderare la U.E.

Intrarea Spaniei în Comunitatea Europeană în anul 1986 a influențat fundamental economia acestei țări. Transformarea din punct de vedere social și economic cu adevărat spectaculoasă care s-a produs a demonstrat că Spania a utilizat foarte bine cele două decenii postaderare. Politicile sociale și macroeconomice urmate de către autoritățile spaniole reprezintă un model util.

Activitatea auditorilor financiari din această țară a avut o influență pozitivă asupra dezvoltării economice. Informațiile financiare auditate au oferit o imagine fidelă, utilizatorii putând lua decizii viabile pe baza lor și contribuind astfel la progresul economic și social.

Acest tip de studii comparative erau caracteristice țărilor anglo-saxone (Anglia și SUA), dar astăzi ele s-au extins în toate țările Europei deoarece permit atingerea unei mai bune convergențe între acestea.

Realizarea unor astfel de studii reprezintă o necesitate în țările europene. Ele ajută la îmbogățirea teoriei auditului financiar, la descoperirea de diferențe și similitudini sau la identificarea unor răspunsuri la problemele acestei profesii.

Metodologia cercetării științifice

Am folosit o metodă de cercetare mixtă, care îmbină cercetarea calitativă cu cea cantitativă. Comparația este prezentă de-a lungul întregii lucrări. Datele au fost preluate din bazele de date electronice ale Camerei Auditorilor Financiari din România și ale Institutului de Contabilitate și Audit din Spania și au fost combinate, comparate și analizate în cadrul unor tabele, reflectând evoluția și structura pieței de audit financiar în cele două țări.

Evoluția pieței de audit financiar în Spania

Pentru a putea înțelege mai bine situația actuală a auditului în Spania trebuie să avem în vedere evenimentele trecute, putând observa în acest fel evoluția parcursă. Cañibano spunea că „dezvoltarea auditului este intim legată de țările democratice dezvoltate ce operează în sistemul economiei de piață”.

În anul 1986 Spania devine membră a Uniunii Europene. Până la apariția primei Legi de Audit, în anul 1988, în Spania coexistau câteva organizații în care erau înscrși profesioniștii auditori. După apariția primei Legi de Audit s-a produs un fenomen care merită amintit. Profesioniștii care efectuau misiuni de audit în anii anteriori promulgării acestei legi, pentru a putea continua această activitate erau obligați să fie înregistrați în ROAC - Registrul Oficial al Auditorilor (Registro Oficial de los Auditores de Cuentas). Pentru aceasta trebuiau să treacă un examen de aptitudini organizat de ICAC (Institutul de Contabilitate și Audit din Spania). Cu toate că

s-a realizat un serios proces de selecție (numărul persoanelor înscrise pentru a primi autorizația de auditor a fost aproape de 60.000), s-a produs o adevărată avalanșă de persoane care au obținut permisul de a practica auditul. Numărul auditorilor înscrși în ROAC în anul 1990 a fost de 13.468 persoane. Așa cum arată datele publicate de ICJCE (Instituto de Censores Jurados de Cuentas de España) în Ghidul Oficial din 1980, numărul cenzorilor activi din anul 1970 era de 900, cifră care vine în contradicție puternică cu cifra anului 1990.

Pentru anii următori evoluția numărului de auditori înscrși în ROAC a fost după cum rezultă din **Tabelul 1**.

În Spania, în conformitate cu Regulamentul care dezvoltă Textul Revizuit al Legii Auditului Financiar, aprobat prin Real Decretul 1517/2011, art. 28(1), auditorii activi „ejercientes” pot efectua misiuni de audit, au drept de semnătură și sunt responsabili pentru misiunile de audit realizate. Ei pot acționa în calitate de auditori individuali, ca societăți de audit sau ca auditori care au primit autorizarea expresă de a semna în numele unei firme de audit.

În conformitate cu art. 28(4) al aceluiași act normativ, auditorii nonactivi „non ejercientes” sunt auditorii înscrși în ROAC dar care:

- nu desfășoară activități de audit în nume propriu, ca auditori independenți;

- nu sunt asociați ai unei firme de audit;
- nu prestează servicii de audit pentru alți auditori independenți sau firme de audit;
- nu pot semna rapoarte de audit;
- nu îndeplinesc oricare dintre cerințele cuprinse în Textul Revizuit al Legii Auditului Financiar (TRLAC) care se referă la auditorii activi.

În mod normal, calitatea de auditor financiar nonactiv se solicită în scris, pe proprie răspundere, Institutului de Contabilitate și Audit din Spania.

Dacă analizăm tabelul, observăm o creștere continuă a numărului total de auditori. Dacă în anul 1993 în ROAC erau înregistrați 14.369 auditori, în anul 2010 numărul acestora urcă la 19.636. Problema este că numărul auditorilor activi rămâne aproximativ constant, între 5.500 și 5.800. Numărul auditorilor nonactivi este foarte mare încă din primul an, iar creșterea numărului acestora este cu adevărat spectaculoasă, acest fapt datorându-se următoarelor motive:

- multe firme care aveau obligația de a se audita căutau serviciile cele mai ieftine, ceea ce a determinat ca mulți specialiști să se deplaseze spre alte activități mai bine remunerate;
- în această perioadă, literatura de specialitate specifică faptul că

Tabel 1 - Evoluția numărului de auditori înscrși în ROAC

AUDITORI	1990	1993	1996	2000	2004	2006	2009	2010
ACTIVI	5847	5543	5664	5406	5286	5548	5758	5589
NONACTIVI	7621	8826	9683	10679	11854	13162	13858	14047
TOTAL	13468	14369	15347	16085	17140	18710	19616	19636

Sursă: „Situația auditului în Spania”, publicată anual în Buletinul Oficial al Institutului de Contabilitate și Audit

Piața de audit financiar în România și Spania

sancțiunile care se aplicau firmelor care nu îndeplineau obligația de a se audita erau ne semnificative;

- faptul că se căutau serviciile de audit cele mai ieftine demonstrează că patronii nu cunoșteau importanța muncii auditorului și responsabilitatea acestuia, nici valoarea adăugată pe care aceștia o aduceau firmelor. Așadar, nu se căuta calitatea serviciilor, ci pur și simplu se îndeplinea o obligație legală.

În aceste condiții, firmele de audit existente au trecut prin activități de divizare sau fuziune, reducând resursele umane care lucrau în acest domeniu.

Dintre auditorii activi unii lucrează ca auditori independenți, alții s-au asociat în firme de audit. Situația auditorilor activi care facturează din activități de audit se prezintă în felul următor:

- în primii ani doar 20 - 30% din totalul persoanelor fizice autorizate a efectua misiuni de audit au facturat asemenea activități, ceea ce este foarte puțin;
- procentul firmelor care au facturat din activități de audit este mult mai ridicat, începând de la 49% în anul 1990 și crescând până la 76% în anul 1992;

Începând cu anul 1993 proporția facturilor pentru auditorii persoane fizice

Tabel 2 - Situația pe ani a misiunilor de audit realizate în Spania

MISIUNI DE AUDIT	1990	1991	1992
OBLIGATORII	2212	16492	18252
VOLUNTARE	3490	4059	4671
ALTELE	1319	4095	6091
TOTAL	7021	24646	29014

Sursă: „Situația auditului în Spania“, publicată anual în Buletinul Oficial al Institutului de Contabilitate și Audit

crește la 50% - 60%, iar pentru firmele de audit între 80 - 90% .

Este clar că piața de audit în Spania a fost controlată încă de la început de firmele de audit. În acest procent al firmelor de audit se includ și firmele multinaționale, care acopereau aproape 70% din totalul facturilor. Acestea funcționau în Spania cu câțiva ani înainte de intrarea în vigoare a Legii Auditului nr. 19/1988, aducând cu ele prestigiul internațional de care se bucurau.

Fără îndoială, încă din primii ani oferta de auditori era absolut ireală și disproporționată cu numărul de misiuni de audit din acea perioadă, cu toate că, începând cu anul 1991, numărul auditurilor obligatorii a crescut considerabil. Situația misiunilor de audit realizate în primii trei ani se prezintă așa cum rezultă din Tabelul 2.

Un lucru pozitiv care trebuie remarcat este creșterea semnificativă a numărului

de misiuni de audit realizate. Dacă în anul 1990 s-au auditat doar un număr de 7.021 de firme, în anul 1991 numărul acestora a crescut la 24.646 misiuni, iar în anul 1992 la 29.014 misiuni. Astfel se poate vedea incidența pe care a avut-o adoptarea Legii Auditului în Spania și stabilirea limitelor pentru auditul obligatoriu. De remarcat este și faptul că numărul misiunilor de audit voluntar în acești trei ani este de aproximativ 4000, o cifră destul de importantă.

Procesul de audit se consolidează în Spania în pas cu evoluția procesului de „europenizare și cu creșterea economică cu adevărat spectaculoasă care a avut loc în această țară. În perioada 1990-2009 numărul de firme care s-au auditat a crescut de peste 10 ori. Situația numărului de firme care s-au auditat, clasificate în obligatorii și voluntare, este așa cum rezultă din Tabelul 3.

Tabel 3 - Situația pe ani a numărului de firme care au fost auditate

TIP AUDIT	1990	1993	1996	2000	2004	2006	2009	2010
AUDIT OBLIGATORIU	2212	20324	22184	25781	37774	38012	49237	48501
	38,79%	78,56%	76,20%	72,02%	74,55%	74,36%	75,87%	73,83%
AUDIT VOLUNTAR	3490	5546	6928	10013	12889	13102	15657	17184
	61,21%	21,44%	23,80%	27,98%	25,45%	25,64%	24,13%	26,17%
TOTAL FIRME AUDITATE	5702	25870	29112	35794	50663	51114	64894	65685
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Sursă: „Situația auditului în Spania“, publicată anual în Buletinul Oficial al Institutului de Contabilitate și Audit

Tabel 4 - Numărul firmelor auditate, pe ani, în Spania, după cifra de afaceri

Cifra de afaceri	1990	1993	1996	2000	2004	2006	2009	2010
Până la 6 mil. €	4907	16285	16322	17658	22302	23712	26252	28907
6 – 12 mil. €	775	4630	5443	6991	9659	10367	12454	11812
12 – 30 mil. €	529	3691	4432	6489	8445	8932	10801	10122
Peste 30 mil. €	560	3189	4086	4865	6982	7390	9788	9469
Fără să specifice	2432	4206	4856	6490	7703	7972	8566	8297
TOTAL FIRME	9203	32001	35139	42493	55091	58373	67861	68607

Sursă: „Situția auditului în Spania”, publicată anual în Buletinul Oficial al Institutului de Contabilitate și Audit

Înainte de introducerea Legii nr. 19/1988 auditul în Spania era voluntar. Odată cu impunerea limitelor legale obligatorii, firmelor li s-a impus o cheltuielă în plus. Dacă auditul voluntar a crescut numai de 4,5 ori, auditul obligatoriu a crescut de aproape 18 ori. Creșterea cea mai puternică a avut loc în anul 1993. Se pare că firmele încep să conștientizeze importanța auditului. Așa cum am mai arătat, în primii ani se căutau serviciile de audit cele mai ieftine, iar unele firme recurgeau la activități de divizare a activității pentru a nu depăși limitele obligatorii. Cu trecerea timpului mediul economic se dezvoltă, se modernizează și își însușește noua filosofie. Firmele din Spania încep să exporte sau să facă afaceri cu alte firme importante din străinătate care le solicitau informații economice reale, fiabile. Astfel, activitatea de audit capătă o tot mai mare importanță și căutare.

Chiar dacă procentul de creștere al auditului voluntar nu se apropie de cel al auditului obligatoriu, el reprezintă o proporție ridicată, demnă de luat în considerare, și anume între 20 și 30%. Acest fapt demonstrează că se conștientizează importanța muncii auditorului și că firmele se simt sprijinite, ajutate când sunt în posesia unui raport de audit care să confirme că datele furnizate de ele sunt reale.

Pentru a înțelege mai bine dimensiunea pieței de audit din Spania credem că este important să cunoaștem evoluția numărului de firme auditate în toți acești ani, după cifra de afaceri (Tabelul 4).

Din acest tabel se pot trage câteva concluzii:

- firmele care au o cifră de afaceri până la 6 milioane euro sunt considerate IMM-uri (PYMES). Ele repre-

zintă aproape 40% din totalul firmelor auditate din Spania, numărul lor crescând din anul 1990 până în anul 2009 de 5,3 ori. Ele sunt considerate ca fiind cele mai afectate de obligativitatea auditului.

- în ultimii 20 de ani în Spania numărul firmelor de dimensiuni foarte mari (cu o cifră de afaceri de peste 30 milioane de euro) a crescut de aproape 17 de ori.

Pentru a încheia analiza evoluției structurii pieței de audit în Spania considerăm că sunt interesante de remarcat încasările percepute de către auditori și firmele de audit în toți acești ani, așa cum rezultă din Tabelul 5.

Analizând acest tabel, putem observa de fapt evoluția profesiei de auditor financiar în Spania. Creșterea încasărilor este semnificativă. Dacă în anul 1990 încasările totale erau de 347

Tabel 5 - Evoluția încasărilor percepute de către firmele de audit și auditorii independenți din Spania

FACTURARE	1990	1993	1996	1999	2002	2005	2007	2009	2010
FIRME	151	272	291	297537	375626	476431	587891	657111	686456
AUDITORI INDEPENDENȚI	196	361	396	40334	44850	50251	61690	56273	53035
TOTAL	347	633	687	337871	420476	526682	649581	713384	739491

Sursă: „Situția auditului în Spania”, publicată anual în Buletinul Oficial al Institutului de Contabilitate și Audit (BOICAC), în milioane de euro

milioane euro, în anul 2010 ele au urcat la fabuloasa sumă de 739.491 milioane euro. Au crescut de peste 2000 de ori. Acest lucru oglindește extraordinara dezvoltare economică pe care a parcurs-o Spania în toți acești ani post-aderare și, totodată, importanța pe care a obținut-o profesia de auditor.

De asemenea, putem spune că piața de audit financiar din Spania este complet dominată de către firmele de audit, auditorii independenți încasând o sumă de sub 10% din total. Aici intră bineînțeles și multinaționalele, care au o importanță deosebită. Anul 1999 a fost anul decisiv în care firmele au luat supraștia pieței.

Societățile de audit sunt foarte importante deoarece un auditor independent nu ar putea audita o firmă de mari dimensiuni din cauza numărului de ore necesare și a deplasărilor repetate pe care ar trebui să le facă. În plus, marile firme de audit dau de lucru unui număr important de persoane care nu sunt auditori.

Numărul auditorilor activi, după cum se poate observa, este în creștere, cu toate că se traversează o perioadă de criză economică și foarte multe firme s-au închis. În acest moment nu dispunem de numărul firmelor de audit și al auditorilor independenți care au facturat, nici de valoarea facturărilor din anul 2011 în Spania. Dar Jose Antonio Gonzalo Angulo, fostul președinte al Institutului de Contabilitate și Audit, declara anul trecut într-un interviu¹ că din cauza crizei economice au dispărut multe firme, acest lucru având repercusiune și asupra profesiei de auditor. El a arătat că: „Facturarea, atât în cazul

auditorilor independenți cât și la societățile de audit, a scăzut”.

În ceea ce privește situația Big Four în Spania, cele patru firme de audit își împart în exclusivitate piața firmelor care cotizează la bursă (Ibex 35)², Deloitte ocupând în acest sens primul loc, urmată de PricewaterhouseCoopers, KPMG și Ernst&Young³.

O altă observație ar fi concentrarea unui număr important de auditori activi în provincia Madrid (1173 auditori) și Barcelona (761 auditori). Acest fapt este explicabil deoarece sunt provinciile unde cele mai multe mari societăți își au sediul social. Aceste două provincii concentrează 25% din auditorii activi, restul de 75% fiind repartizat destul de omogen pe tot teritoriul Spaniei.

Evoluția pieței de audit financiar în România

Auditul financiar se consolidează în România în pas cu evoluția procesului de reformă și cu transformarea economiei românești într-o economie de piață asemănătoare cu cea a țărilor din Uniunea Europeană.

Începând cu anul 1993 apar în România cabinetele de audit financiar care intră în componența grupului Big Four, după cum urmează: 1993 – PricewaterhouseCoopers, 1995 – Deloitte&Touche&Tomatsu, 1995 – KPMG, iar în 1999 – Ernst&Young.

În anul 1999 apare în România primul act normativ de transpunere a Directi-

velor Europene în legislația românească și anume O.U.G. 75/1999 privind activitatea de audit financiar. Această ordonanță înființează Camera Auditorilor Financieri din România și Registrul auditorilor financieri și stabilește, totodată, condițiile care trebuie îndeplinite de viitorii auditori financieri pentru a putea fi înregistrați în amintitul registru.

Astfel, în urma examenului de competență profesională, în anul 2000 apar înregistrate în Registrul Auditorilor Financieri primele persoane fizice și juridice. Evidența lor se ține pe două categorii – membri activi și membri non-activi, așa cum rezultă din **Tabelul 6**.

În conformitate cu Regulamentul Camerei Auditorilor Financieri din România, art. 31, persoanele fizice se împart în active și nonactive. Auditorii nonactivi sunt definiți ca fiind acele persoane fizice înregistrate în Registrul Oficial al CAFR, care au solicitat pe proprie răspundere această calitate sau care nu au dreptul să exercite profesia de auditor financiar pentru că:

- au fost sancționați disciplinar cu suspendarea pe o anumită perioadă de timp;
- nu au îndeplinit condițiile pentru obținerea vizei anuale;
- îndeplinesc funcții de control în Ministerul Finanțelor Publice;
- se află într-o situație de incompatibilitate prevăzută de o lege specială.

Evoluția numărului de auditori în România în anii 2000 – 2011 a urmat o linie continuă ascendentă. Astfel, putem observa că în anul 2000 exista în

1 <http://auditoriaonline.blogcindario.com/2011/01/00006-la-auditoria-de-cuentas-el-servicio-publico-desconocido.html>

2 Bruselas propone la rotación obligatoria de las auditoras, Cinco días din 30.11.2011,

http://www.cincodias.com/articulo/mercados/bruselas-propone-rotacion-obligatoria-auditoras/20111130cdscdsmer_21/

3 Las 'Big Four' y Mazars dominan el Eurostoxx, publicat în Expansión din 26 iulie 2011, eng.mazars.es/.../69883/.../Las+Big+Four+y+Mazars+Expansion.pdf, 26 iulie 2011

Tabel 6 - Evoluția numărului de auditori financiari în România în perioada 2000-2011

	2000	2001	2004	2006	2008	2009	2010	2011
ACTIVI	382	979	1280	1465	2203	2706	3134	3431
NONACTIVI	88	216	256	297	446	458	557	615
TOTAL PERS. FIZICE	470	1195	1536	1762	2649	3164	3691	4046
TOTAL PERS. JURIDICE	0	130	569	688	875	814	893	951

Sursă: Datele au fost culese din *Raportul Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România pe anul 2010* și combinate cu datele transmise prin adresa de răspuns din partea Camerei Auditorilor Financiari din România la solicitarea autorului

România un număr de 470 de persoane fizice înregistrate în Registrul Auditorilor Financiari al CAFR, iar în anul 2011 numărul acestora ajunge la 4046. Aceasta reprezintă o creștere de aproximativ 9 ori. Creșterile cele mai importante au avut loc în anii 2000-2001 și apoi începând cu 2007, anul intrării României în Uniunea Europeană. În anul 2007 se înregistrează în Registrul Auditorilor Financiari 552 de persoane, în 2008 încă 331 de persoane, în anul 2009 alte 585 de persoane, iar în anul 2010 încă 516 persoane fizice. Este o creștere susținută de dorința de dezvoltare economică, caracteristică perioadelor de post-aderare ale țărilor membre U.E. Observăm o oarecare moderare în creștere pentru anul 2011.

Din totalul numărului de persoane fizice și juridice active, nu toate au depus Raport de activitate și nu toate au înregistrat venituri din activități de audit. Situația se prezintă în felul următor:

- auditorii persoane fizice, până în anul 2008 au facturat numai în proporție de 10-12%, iar în anii 2009 și 2010 au facturat în proporție de aproximativ 15%, ceea ce înseamnă foarte puțin;
- în cazul persoanelor juridice situația se prezintă mult mai bine, procentul de facturare fiind de peste 70%. În-

tre aceste firme se află și multinaționalele, care au o influență foarte importantă. De exemplu, Big Four „deține circa 70% din piață, iar primele 10 companii din Topul după venituri au aproximativ 90% din piață”⁴. Din grupul Big Four fac parte în continuare PricewaterhouseCoopers, KPMG, Deloitte și Ernst&Young.

În ce privește concentrarea pieței de audit se poate observa un important număr de auditori și firme de audit în București, care concentrează peste 45% din total. Acest lucru poate fi explicat de numărul mare de firme care își au sediul social în Capitala României. Alte puncte importante sunt Brașov, Cluj, Iași și Prahova, care reprezintă într-un fel cele patru zone importante ale României – Centrul țării, Transilvania, Moldova și Muntenia. În rest, firmele sunt repartizate destul de omogen pe toată suprafața României, depinzând în principal de activitatea economică desfășurată în fiecare zonă.

Concluzii și propuneri

Dacă analizăm situația evoluției numărului total de auditori activi, persoane

fizice și juridice din cele două țări, observăm că:

- Numărul auditorilor activi persoane fizice din Spania a rămas aproximativ constant timp de 20 de ani, în timp ce numărul celor din România a crescut în 10 ani de mai mult de 10 ori.
- Numărul firmelor de audit în Spania în cei 20 de ani post-aderare s-a dublat, ajungând la peste 1300 de firme, iar în România a crescut în 10 ani până la 951 de firme.

Așadar, ritmul de creștere în România este mai alert, dar gradual, pe când cel din Spania a cunoscut o creștere brută în primul an, după care piața serviciilor de audit s-a modelat în funcție de necesități.

Dacă comparăm numărul auditorilor activi cu numărul auditorilor care înregistrează venituri din activități de audit în cele două țări, rezultatele sunt surprinzătoare:

- În ultimii ani în Spania proporția se încadrează între 50 și 60%, iar în România aceasta este extrem de scăzută și ajunge abia în jurul a 15%. Cu toate că, într-o estimare optimistă, se presupune că economia României va crește, se va dezvolta, ea nu va putea ocupa toți au-

4 Interviu cu Jan Glas, managing partner al firmei TPA Horwath România, <http://www.zf.ro/companii/tpa-horwath-in-romania-este-loc-pentru-20-de-firme-de-audit-si-consultanta-8067413>

Piața de audit financiar în România și Spania

ditorii persoane fizice active. Așadar, se prefigurează pentru anii următori o creștere a numărului de auditori persoane fizice nonactive în România. Acest fenomen se va manifesta în continuare și în Spania, în primul rând din cauza crizei economice actuale.

- Procentul firmelor de audit active care au facturat din activități de audit este mult mai bun decât cel al persoanelor fizice. În Spania această proporție este de peste 90%, iar în România ajunge la peste 60%. Este previzibil ca și în România să aibă loc fenomenul care a avut loc în Spania. Numărul firmelor de audit va crește, în detrimentul persoanelor fizice. Acestea au avantajul că, având un număr ridicat de angajați, pot audita firme de mari dimensiuni și pot acoperi teritoriul întins.

Procentul scăzut al auditorilor persoane fizice care au facturat din activități de audit din România se datorează numărului scăzut de firme care au obligația să se auditeze, în comparație cu alte țări din U.E., în timp ce numărul de auditori activi este comparabil cu cel din țările U.E. Așa cum se poate observa din **Tabelul 7**, limitele obligatorii de auditare în România sunt mai ridicate decât în Spania, cu toate că acestea pot fi atinse mult mai ușor în Spania.

În plus, persoanele fizice nu au puterea să concureze cu marile firme de audit. Firmele care au obligația să se auditeze preferă multinaționalele, care vin în competiție cu experiența și cu renumele lor. Chiar tarifele practicate de persoanele fizice sunt cu 30 - 32% mai mici decât tarifele practicate de firmele de audit. Acest lucru rezultă și din Raportul privind activitatea desfășurată în

anul 2010 de către Departamentul de Monitorizare și Competență Profesională, emis de Camera Auditorilor Financiarți din România, care publică nivelul onorariilor medii pentru anul 2009 și 2010. Persoanele fizice au avut un onorariu mediu în anul 2009 de 71 de lei/oră, iar în anul 2010 de 79 lei/oră, față de firmele de audit care în anul 2009 au avut un onorariu mediu de 101 lei/oră, iar în anul 2010 de 116 lei/oră.

În România nu există un sistem centralizat unde firmele trebuie să comunice

dacă au fost auditate sau nu. În consecință, nu am reușit să obținem numărul firmelor românești care au obligația să se auditeze, nici volumul auditurilor obligatorii și voluntare. Pentru a putea compara volumul activității economice din cele două țări vom face o comparație între PIB-ul Spaniei și cel al României, în ultimii 20 de ani.

După cum se poate observa, PIB-ul României, după anul 2007, reprezintă doar un procent de 11-12 % din valoarea PIB-ului Spaniei. Evoluția econo-

Tabel 7 - Limitele obligatorii de auditare în România și Spania

	ROMÂNIA		SPANIA	
	Situații financiare simplificată	Situații financiare consolidate	Situații financiare simplificată	Situații financiare consolidate
Total active	3.650	17.520	2.850	11.400
Cifra de afaceri	7.300	35.040	5.700	22.800
Număr de angajați	50	250	50	250

Sursă: Procesare proprie

Tabel 8 - Situația comparativă a PIB-ului românesc și a celui spaniol pentru perioada 1991 – 2010

ANUL	SPANIA	ROMÂNIA	% comparativ PIB-ul românesc în PIB-ul SPANIEI
1991	560 miliarde \$	28 miliarde \$	5,00
1995	596 miliarde \$	35 miliarde \$	5,87
2000	580 miliarde \$	37 miliarde \$	6,37
2005	1.130 miliarde \$	98 miliarde \$	8,67
2006	1.234 miliarde \$	122 miliarde \$	9,88
2007	1.441 miliarde \$	169 miliarde \$	11,72
2008	1.593 miliarde \$	200 miliarde \$	12,55
2009	1.455 miliarde \$	161 miliarde \$	10,99
2010	1.383 miliarde \$	161 miliarde \$	11,44
2011	1490 miliarde \$	179 miliarde \$	12,01

Sursă: Banca Mondială, *Indicatori de dezvoltare*⁵ (accesat la data de 8 oct. 2012)

⁵ datos.bancomundial.org/indicador/NY.GDP.MKTP.CD

miei românești în următoarea perioadă este un subiect fierbinte, pe marginea lui fiind făcute atât scenarii optimiste, cât mai ales, pesimiste.

Dacă luăm exemplul anului 2009, rezultă că în Spania un număr de 1625 de persoane fizice și 1187 societăți de audit au auditat situațiile financiare ale firmelor din această țară, al cărui Produs Intern Brut este de 1455 miliarde de dolari. În același, an în România, un număr de 408 persoane fizice și 642 societăți de audit (sub 40% din numărul auditorilor și al societăților de audit din Spania) au auditat situațiile financiare ale firmelor din România, al cărui Produs Intern Brut a fost de 10 ori mai mic, adică 161 miliarde de dolari.

De remarcat scăderea PIB-ului în cele două țări începând cu anul 2008, anul declanșării crizei economice. Această

scădere reprezintă efectul evenimentelor produse în economiile celor două țări ca urmare a crizei economice, cu o timidă revenire în anul 2011.

Având în vedere nivelul actual de dezvoltare economică a României și perspectivele apropiate de dezvoltare, s-ar putea aprecia că numărul actual al auditorilor activi este mare, acesta urmând să scadă în următorii ani din cauza lipsei unei activități economice susținute.

Dacă în perioada următoare în România s-ar avea în vedere o politică de dezvoltare și susținere a firmelor mici și mijlocii, combinată cu scăderea limitelor obligatorii de auditare, piața de audit ar putea crește, generând în același timp mai multă încredere în mediul economic. Așa cum am arătat anterior, din totalul firmelor auditate din Spania, fir-

mele mici și mijlocii reprezintă o proporție de 40%. Susținerea continuă a firmelor mici și mijlocii a reprezentat în Spania o prioritate, care a generat dezvoltare economică și bunăstare socială.

Această analiză face parte dintr-o linie de cercetare mai amplă, care va continua cu alte studii comparative în ce privește determinarea modului în care s-au adoptat reglementările Directivelor europene în legislația românească și spaniolă, rolul și utilitatea auditului financiar în România și Spania din perspectiva auditorilor financiari, a firmelor auditate și a utilizatorilor informației contabile auditate.

Evoluția și dezvoltarea auditului financiar vor fi dirijate în continuare de evenimentele societății din care face parte, răspunzând intereselor utilizatorilor pe care îi reprezintă.

Bibliografie

Cañibano Calvo, L. (1993), *Curso de auditoría contable. Casos prácticos*, Editura Piramide, Madrid

Prado Lorenzo J.M., González I., Martín Jiménez B. și D., (1995), *La situación de la auditoría en España desde la perspectiva de los auditores*, Revista española de Financiación y Contabilidad, nr. 84, pag 631-666

Interviu cu Jose Antonio Gonzalo Angulo, Președintele Institutului de Contabilitate și Audit (2011), <http://auditoriaonline.blogcindario.com/2011/01/00006-la-auditoria-de-cuentas-el-servicio-publico-desconocido.html>

Interviu cu Jan Glas, managing partner al firmei TPA Horwath România (2011), <http://www.zf.ro/companii/tpa-horwath-in-romania-este-loc-pentru-20-de-firme-de-audit>

***, *Bruselas propune la rotación obligatoria de las auditoras*, publicația "Cinco días" din 30.11.2011, accesabilă la <http://www.cincodias.com/articulo/mercados/bruselas-propone-rotacion-obligatoria-auditoras>

***, *Las Big Four y Mazars dominan el Eurostoxx*, publicat în "Expansión" din 26 iulie 2011, eng.mazars.es/.../69883/.../Las+Big+Four+y+Mazars+Expansion.pdf

***, *PIB-ului românesc și cel spaniol pentru perioada 1991 – 2011*, (2012) datos.bancomundial.org/indicador/NY.GDP.

MKTP.CD, accesat la data de 08 de octombrie 2012

CAFR, *Raportul Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România pentru anul 2010*, (2011) <http://www.cufr.ro>

CAFR, *Raportul Consiliului Camerei Auditorilor Financiari din România pentru anul 2011*, (2012) <http://www.cufr.ro>

***, *Situația auditului Financiar în Spania*, publicată în BOICAC numerele 5/1991, 9/1992, 13/1993, 18/1994, 21/1995, 25/1996, 30/1997, 33/1998, 37/1999, 41/2000, 46/2001, 50/2002, 54/2003, 58/2004, 62/2005, 66/2006, 70/2007, 74/2008, 78/2009, 82/2010, pentru anii 1991-2010, <http://www.icac.meh.es>

***, *Regulamentul de organizare și funcționare al CAFR*, aprobat prin H.G. nr. 433/2011, publicat în Monitorul Oficial nr. 345 din 18 mai 2011, <http://www.curierulfiscal.ro/2011/06/17/regulamentul-de-organizare-si-functionare-a-cafr/>

***, *Textul revizuit al Legii Auditului Financiar (TRLAC)*, aprobat prin Real Decreto nr. 1/2011, publicat în B.O.E. nr. 157 din 2 iulie 2011

***, *Regulamentul de aplicare al TRLAC*, aprobat prin Real Decreto Legislativo nr. 1 din iulie 2011 și publicat în BOE nr. 266 din 4 noiembrie 2011

Instrumente matematice utilizate în evaluarea riscului de audit

Irimie Emil POPA*, Georgeta Ancuța ȘPAN**, Cristian DRAGOȘ*** & Codruța MARE****

Abstract

Mathematical Tools Used in Assessing the Audit Risk

The complexity of the economic and social environment and the influences of the current financial crisis are elements with effect on the auditors responsibilities, the risks they faced with are considerably larger and also more diversified. All these things have led to an audit mission approach based on risks. Auditors' ability to predict and assess the risks of the mission is sometimes limited due to the lack of concrete working methods and procedures and the necessity of exercising their professional judgment. This study presents an analysis on the method used by the Romanian auditor in assessing the audit risk, highlighting the need for an increased objectivity and accuracy of this element, with general implications on the entire audit mission.

Key words: *audit risk, audit risk assessment questionnaire, international standards on auditing*

JEL Classification: M42

Cuvinte cheie: *riscul de audit, coeficient de risc, chestionare de evaluare a riscului, standarde internaționale de audit*

Introducere

Într-un mediu de audit competitiv, cum este cel din zilele noastre, firmele de audit și-au concentrat atenția asupra oferirii unor servicii eficiente atât din punct de vedere al calității, cât și al prețului. Acest lucru a condus la o abordare a misiunii de audit bazată pe risc (Garcia Martinez, 1996). Abordarea pe bază de risc impune auditorului utilizarea tuturor informațiilor disponibile pentru a formula decizii cu privire la faptul că anumite erori sunt predispuse a apărea la nivelul unor entități cu un anumit specific, al unor categorii de operațiuni și tranzacții sau solduri ale conturilor. Tratatul misiunii pe bază de risc permite ca eforturile auditorilor să fie canalizate spre acele părți ale entității care sunt susceptibile a fi eronate. Acest lucru poate fi asociat unei presiuni asupra responsabilității auditorilor care, în mod cert, se va resimți la nivelul costurilor auditării.

Principalul obiectiv al misiunii de audit constă în oferirea unei asigurări rezonabile din partea auditorilor cu privire la faptul că situațiile financiare nu conțin denaturări semnificative. În atingerea acestui obiectiv, însă, intervin o serie de riscuri care îl pot împiedica pe auditor să ofere o opinie cu privire la faptul că situațiile financiare reflectă imaginea fide-

* Conf. univ. dr., Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Catedra de Contabilitate și Audit, e-mail: irimie.popa@econ.ubbcluj.ro;

** Drd., Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Catedra de Contabilitate și Audit, e-mail: georgeta.span@econ.ubbcluj.ro

*** Conf. univ. dr., Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Catedra de Statistică, Previțiuni, Matematică, e-mail: cristian.dragos@econ.ubbcluj.ro;

**** Lect. univ. dr., Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Catedra de Statistică, Previțiuni, Matematică, e-mail: codruta.mare@econ.ubbcluj.ro.

lă a situației economice a entității. În literatura de specialitate acest risc este denumit riscul de audit și este compus din trei elemente: riscul inerent, riscul de control și riscul de detectare.

În practică, auditorii din România au la bază o metodă de evaluare a riscului de audit pusă la dispoziție în *Ghidul pentru un Audit de Calitate* (GAC), reeditat în anul 2012 de către Camera Auditorilor Financiari din România și transpusă în cadrul diferitelor programe de audit utilizate de către companiile de audit naționale.

Metoda respectivă ne-a atras atenția asupra faptului că nu permite determinarea obiectivă a nivelului riscului de audit, ci este mai degrabă interpretativă, fiind caracterizată printr-un grad mare de subiectivitate. În acest sens, ne propunem realizarea unui model de îmbunătățire a metodei existente, crescând gradul de precizie, exactitate și obiectivitate al acesteia.

Metodologia cercetării

Obiectivele propuse în studiul nostru pot fi atinse prin utilizarea unor proceduri și metode de cercetare adecvate. În cadrul lucrării am îmbinat în mod armonios metoda calitativă, cu ajutorul căreia am prezentat elementele conceptuale care fac obiectului studiului, și metoda cantitativă, regăsită în analizele matematice realizate.

Simularea unor cazuri ipotetice sau exemplificarea unor spețe posibile au la bază cercetarea longitudinală utilizată pentru a spori credibilitatea informațiilor furnizate. Metodologia utilizată este completată cu observația neparticipativă, interpretarea datelor și formularea opiniilor personale.

În demersul științific am analizat metoda de determinare a riscului de audit prezentată în Ghidul pentru un Audit de Calitate, iar cu ajutorul principiilor teoremei limitei centrale a calculului probabilităților am dezvoltat un element denumit *grad de prudență*, care are rolul de a ajusta media coeficienților rezultați în urma aplicării chestionarelor de evaluare a riscului de audit.

Metoda de determinare a riscului de audit

Orice misiune de audit implică riscuri, iar identificarea lor încă din etapa de planificare a lucrărilor reprezintă unul din

obiectivele principale ale auditorului. Trebuie precizat că este o activitate dificilă și nu oferă siguranță deplină. (Genete, 2006)

Riscul de audit este riscul ca auditorul să exprime o opinie de audit necorespunzătoare atunci când situațiile financiare sunt denaturate în mod semnificativ. Pot fi situații în care auditorul, în mod eronat, exprimă o opinie conform căreia situațiile financiare sunt denaturate semnificativ.

Metoda de evaluare a riscului de audit propusă în GAC (2012) presupune aplicarea unor chestionare ce conțin seturi de întrebări referitoare la activitatea entității auditate. Analiza entității prin prisma acestor întrebări se realizează atât la nivelul situațiilor financiare globale, cât și al categoriilor de operațiuni, tranzacții sau solduri ale conturilor. Exercițiul raționamentului profesional apare în momentul interpretării răspunsurilor obținute în urma aplicării chestionarelor și stabilirii coeficientului de risc pe baza acestora.

GAC și, implicit, programele-software de audit care au preluat aceste metode de evaluare a riscului conțin matrici ale coeficienților de interpretare a riscului. Coeficienții standard propuși nu permit o evidențiere a celor mai sensibile diferențe care ar putea să apară la nivelul entităților.

Spre exemplu, un coeficient egal cu 2 alocat riscului și unul egal cu 4 indică situația a două entități care prezintă riscuri substanțial diferite, unul fiind redus, iar celălalt ridicat. Când deosebirile sunt minore, auditorul alege același coeficient. Există situații în care se poate stabili un coeficient al riscului de audit egal cu 2 în cadrul mai multor entități și cu toate acestea între ele să existe diferențe semnificative prin natura lor. Nedeterminarea exactă a riscului de audit va conduce la stabilirea incorectă a pragului de semnificație și, ulterior, a eșantionului necesar auditării.

Pentru îmbunătățirea acestui aspect ne-am propus să fundamentăm matematic lacunele constatate la nivelul metodei de evaluare a riscului și, totodată, să propunem o procedură care să conducă la o evaluare cât mai exactă, oferind posibilitatea evidențierii tuturor diferențelor dintre entitățile auditate. În scopul realizării acestui demers se impune tratarea individuală a celor trei categorii de riscuri de audit.

Riscul inerent (RI) se referă la susceptibilitatea unei afirmații cu privire la o clasă de tranzacții, sold de cont sau prezentare de a fi denaturată semnificativ, fie individual sau în mod agregat împreună cu alte denaturări, înainte de a lua în considerare orice controale legate de acestea. (ISA 200:86)

Instrumente matematice utilizate în evaluarea riscului de audit

În practica de audit se evaluează două categorii de risc inerent: **general** și **specific**.

Riscul inerent general (RIG) se referă la situațiile financiare în ansamblu și se determină aplicând un set de 4 chestionare standard prevăzute în GAC.

Nivelul riscului inerent general este indicat de ponderea cea mai mare a unuia din cele cinci niveluri de risc inerent general pentru elementele cuprinse în chestionare: foarte scăzut, scăzut, mediu, ridicat și foarte ridicat. Interpretarea nivelului de risc atribuit fiecărui element, precum și evaluarea riscului general după aplicarea celor patru categorii de chestionare se realizează pe baza raționamentului profesional. În opinia noastră, stabilirea riscului inerent pe principiul ponderii majoritare a răspunsurilor care indică un anumit nivel de risc nu este cea mai adecvată metodă. Considerăm utilă identificarea unor metode de calcul care să conducă la obținerea unor rezultate cu un grad mai mare de precizie și care să cuprindă particularitățile fiecărei entități. În acest sens, propunem modelul matematic detaliat în paragraful următor, realizat pe baza metodei de evaluare a riscului propusă în GAC.

Urmărim estimarea riscului inerent general printr-un coeficient de risc notat:

$$CR_{IG} = \overline{1,5}$$

unde: 1 = nivel al riscului foarte scăzut
5 = nivel al riscului foarte ridicat

Auditorul va aprecia pe o scală de la 1 la 5 elementele de risc cuprinse în cele patru chestionare propuse în GAC. Pentru fiecare element din chestionar notat cu

$$\forall j = \overline{1, J}$$

auditorul va aprecia un coeficient de factor de risc:

$$CFR_{IG_j} = \overline{1,5}$$

Calculăm media coeficienților factorilor de risc:

$$M(CFR_{IG}) = \overline{CFR_{IG}} = \frac{\sum_{j=1}^J CFR_j}{J}$$

Printr-un raționament simplist, presupunem că auditorul poate estima riscul inerent general prin media coeficienților de risc, respectiv:

$$CR_{IG} \approx \overline{CFR_{IG}}$$

O exemplificare a acestei etape este redată în **Figura 1**.

Figura 1 - Estimarea riscului inerent general

	A	B	C	D	E	F	G
1							
2		Factor de risc	1	2	3	4	5
3			foarte scăzut	scăzut	mediu	ridicat	foarte ridicat
4		Elemente manageriale					
5	CFR _{IG} (1)	Măsura în care conducerea cuprinde și acționari	1				
6	CFR _{IG} (2)	Poziția financiară a clientului			1		
7	CFR _{IG} (3)	Lichiditatea clientului		1			
8	CFR _{IG} (4)	Măsura în care sunt folosite situațiile financiare de către un terț					1
9	CFR _{IG} (5)	Experiența conducerii și cunoștințele de conducere a activității				1	
10	CFR _{IG} (6)	Importanța cifrei de afaceri asupra conducerii	1				
11	CFR _{IG} (7)	Accentul pus pe păstrarea nivelului veniturilor					1
12	CFR _{IG} (8)	Atitudinea conducerii asupra raportării financiare			1		
13	CFR _{IG} (9)	Schimbarea frecvență a consultațiilor		1			
14	CFR _{IG} (10)	Experiență trecută asupra competenței controlului conducerii	1				
15	CFR _{IG} (11)	Istoric al încălcărilor legilor sau regulamentelor			1		
16	CFR _{IG} (12)	Niveluri adecvate ale remunerării pentru natura și performanțele activităților	1				
17		TOTAL	4	2	3	1	2
18		media	M(CFR_{IG}) = 2,58				
19		varianta	V(CFR_{IG}) = 2,08				

Sursă: Proiecția autorilor, pe baza unui program de audit

Conform datelor din figura 1, observăm că entitatea subiect prezintă 4 elemente pentru care s-a acordat un nivel al riscului inerent general foarte scăzut, câte 2 elemente pentru care riscul a fost apreciat ca fiind redus, respectiv foarte mare, riscul mediu a fost apreciat la nivelul a 3 elemente și doar un singur element prezintă risc ridicat. Ponderea cea mai mare este reprezentată de elementele cu risc scăzut, însă nu vom putea considera că entitatea auditată prezintă un risc inerent general scăzut întrucât există elemente pentru care riscul a fost evaluat ca fiind foarte ridicat. Din punct de vedere matematic, o soluție ar fi calculul mediei, așa cum este prezentat în figura 1, însă apare o altă întrebare: cât de reprezentativă este aceeași medie?

Principiul prudenței ne obligă, totuși, să luăm în considerare reprezentativitatea acestei medii. Situația este total diferită dacă CFR_{IG_j} ia valori extreme sau moderate (în jurul mediei), chiar pentru aceeași valoare a:

$$\overline{CFR}_{IG}$$

Aceste situații pot fi surprinse prin variația variabilei CFR_{IG_j} , respectiv:

$$V(CFR_{IG}) = \sigma_{CFR_{IG}}^2 = \frac{\sum_{j=1}^J (CFR_{IG_j} - \overline{CFR}_{IG})^2}{J}$$

Coefficienții de risc CFR_{IG} sunt de aceeași medie și sunt independenți, considerându-se astfel că îndeplinesc condițiile teoremei limită centrală a calculului probabilităților. Prin urmare, variabila aleatoare CFR_{IG_j} are o distribuție normală:

$$CFR_{IG_j} \in N(\overline{CFR}_{IG}, \sigma_{CFR_{IG}})$$

(Figura 2).

Unde:

α = probabilitatea ca riscul inerent general CR_{IG} să fie mai mare decât cel estimat prin

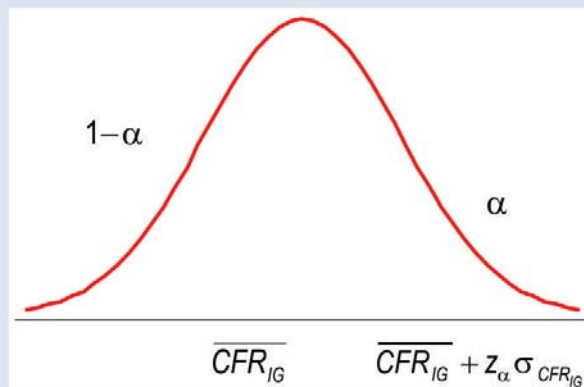
$$\overline{CFR}_{IG}$$

$1-\alpha = \Phi(\overline{CFR}_{IG} + z_{\alpha} \sigma_{CFR_{IG}}) =$ probabilitatea ca riscul inerent general CR_{IG} să fie mai mic decât cel estimat prin

$$\overline{CFR}_{IG}$$

Φ = funcția de distribuție a legii lui Gauss, respectiv:

Figura 2 - Distribuția normală a riscului inerent general în raport cu media și varianța sa

Sursă: Proiecția autorilor

$$\Phi(\overline{CFR}_{IG} + z_{\alpha} \sigma_{CFR_{IG}}) = \frac{1}{\sigma_{CFR_{IG}} \sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{(x-\overline{CFR}_{IG})^2}{2\sigma_{CFR_{IG}}^2}} dt$$

z_{α} rezultă ca urmare a gradului de prudență ales de către auditor (Tabelul 1).

Conform ipotezei inițiale, în care riscul inerent general trebuie să se situeze între 1 și 5, definim coeficientul de risc inerent general, astfel:

$$CR_{IG} = \min(5 ; \overline{CFR}_{IG} + z_{\alpha} \sigma_{CFR_{IG}})$$

Atribuind coeficientului de risc inerent general un anumit nivel al gradului de prudență se asigură o determinare mai obiectivă a nivelului de risc, eliminându-se situațiile în care auditorul nu este în măsură să exercite raționamentul profesional pentru suprinderea aspectelor minore în evaluarea riscului inerent general.

Elementul de noutate pentru metoda de evaluare a riscului inerent general propus de către noi constă în ajustarea mediei coeficienților de risc, stabiliți în urma aplicării chestionarelor de evaluare, cu una dintre valorile gradului de prudență ales prin raționamentul profesional al auditorului.

A doua categorie a riscului inerent este *riscul inerent specific (RIS)*. Acesta vizează fiecare categorie de operațiune sau tranzacție, implicit fiecare sold de cont. Evaluarea RIS se realizează prin aplicarea unui set de 6 întrebări, fiecare dorind să testeze un anumit element asupra fiecărei secțiuni din structura bilanțieră.

Tabel 1 - Gradul de prudență ales în determinarea riscului inerent general

Gradul de prudență	Definirea gradului de prudență	Probabilitatea ca riscul inerent general să fie mai mare decât cel estimat prin \overline{CFR}_{IG}	z_α
1	Neutru la risc	50%	0,00
2	Nivel scăzut de prudență	40%	0,25
3	Nivel mediu de prudență	30%	0,52
4	Nivel ridicat de prudență	20%	0,84
5	Excesiv de prudent (aversiune extremă la risc)	10%	1,28

Sursă: Proiecția autorilor

Metoda de evaluare a acestui tip de risc aplicată în practică prezintă, asemenea metodei de determinare a RIG, unele neajunsuri în sensul că stabilirea nivelului de risc specific pe fiecare secțiune în parte respectă aceeași regulă a ponderii, în funcție de care riscul va fi încadrat într-una din cele cinci categorii: foarte scăzut, scăzut, mediu, ridicat și foarte ridicat.

Urmărim estimarea riscului inerent specific, în mod similar cu cel al riscului inerent general, printr-un coeficient de risc între 1 și 5:

$$CR_{IS} = \overline{1,5}$$

Coefficientul depinde de estimarea auditorului, care apreciază dacă există sau nu un risc pentru fiecare combinație posibilă de secțiune S și item I . Pentru oricare secțiune

$$s = \overline{1, S} \quad \text{și oricare item} \quad i = \overline{1, I}$$

definim:

$$CFR_{s,i} = \begin{cases} 1 & \text{dacă riscul există} \\ 0 & \text{dacă riscul nu există} \end{cases}$$

Condițiile necesare și suficiente pentru ca:

$$CR_{IS} \in [1; 5], \quad \forall s = \overline{1, S} \quad \text{și} \quad \forall i = \overline{1, I} \quad \text{sunt:}$$

- $CR_{IS} = 1 \Leftrightarrow CFR_{s,i} = 0, \quad \forall s = \overline{1, S} \quad \text{și} \quad \forall i = \overline{1, I}$
- $CR_{IS} = 5 \Leftrightarrow CFR_{s,i} = 5, \quad \forall s = \overline{1, S} \quad \text{și} \quad \forall i = \overline{1, I}$
- CR_{IS} liniar crescător în raport cu numărul de riscuri prezente.

O definiție a CR_{IS} care satisface condițiile anterioare este:

$$CR_{IS} = 1 + \frac{4 \sum_{s=1}^S \sum_{i=1}^I CFR_{s,i}}{S \times I}$$

O exemplificare a calculului coeficientului de risc inerent specific este redată în Figura 3.

Odată determinate valorile celor două componente ale riscului inerent (RIG + RIS), auditorul va putea stabili valoarea aferentă coeficientului care va intra în calculul riscului de audit. Stabilirea nivelului de risc inerent se realizează cu ajutorul matricei coeficienților pusă la dispoziție în GAC. Coeficientul aflat la intersecția dintre nivelul RIG și cel al RIS va indica coeficientul aferent riscului inerent.

Potrivit metodei propuse, stabilirea nivelului riscului inerent trebuie să respecte următoarele principii:

- Coeficientul este cu atât mai mic cu cât riscul este mai mare, respectiv: $CR_I = 5$ pentru un risc minim și $CR_I = 1$ pentru un risc maxim;
- Coeficientul depinde în egală măsură de cele două componente ale riscului inerent: general și specific;
- Există o dependență liniară între mărimea riscului și valoarea coeficientului;
- Coeficientul va ține cont de principiul prudenței, respectiv pentru valori ridicate extreme ale oricărei componente a riscului CR_I va fi egal cu 1.

O definiție a CR_I care satisface condițiile anterioare este:

$$CR_I = 1 + \frac{(5 - CR_{IS}) \times (5 - CR_{IG})}{4}$$

Figura 3 - Estimarea riscului inerent specific

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	RISC INERENT SPECIFIC										
2											
3		sectiune	I1	I2	I3	I4	I5	I6	TOTAL		
4		D	1			1			2		
5		E		1	1				2		
6		F							0		
7		G	1						1		
8		H						1	1		
9		I		1			1		2		
10		J		1		1			2		
11		K	1						1		
12		L			1				1		
13		M	1	1			1		3		
14		N							0		
15		O		1				1	2		
16		P			1				1		
17		R		1			1		2		
18		TOTAL	4	6	3	2	3	2	20		
19											
20			I1 = Sistem expus erorilor /sistem inadecvat /sistem manual necomputerizat?								
21			I2 = Contabil responsabil pentru domeniul acesta slab pregătit profesional?								
22			I3 = Operațiuni complexe (natura operațiunii efective, nu modul cum este ea înregistrată)?								
23			I4 = Risc de pierderi /deturnări de fonduri / fraudă?								
24			I5 = Multe judecăți profesionale /calcule?								
25			I6 = Operațiuni neobișnuite (natura operațiunii sau natura procesului în afara sistemului)?								
26											
27			CR _{I5}	1,95							
28											

Sursă: Proiecția autorilor, pe baza unui program de audit

Ceea ce propune nou metoda noastră față de metoda existentă este un anumit *grad de prudență*, care alocat evaluării fiecărui element de risc permite stabilirea unui coeficient exact al acestuia, diferit de cele existente în matricea coeficienților. Prin stabilirea unui coeficient cât mai precis este posibilă evidențierea tuturor diferențelor existente între entități.

Riscul de control (RC) este o componentă a riscului de audit și se referă la faptul că o denaturare care ar putea să apară la nivelul unei afirmații cu privire la o clasă de tranzacții, sold de cont sau prezentare care ar putea fi semnificativă, fie individual sau în mod agregat împreună cu alte denaturări, să nu poată fi prevenită sau detectată și corectată la timp de către controlul intern al entității. (ISA 200)

Conform GAC, riscul de control se evaluează în urma aplicării testelor de control și are scopul de a evalua calitatea sistemului de control intern al entității. Testele de control se aplică la nivelul tuturor operațiunilor și tranzacțiilor, precum și al soldurilor conturilor.

Procedura de evaluare a RC este asemănătoare celei aplicate în cazul RI, mai precis bazată pe un set de chestionare care au următoarele variante de răspuns: „DA”, „NU” sau „Nu se aplică”. În lucrarea de față nu am cuprins setul de ele-

mente care se indică a fi verificate în cadrul testelor de control întrucât volumul acestora este foarte mare. Testele cuprinse în chestionarele pentru verificarea riscului de control cuprind: vânzările, stocurile, investițiile, salariile, achizițiile și trezoreria. Evaluarea acestor elemente îi va permite auditorului să acorde un anumit nivel riscului de control pentru fiecare secțiune în parte.

A treia componentă a riscului de audit este *riscul de detectare (RD)*. Acesta se referă la faptul că procedurile efectuate de auditor pentru a reduce riscul de audit la un nivel acceptabil de scăzut nu vor fi în măsură să detecteze o denaturare care există și care ar putea fi semnificativă, fie individual sau la nivel agregat împreună cu alte denaturări. (ISA 200:83)

Conform ISA, relația celor trei elemente care alcătuiesc riscul de audit se prezintă astfel:

$$RA = RI \times RC \times RD \quad (1)$$

Riscul de audit acceptat (RAA) poate fi de maximum 5%. Standardele profesionale menționează că un risc de audit mai mare de 5% nu poate conduce la obținerea unei asigurări rezonabile. Cunoscând nivelul celor două categorii de riscuri (RI și RC), din relația de mai sus putem deduce că:

$$RD = RA / (RC \times RD) \quad (2)$$

Cele trei elemente ale riscului de audit influențează nivelul pragului de semnificație și, totodată, dimensiunea eșantionului asupra căruia se vor aplica testele și procedurile de audit.

Ghidul pentru un Audit de Calitate, care înlocuiește Normele Minimale de Audit, prezintă o metodă de determinare a eșantionului care nu include și nivelul riscului de detectare, așa cum se întâmpla în cazul normelor naționale anterioare. Prezentul ghid simplifică procedura, incluzând doar riscul inerent și cel de control, precum și pragul de semnificație.

Concluzii

Riscul de audit este una dintre coordonatele cele mai importante ale misiunii de audit care influențează alte decizii precum nivelul pragului de semnificație, dimensiunea eșantionului, categoriile de proceduri utilizate pentru colectarea probelor de audit etc.

Cu toate că standardele internaționale de audit menționează necesitatea exercitării raționamentului profesional, normele naționale oferă metode mai concrete de evaluare a riscului de audit. Analiza asupra procedurii prezentată în **Ghidul pentru un Audit de Calitate** a evidențiat necesitatea creșterii gradului de obiectivitate a modului în care auditorii determină coeficientul aferent riscului de audit.

În studiul efectuat am propus un model matematic care să contribuie la creșterea obiectivității deciziilor auditorilor

Principalul obiectiv al misiunii de audit constă în oferirea unei asigurări rezonabile din partea auditorilor cu privire la faptul că situațiile financiare nu conțin denaturări semnificative

financiar referitoare la nivelul pragului de semnificație, prin considerarea unui grad de prudență asociat probabilității ca riscul inerent să fie mai mare decât media coeficienților stabiliți prin aplicarea chestionarelor de evaluare a riscului inerent.

Ca perspective ale cercetării ne propunem testarea acestei proceduri avansate de noi la nivelul unui eșantion de entități economice, realizând o comparație între nivelul riscului de audit stabilit prin metoda prezentată în GAC și metoda propusă prin studiul nostru.

Referințe bibliografice

- Arens A., Loebbecke J., (2003), *Audit - o abordare integrată*, Ed. Arc, Chișinău;
- Garcia Martinez, F.J., (1996), *Materialidad y riesgo en auditoria*, Instituto de Contabilidad y Auditoria de Cuentas (Ministerio de Economía y Hacienda), Madrid, 190 pg.;
- Genete L., (2006), *Evaluarea riscului în auditul financiar-contabil. Metode cantitative și metode calitative*, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Științe Economice, Iași, pp. 59-64;
- Lim-u-sanno, K., Ussahawanitchakit, P., (2009), *Audit Risk Judgment and Performance of Thai Auditors: An Empirical Investigation of Their Antecedents And Consequences*, Journal of Academy of Business and Economics, vol. 9, no. 3, pp. 59-82;

- American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) (2006), *Statement on Auditing Standards 107: Audit risk and materiality in conducting an audit*, ASB, Disponibil pe: <http://www.aicpa.org>;
- GAAS Update Service (2007), *Practice issues and questions and answers relating to statement on auditing standards no. 107- Audit risk and materiality in conducting an audit*.
- ICAS-CAFR (2012), *Ghid pentru un Audit de Calitate*, București;
- IFAC, *Manual de Standarde Internaționale de Audit și Control de Calitate* (2009), Coeditare CAFR - Editura Irecson, București;

Aspecte privind impactul investițiilor străine directe asupra entităților auditate

Adrian GROȘANU*, Sorin Romulus BERINDE** & Paula Ramona RĂCHIȘAN***

Abstract

Some Aspects Regarding the Impact of Foreign Direct Investments on Audited Entities

In this paper there was conducted a study on the impact that foreign direct investments of Cluj County have on the performance of the audited entities in 2008-2011 operating in conditions of continuity in October 2012, according to data published by the Trade Register Office of Cluj County. The authors identified a total of 304 economic entities that meet the above conditions but the study included only 197, the ones that have published each year during 2008-2011 a summary of the financial statements.

The analysis revealed that about 15% of surveyed entities are joint ventures capital or solely foreign capital and the rest of them have only Romanian capital. Although their share in total is relatively small, in terms of value their importance for the economy of Cluj County is evident. Throughout the paper the authors made a comparative analysis on activity fields (trade, production and service) of the two categories of entities and they obtained results that essentially show that where there is foreign ownership is recorded on average a better use of resources available to those entities.

Regarding the entities owned exclusively by Romanian capital, the authors consider that they have begun to learn the lessons of the economic and financial crisis by increasing the human and material resource efficiency. The fact that these entities are audited reflects, on the one hand, that they are entities important from economic point of view and, on the other hand, the published data have a high trust level and therefore they are relevant.

Key words: *foreign direct investments (FDI), Romanian capital, audited entities, performance, corporate governance, analysis, Cluj County*

JEL Classification: *M40, M42, M48*

Cuvinte cheie: *investiții străine directe, capital românesc, entități auditate, performanță, guvernare corporativă, analiză, județul Cluj*

* Conf. univ. dr., auditor financiar, cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, e-mail: adrian.grosanu@econ.ubbcluj.ro

** Lect.univ.dr., auditor financiar, cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Business, e-mail: sorin.berinde@tbs.ubbcluj.ro

*** Conf. univ. dr., auditor financiar, cercetător, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Business, e-mail: ramona.rachisan@tbs.ubbcluj.ro

Introducere

Cercetarea se bazează pe un studiu realizat la nivelul județului Cluj asupra entităților care în perioada 2008-2011 au fost supuse auditului statutar în conformitate cu prevederile OMFP nr. 3055/2009 pentru adoptarea Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene. Scopul cercetării este acela de a evalua la nivelul entităților auditate în perioada 2008-2011 impactul participării străine la capitalul social asupra performanțelor economice ale acestor entități. Astfel, am realizat o selecție în scopuri statistice a entităților auditate în această perioadă pe trei domenii de activitate: comerț, producție și servicii. Informațiile prelucrate în acest scop au pornit de la criteriile (indicatorii) cuprinse în reglementările contabile din România pe care trebuie să le îndeplinească entitățile economice pentru a face obiectul auditului statutar: total active, cifra de afaceri și numărul mediu de salariați.

În general, se poate observa că entitățile auditate care au capital mixt sau străin au rezultate în medie mai bune în ceea ce privește cifra de afaceri și productivitatea muncii, comparativ cu entitățile care au capital exclusiv românesc. Astfel, apreciem că investițiile străine directe au o influență pozitivă asupra guvernării corporative din aceste entități, aspect care este evidențiat și la nivelul unor economii dezvoltate, cum este cea a Japoniei spre exemplu, unde într-un studiu (Nistor, 2010: 614) se precizează că fie străinii au influențat companiile să își schimbe practicile de guvernare corporativă, fie entitățile au schimbat propriile practici de guvernare corporativă pentru a atrage investitori, iar acestea au generat o creștere a independenței conducerii, a prezentării de informații și a transparenței. Este evident în aceste

condiții că unul dintre avantajele globalizării economiei este acela al transferului de tehnologie și know-how între țările lumii și mai ales dinspre țările dezvoltate spre cele în curs de dezvoltare. Pe de altă parte, într-o altă lucrare (Boța-Avram, 2011: 5) s-a studiat semnificația auditului ca un important mecanism în funcționarea eficientă a guvernării corporative. În acest context, autorul apreciază, analizând literatura de specialitate, că auditul cu cele trei componente ale sale – auditul intern, auditul extern și comitetul de audit – contribuie la o bună guvernare corporativă. Așadar, atât existența proprietarilor străini în cadrul entităților economice din România, cât și faptul că entitățile respective sunt supuse auditului statutar sunt factori care contribuie la asigurarea unei bune guvernări corporative pe care am evidențiat-o în lucrare prin capacitatea acestor entități de a folosi resursele umane și materiale de care dispun.

La nivel zonal, în regiunea de dezvoltare Nord-Vest, unde se află și județul Cluj, valoarea investițiilor străine directe existente în sold la sfârșitul anului 2011 este, conform datelor prezentate de Banca Națională a României, de doar 4,5% din totalul investițiilor străine directe la nivel național, în ușoară creștere față de valoarea de la 31 decembrie 2010. Nu ne-am propus în această lucrare să analizăm cauzele care fac ca investițiile străine directe să fie atât de reduse în această regiune, ci să facem o radiografie a situației celor mai importante entități economice din Județul Cluj – entitățile auditate.

Metodologia cercetării

Pe baza datelor publice obținute prin intermediul Oficiului Registrului Comer-

țului Cluj, am identificat un număr de 304 entități auditate în perioada 2008-2011, din care pentru un număr de 197 de entități (64,8%), au fost disponibile date economico-financiare publicate prin intermediul situațiilor financiare pentru fiecare din ultimii patru ani încheiați (2008-2011) și care, la data publicării rezultatelor cercetării, își desfășurau activitatea în condiții de continuitate. Pentru celelalte 107 entități (35,2%), care au fost excluse din studiu, nu sunt disponibile situațiile financiare pentru cel puțin unul din ultimele patru exerciții financiare încheiate. Explicațiile sunt diverse: fie au fost lichidate sau sunt în lichidare în această perioadă, fie au fost radiate, fiind dizolvate în urma absorbirii de către entitatea absorbantă în urma procesului de fuziune-absorbție sau și-au transferat sediul social în/din alte județe. În continuare s-a efectuat o analiză comparativă a entităților incluse în studiu pe domenii de activitate, respectiv comerț, producție și servicii.

Rezultatele studiului

ENTITĂȚILE AUDITATE ȘI INVESTIȚIILE STRĂINE

În urma sintetizării rezultatelor cercetării s-a constatat că un număr semnificativ de entități auditate la nivelul județului Cluj înregistrează atât participare străină la capitalul social, cât și management străin. Așa cum reiese din tabelul următor, pe de o parte, numărul entităților cu participare străină nu este același cu cele care au management străin, iar, pe de altă parte, nu neapărat fiecare entitate cu participare străină la capitalul social are în același timp management străin și invers (vezi Tabelul 1).

Tabel 1 - Distribuția entităților auditate cu participare străină la capital și/sau management străin pe sectoare de activitate

Sectorul de activitate	Comerț - număr entități auditate -			Producție - număr entități auditate -			Servicii - număr entități auditate -			Număr total entități din studiu
	DA	NU	Total	DA	NU	Total	DA	NU	Total	
Participare străină la capitalul social	3	17	20	15	41	56	12	109	121	197
Management străin	6	14	20	19	37	56	13	108	121	197
Participare străină la capital și management străin	3	17	20	13	43	56	6	115	121	197

Sursă: Proiecție proprie

Ponderea cea mai mare în cadrul studiului o au entitățile auditate din domeniul prestărilor de servicii (62%), urmate de sectorul producției și apoi de cel al comerțului, așa cum se observă în **Graficul 1**.

Per ansamblu, 15% din entitățile auditate, indiferent de domeniul de activitate, au participare străină la capitalul social, 19% din acestea au management străin, iar unele dintre ele - 11%, au în același timp și participare străină și management străin.

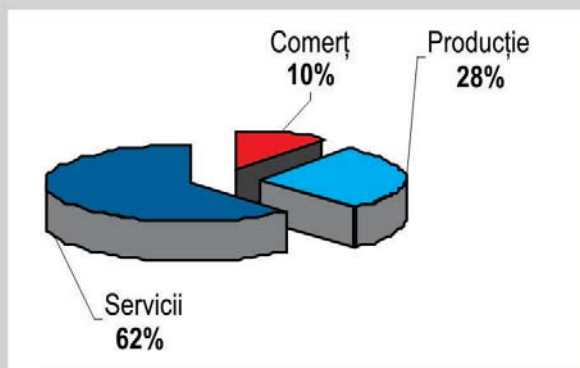
Prin urmare, la entitățile a căror activitate se desfășoară în condiții de conti-

nuitate și care au fost auditate în perioada 2005-2011, managementul străin nu este neapărat condiționat de participarea străină la capitalul social, deși este preponderent acolo unde este participare străină la capitalul social. Desigur, există și excepții, adică entități fără participare străină la capitalul social conduse de manageri străini sau invers.

Distribuția entităților auditate care au participare străină la capitalul social și a celor cu management străin pe domenii de activitate este pusă în evidență de **Graficul 2**.

Se observă faptul că nivelul cel mai ridicat de investiții străine directe este la entitățile auditate din domeniul producției (50%), urmat de domeniul prestărilor de servicii (40%). În ceea ce privește managementul străin, acesta este prezent în aceeași proporție în entitățile auditate în perioada 2005-2011 din domeniul producției (50%), în schimb scade în domeniul prestărilor de servicii (34%) comparativ cu situația anterioară. În ambele situații sectorul „comerț” este cel mai puțin vizat în ceea ce privește implicațiile investițiilor străine. Pe de altă parte, dacă analizăm influența agregată a entităților auditate care înregistrează concomitent atât participare străină la capitalul social, cât și management străin, ponderea celor din domeniul producției crește semnificativ la 59%, a celor din domeniul serviciilor se reduce sensibil la 27%, iar entitățile din sectorul comerț sunt cele mai puține care întrunesc cele două condiții (14%).

Grafic 1 - Distribuția entităților auditate pe domenii de activitate

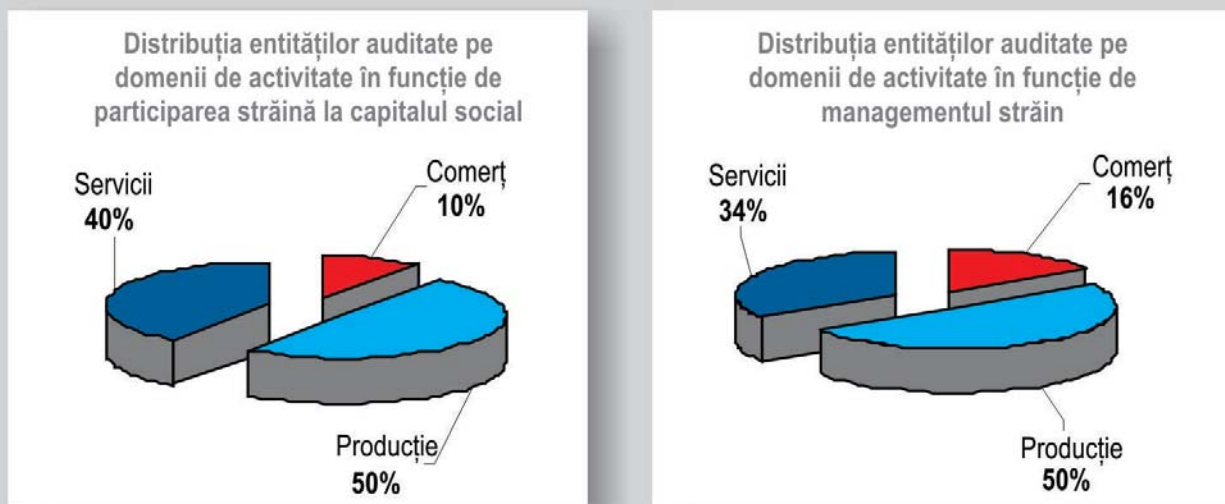

Sursă: Proiecție proprie

PERFORMANȚELE ENTITĂȚILOR STUDIATE PE DOMENII DE ACTIVITATE

Ținând cont că ponderea investițiilor directe și a managementului străin sunt

Grafic 2 - Distribuția entităților auditate în funcție de elementele străine de management și capital

Sursă: Proiecție proprie

semnificative, am analizat performanțele acestor entități în funcție de domeniul de activitate, folosind indicatorii prevăzuți de legislația românească pentru stabilirea entităților care sunt supuse auditului statutar: total active, cifra de afaceri și numărul mediu de salariați. Pe lângă analiza acestor indicatori, am avut în vedere și productivitatea muncii, acesta fiind un indicator derivat din cifra de afaceri și numărul mediu de salariați, prin care punem în evidență eficiența utilizării resursei umane.

În **Tabelul 2** se poate observa că valoarea totală medie a activelor este mai mică cu 39% pentru entitățile cu investiții străine directe față de entitățile fără participare străină la capital. În același timp, asistăm și la un trend descendent în perioada 2008-2011 al valorii totalului activelor la entitățile care au avut investiții străine directe, ajungând ca în anul 2011 valoarea medie a totalului activelor să reprezinte doar 65% din valoarea înregistrată în anul 2008. Una din cauze poate fi criza economico-financiară pe care o parcurge econo-

mia mondială în această perioadă și care a determinat relocarea unor activități și active și chiar diminuarea valorii juste a activelor. De altfel, criza economică, care în opinia noastră e o criză de sistem, în ansamblu, a afectat inclusiv economiile din Uniunea Europeană de care suntem legați foarte puternic și prin intermediul investițiilor străine directe (Zaman, Vasile, Matei, Croitoru & Enescu, 2011).

O evoluție total diferită o înregistrăm la entitățile cu capital autohton, unde în perioada 2008-2011 valoarea medie a activelor a înregistrat o evoluție ascendentă, nivelul înregistrat în anul 2011 fiind de 1,3 ori mai mare decât valoarea medie a anului 2008.

În ceea ce privește cifra de afaceri medie, aceasta este mult superioară pentru entitățile cu participare străină la capital, aproape de patru ori mai mare decât entitățile cu capital autohton, iar trendul este descrescător pe perioada celor patru ani analizați, înregistrându-se o scădere de circa 57% în anul 2011 comparativ cu anul 2008, în timp ce

pentru entitățile auditate fără participare străină la capitalul social trendul cifrei de afaceri medii este crescător, înregistrându-se o creștere de peste 10% a nivelului mediu în anul 2011 față de nivelul anului 2008.

Numărul mediu al salariaților este mai mare cu 39,28% pentru entitățile auditate cu capital mixt sau străin, iar trendul pe perioada celor patru ani este descrescător pentru entitățile cu participare străină, înregistrându-se o descrescere de 26,6% în anul 2011 comparativ cu anul 2008. În cazul entităților cu capital românesc, numărul mediu de salariați din anul 2011 se află la nivelul anului 2008, cu creșteri înregistrate în anii 2009 și 2010.

Productivitatea medie a muncii la entitățile cu capital mixt sau străin este de 2,86 ori mai mare decât cea de la entitățile cu capital românesc în perioada analizată (2008-2011), pe un trend puternic descendent, în timp ce în cazul entităților fără participare străină la capitalul social trendul este ascendent.

Tabel 2 - Evoluția în perioada 2008-2011 a entităților auditate din domeniul de activitate „comerț”

Domeniul de activitate	Structura capitalului social	Exercițiile financiare	Total active -medie- - lei -	Cifra de afaceri -medie- - lei -	Număr mediu salariați -medie-	Productivitatea medie a muncii - lei/salariat -
COMERȚ	Cu participare străină	2011	20.122.702	91.379.480	69	1.324.340
		2010	22.284.955	110.770.355	71	1.560.146
		2009	25.831.972	141.391.809	77	1.836.257
		2008	30.864.477	213.599.182	94	2.272.332
		MEDIA	24.776.027	139.285.207	78	1.791.450
	Fără participare străină	2011	42.141.016	36.056.315	49	735.843
		2010	42.018.680	38.189.854	59	647.286
		2009	46.721.555	33.272.550	67	496.605
		2008	32.399.184	32.748.081	49	668.328
		MEDIA	40.820.109	35.066.700	56	626.191
	Total	2011	38.838.269	44.354.790	52	852.977
		2010	39.058.621	49.076.929	61	804.540
		2009	43.588.118	49.490.439	68	727.801
		2008	32.168.978	59.875.738	56	1.069.210
		MEDIA	38.413.497	50.699.474	59	855.687

Sursă: Proiecție proprie

Prin urmare, deși entitățile auditate cu capital mixt sau străin au active cu valori medii anuale cu 39% mai mici decât cele ale entităților cu capital românesc, ele înregistrează cifre de afaceri medii anuale mai ridicate, dar cu scăderi semnificative în perioada 2008-2011, un număr mediu de salariați în scădere, însă o productivitate medie a muncii de 2,86 ori mai mare decât în cazul entităților auditate cu capital românesc. Se observă, așadar, că entitățile cu capital mixt sau străin folosesc mult mai eficient activele și resursele umane comparativ cu entitățile cu capital românesc, care în perioada 2008-2011 au înregistrat o creștere a eficienței utilizării resurselor, însă nu au reușit să ajungă entitățile care au participare străină la capitalul social, chiar dacă acestea au avut scăderi importante în această perioadă de criză. În **Tabelul 3** este prezentată situația

entităților auditate din domeniul producției.

Valoarea medie a activelor de care dispun entitățile auditate din sfera producției este mult superioară celor din sfera comerțului, însă entitățile auditate cu capital mixt sau străin au o valoare medie a activelor superioară activelor entităților cu capital exclusiv românesc cu 48,69%. Activele entităților cu participare străină înregistrează creșteri pe parcursul celor patru exerciții financiare, valoarea medie din anul 2011 fiind cu 16,25% mai mare decât cea din anul 2008, în timp ce în cazul celorlalte entități trendul este descendent, înregistrându-se o scădere de 52,9% în anul 2011 comparativ cu anul 2008.

Cifra de afaceri medie realizată de entitățile auditate din sfera producției este superioară celor din domeniul comerțului. Cifra de afaceri medie obținută de entitățile cu participare străină la capital

este cu 2,45 ori mai mare decât în cazul celorlalte entități. Pe de altă parte, trendul pentru entitățile cu participare străină este descrescător, înregistrându-se o diminuare cu 5,2% în anul 2011 față de anul 2008 în timp ce evoluția celeilalte categorii de entități auditate este crescătoare în ceea ce privește cifra de afaceri medie anuală, înregistrându-se o majorare cu 5,67% în aceeași perioadă.

Numărul mediu de angajați este mai mare cu 68,88% în cazul entităților care au investiții străine directe comparativ cu celelalte entități din domeniul producției, iar evoluția este identică pentru ambele tipuri de entități, cu sau fără participare străină la capitalul social: scădere a numărului mediu de angajați cu aproximativ 28% în anul 2011 comparativ cu anul 2008.

Productivitatea medie a muncii rămâne superioară pentru entitățile auditate

Impactul investițiilor străine directe

Tabel 3 - Evoluția în perioada 2008-2011 a entităților auditate din domeniul de activitate producție

Domeniul de activitate	Structura capitalului social	Exercițiile financiare	Total active -medie- (lei)	Cifra de afaceri -medie- (lei)	Număr mediu salariați -medie-	Productivitatea medie a muncii (lei/salariați)
PRODUCȚIE	Cu participare străină	2011	113.317.980	102.802.009	325	316.314
		2010	96.439.667	87.050.697	348	250.146
		2009	87.838.100	71.170.404	391	182.021
		2008	97.475.239	108.439.340	456	237.806
		MEDIA	98.767.747	92.365.613	380	243.067
	Fără participare străină	2011	52.477.770	41.310.359	199	207.590
		2010	50.237.533	34.932.721	202	172.934
		2009	51.575.368	35.268.852	219	161.045
		2008	111.411.133	39.092.378	280	139.616
		MEDIA	66.425.451	37.651.078	225	167.338
	Total	2011	68.774.255	57.781.336	233	247.989
		2010	62.613.105	48.892.893	241	202.875
		2009	61.288.600	44.885.339	265	169.379
		2008	107.678.304	57.667.457	327	176.353
		MEDIA	75.088.566	52.306.756	267	196.273

Sursă: Proiecție proprie

care au investiții străine directe - cu 45,26% comparativ cu entitățile cu capital românesc - deși se înregistrează creșteri mai reduse în cazul entităților care au participare străină la capitalul social comparativ cu entitățile cu capital românesc.

În domeniul producției, deși valoarea medie a activelor este aproape dublă față de valoarea activelor entităților din sfera comerțului, eficiența utilizării activelor nu este atât de ridicată. Cu toate că scăderea numărului mediu de salariați este semnificativă în anul 2011 față de anii precedenți, consecințele cu privire la creșterea productivității muncii sunt favorabile.

Prin urmare, entitățile auditate cu participare străină la capitalul social din domeniul producției au reușit să se adapteze foarte bine la condițiile economice dificile ale acestei perioade (scăderea vânzărilor) prin creșterea

investițiilor și reducerea numărului de salariați. Consecința este creșterea productivității muncii.

În ceea ce privește entitățile cu capital românesc din domeniul producției, valoarea medie a activelor de care dispun practic s-a înjumătățit din anul 2008 și până în anul 2011 pe fondul creșterii ușoare în termeni nominali a cifrei de afaceri și a scăderii numărului mediu de salariați, ceea ce a condus la o creștere a productivității muncii și la acest tip de entități.

Pe de altă parte, comparativ cu sectorul comerțului, nici activele entităților din domeniul producției nu sunt utilizate la fel de productiv și nici salariații nu sunt atât de eficienți sau în domeniul comerțului piața încă permite marje mai mari decât în domeniul producției.

Domeniul prestărilor de servicii aduce elemente de diferențiere pentru entită-

țile selectate în perioada 2008-2011, așa cum se observă în **Tabelul 4**.

Entitățile auditate care au investiții străine directe au o valoare medie totală a activelor mult inferioară celei de a doua categorii de entități, de 4,8 ori mai mică, în timp ce trendul înregistrat pe parcursul celor 4 ani analizați este descrescător, ajungând ca valoarea din anul 2011 să fie cu 20% mai mică decât cea din anul 2008. Entitățile auditate cu capital autohton au performat mai bine din acest punct de vedere, înregistrând creșteri semnificative de 49,52% în această perioadă.

Cifra de afaceri medie realizată de entitățile cu participare străină la capital este cu 54,32% mai mică, înregistrând un trend descendent pe perioada analizată, în timp ce entitățile fără participare străină la capitalul social înregistrează o evoluție ascendentă.

Tabel 4 - Evoluția în perioada 2008-2011 a entităților auditate cu domeniul de activitate prestarea de servicii

Domeniul de activitate	Structura capitalului social	Exercițiile financiare	Total active -medie- (lei)	Cifra de afaceri -medie- (lei)	Număr mediu salariați -medie-	Productivitatea medie a muncii (lei/salariat)
SERVICII	Cu participare străină	2011	45.883.694	20.842.556	37	563.312
		2010	37.407.798	29.138.391	38	766.800
		2009	52.936.465	38.193.637	40	954.841
		2008	57.353.510	24.185.290	43	562.449
		MEDIA	48.395.367	28.089.969	40	711.138
	Fără participare străină	2011	286.968.629	69.944.080	135	518.104
		2010	235.193.301	62.756.794	130	482.745
		2009	215.551.155	58.786.814	133	442.006
		2008	191.921.641	54.471.302	144	378.273
		MEDIA	232.408.682	61.489.748	136	453.799
	Total	2011	263.059.379	65.074.508	125	520.596
		2010	215.578.209	59.422.738	121	491.097
		2009	199.424.078	56.744.515	124	457.617
		2008	178.576.041	51.467.730	134	384.088
		MEDIA	214.159.427	58.177.373	126	461.725

Sursă: Proiecție proprie

Numărul mediu de salariați la entitățile cu capital mixt sau străin din domeniul prestărilor de servicii înregistrează o valoare mult mai mică decât cel înregistrat la entitățile cu capital românesc. Trendurile pe perioada celor patru exerciții financiare sunt descendente în ambele situații, prima categorie de entități realizând o scădere de 13,95% în anul 2011 comparativ cu anul 2008, iar la entitățile cu capital românesc scăderea este de doar 6,25% în aceeași perioadă. Productivitatea medie a muncii este superioară în entitățile cu participare străină cu 56,71% față de entitățile cu capital românesc.

În perioada 2008-2011, remarcăm creșterea mult mai puternică a productivității muncii la entitățile cu capital românesc comparativ cu entitățile cu capital mixt sau străin, fără a ajunge încă la nivelul înregistrat de acestea din urmă.

Pentru entitățile auditate cu participare străină la capitalul social din sectorul prestărilor de servicii scăderea mai puternică a cifrei de afaceri medii comparativ cu scăderea numărului mediu de salariați, pe fondul unei reduceri și a valorii medii a activelor, a dus la obținerea unei productivități medii a muncii în scădere în perioada 2009-2011, valoarea înregistrată în anul 2011 fiind aproximativ egală cu cea din anul 2008. Nu același lucru reiese pentru cealaltă categorie de entități (cu capital autohton), unde a crescut valoarea activelor, a cifrei de afaceri, dar a scăzut numărul mediu al salariaților, ceea ce a indus o creștere a productivității muncii.

EVOLUȚIA DE ANSAMBLU A ENTITĂȚILOR AUDITATE CORELATĂ CU INVESTIȚIILE STRĂINE

Dacă abordăm evoluția entităților auditate în perioada 2008-2011, indepen-

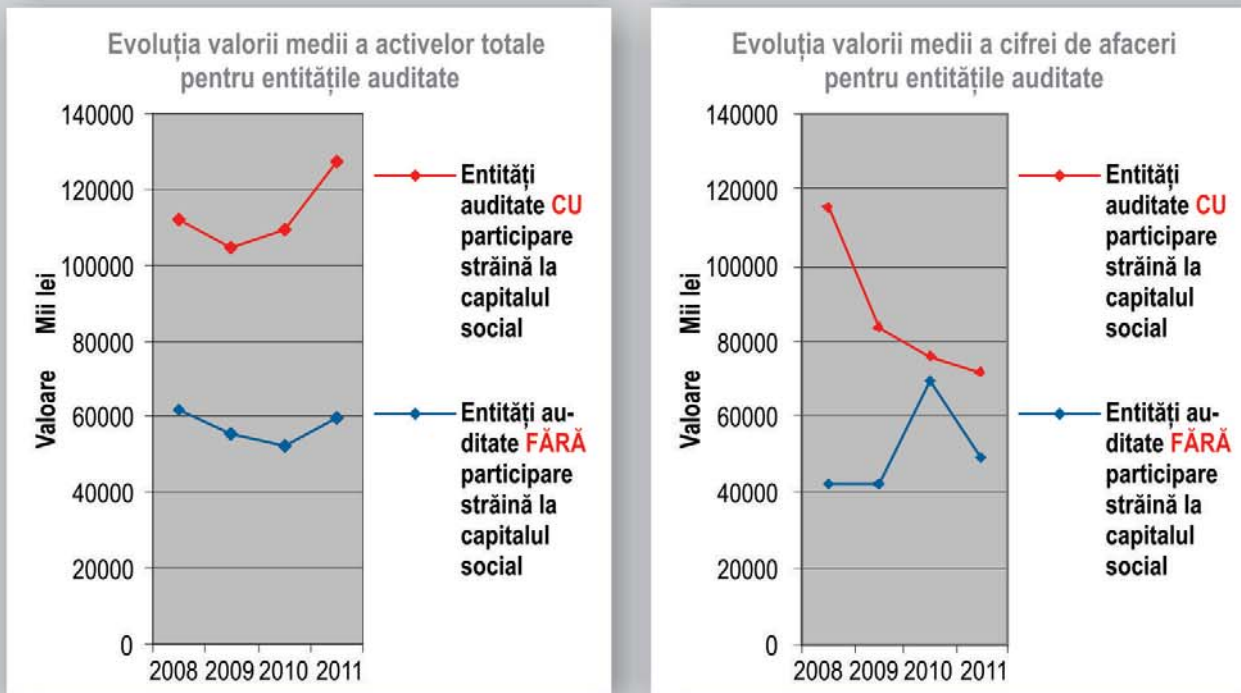
dent de sectorul de activitate (**Graficul 3**), se observă că acestea (cu sau fără participare străină la capitalul social) au performat în mod diferit:

Activele totale medii ale entităților auditate înregistrează creșteri pe perioada ultimilor doi ani, dar valoarea activelor pentru entitățile auditate care au investiții străine directe performează mai bine, creșterile depășind nivelul înregistrat în primul an de referință (2008). De altfel, se poate observa din **Graficul 3** că valoarea absolută a acestora este oricum superioară celeilalte categorii de entități analizate. Entitățile auditate cu capital exclusiv românesc, deși înregistrează creșteri ale valorii activelor în anul 2011, acestea nu depășesc valoarea maximă înregistrată în anul 2008.

În ceea ce privește evoluția cifrei de afaceri medii, entitățile auditate cu participare străină la capitalul social înregistrează scăderi mult mai ample și

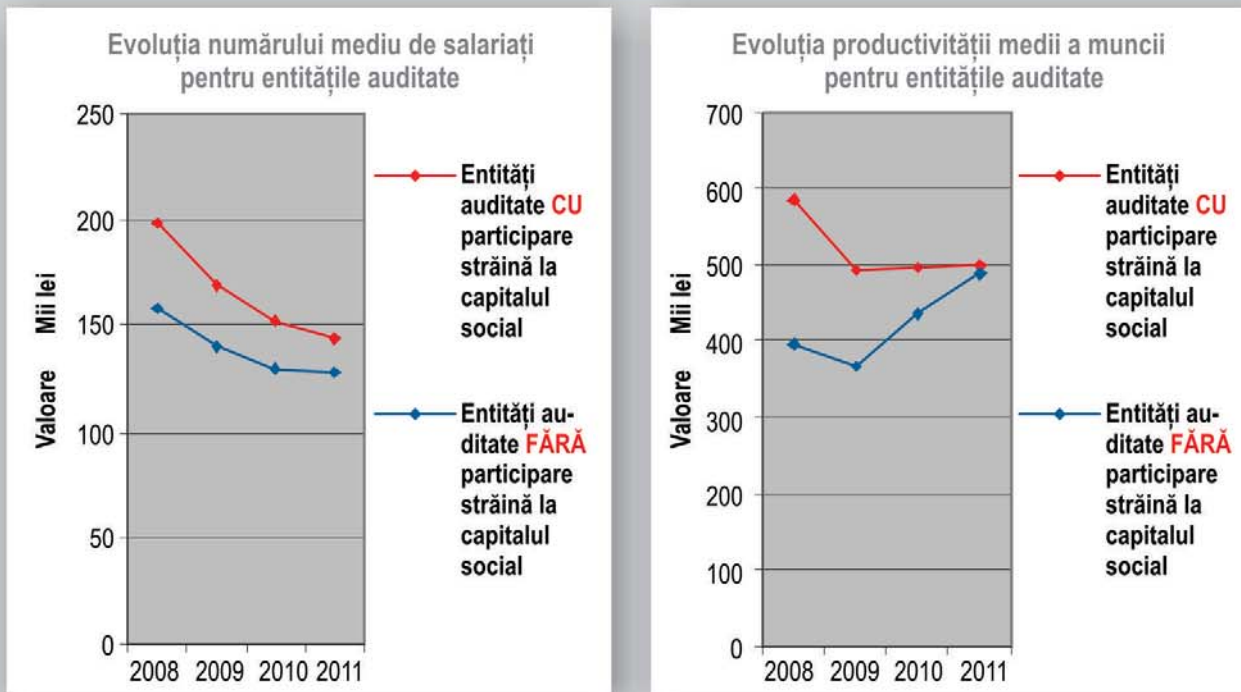
Impactul investițiilor străine directe

Grafic 3 - Evoluția mediei activelor totale și a cifrei de afaceri pentru entitățile auditate

Sursă: Proiecție proprie

Grafic 4 - Evoluția numărului mediu de salariați și a productivității medii a muncii pentru entitățile selectate

Sursă: Proiecție proprie

totuși nivelul minim atins este oricum superior nivelului maxim al cifrei de afaceri medii realizată de entitățile auditate cu capital românesc.

Evoluția entităților auditate cu capital mixt sau străin, respectiv cu capital românesc, în funcție de numărul mediu de salariați și al productivității muncii se observă în **Graficul 4**.

În cadrul entităților auditate cu capital mixt sau străin, numărul mediu al angajaților este superior celeilalte categorii analizate, iar reducerile de personal operate sunt relativ proporționale pentru ambele categorii de entități. În prima categorie de entități productivitatea medie a muncii înregistrează un trend descendent în anul 2008, stabilizându-se în ultimele trei exerciții financiare analizate. Pe de altă parte, entitățile cu capital românesc auditate înregistrează în aceeași perioadă de timp un trend ascendent al indicatorului, astfel încât la nivelul anului 2011 valoarea acestuia se egalizează pentru ambele categorii de entități analizate.

Concluzii

Din informațiile care rezultă în urma prelucrării datelor referitoare la entitățile cu sau fără participare străină la capitalul social, pe domenii de activitate, respectiv: comerț, producție sau servicii, se desprind următoarele concluzii:

➤ Investițiile cele mai mari (evidențiate prin indicatorul total active) realizate de entitățile auditate sunt cele ale entităților cu capital românesc din domeniul prestărilor de servicii (valoarea medie este 232.408.682 lei). Creșterea cea mai mare a investițiilor în perioada 2008-2011 s-a înregistrat la entitățile cu capital românesc auditate care prestează servicii (49,52%), iar scăderea cea mai mare o înregistrează entitățile

auditate din domeniul producției, de asemenea cu capital exclusiv românesc (media 52,9%);

➤ Cel mai ridicat nivel al cifrei de afaceri îl înregistrează entitățile auditate cu capital mixt sau străin din domeniul comerțului (valoarea medie este 139.285.207 lei). Creșterea cea mai mare a cifrei de afaceri în perioada 2008-2011 o realizează entitățile auditate cu capital românesc care prestează servicii (28,41%), iar scăderea cea mai mare o înregistrează entitățile care au participare străină la capitalul social din sfera comerțului (media 57,22%);

➤ Cel mai mare număr de salariați îl au entitățile auditate din domeniul producției cu participare străină la capitalul social (valoarea medie este 380 angajați). Nici o categorie de entități nu a avut în medie creșteri de personal pe perioada celor patru exerciții financiare auditate, iar cea mai mare reducere de personal s-a realizat la entitățile auditate din domeniul producției, în aceeași măsură la cele cu capital străin sau mixt, cât și la cele cu capital exclusiv românesc;

➤ Cea mai ridicată productivitate o înregistrează entitățile din comerț care au investiții străine directe (valoarea medie anuală este 1.791.450 lei/salariați). Aceste entități înregistrează și cea mai mare scădere a productivității medii a muncii (41,72%) în perioada 2008-2011, iar cea mai mare creștere a productivității este obținută de entitățile auditate din domeniul producției cu capital exclusiv românesc (48,69%).

Dacă analizăm evoluția entităților auditate în funcție de existența sau inexistența participării străine la capitalul social, independent de domeniul de activitate, se desprind următoarele concluzii:

➤ Valoarea medie a activelor este mult inferioară în cazul entităților cu capital mixt sau străin comparativ cu entitățile cu capital autohton, iar diminuările de valoare din perioada ultimelor patru exerciții financiare încheiate sunt mai ample în cazul celor dintâi;

➤ Cifra de afaceri medie a entităților auditate cu capital românesc are un trend relativ crescător, iar nivelul mediu din anul 2011 este inferior celui al cifrei de afaceri realizată de cealaltă categorie de entități, chiar în condițiile în care aceasta din urmă a înregistrat reduceri semnificative în perioada analizată;

➤ Evoluția valorii medii a numărului mediu de salariați se înscrie la ambele categorii de entități pe un trend descendent;

➤ Productivitatea muncii se egalizează la nivelul anului 2011 la ambele categorii de entități analizate, în condițiile în care pentru entitățile auditate care au capital mixt sau străin valoarea indicatorului este în scădere în ultimii patru ani analizați, iar pentru cele cu capital românesc se înregistrează un trend ascendent;

➤ În perioada analizată, entitățile auditate care au capital mixt sau străin au performat mai bine în domeniul producției, iar cele auditate dar fără participare străină la capitalul social, au performat mai bine în domeniul comerțului și al prestărilor de servicii;

➤ Exceptând valoarea medie a activelor, entitățile auditate în perioada 2008-2012, care își desfășoară activitatea în condiții de continuitate în anul 2012 și care au investiții străine directe, înregistrează niveluri absolute mult mai ridicate ale cifrei medii de afaceri, ale numărului mediu de salariați și ale productivității

medii a muncii comparativ cu entitățile auditate cu capital exclusiv românesc. Pe de altă parte, entitățile auditate cu capital exclusiv românesc înregistrează valori medii ale activelor mult mai mari și tendința de schimbare a trendului descendent în unul ascendent este mult mai evidentă atunci când ne referim la valoarea medie totală a activelor, la cifra medie de afaceri sau la productivitatea medie a muncii.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/89/1.5/S/59184 „Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România”

This work was supported from the European Social Fund through Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/89/1.5/S/59184 „Performance and excellence in postdoctoral research in Romanian economics science domain”.

Referințe bibliografice

Boța-Avram, Cristina, *Some arguments that justify the audit's trinity's approach in the context of corporate governance*, Studies in Business and Economics, vol. 6 (1), pag. 5-18, 2011

Nistor, Ioan Alin, *Foreign Investment Influence On Ownership And Control In Japanese Firms*, Analele Universității din Oradea – Științe Economice, vol. 1 (2), pag. 610-615, 2010

Zaman, Gheorghe; Vasile, Valentina; Matei, Mirela; Croitoru, Carmen; Enescu, George, *Aspecte ale impactului ISD din România asupra exporturilor și dezvoltării durabile*, Romanian Journal of Economics, vol. 33, issue 2(42), pag. 1-60, 2011

Banca Națională a României (BNR), *Investițiile străine directe în România în anul 2011*, <http://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=9403>, 2012

Baza de date a Oficiului Național al Registrului Comerțului din cadrul

Ministerului Justiției, disponibilă online la adresa: https://portal.onrc.ro/ONRCPortalWeb/appmanager/myONRC/public?_nfpb=true&_pageLabel=login#wlp_login, accesată în perioada august-octombrie 2012

Baza de date a Ministerului Finanțelor Publice, disponibilă online la adresa: <http://www.mfinante.ro/agentcod.html?pagina=domenii>, accesată în perioada august – octombrie 2012

Legea societăților comerciale nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare

OMFP 3055/2009 pentru aprobarea reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, cu modificările și completările ulterioare, publicat în MO nr. 766 bis/10 nov. 2009

www.insse.ro

Informații

➤ Prelungirea mandatului reprezentantului CAFR într-un comitet profesional al IFAC

În urma apelului la nominalizări lansat de Federația Internațională a Contabililor (IFAC) și a candidaturii înaintate de CAFR, directorul executiv al IFAC, Ian Ball, a transmis o scrisoare oficială Camerei Auditorilor Financiari din România prin care se anunță numirea doamnei primvicepreședinte **Carmen Mataragiu** pentru un nou mandat în cadrul Comitetului pentru Dezvoltarea Organizațiilor Profesionale Contabile (PAODC). Cel de-al doilea mandat va acoperi perioada 1 ianuarie 2013 – 31 decembrie 2015 (primul mandat s-a desfășurat între 1 ianuarie 2010 – 31 decembrie 2012).

➤ Instruire profesională pe tema prevenirii și combaterii spălării banilor

Camera Auditorilor Financiari din România a organizat împreună cu Oficiul Național de Prevenire și Combateră a Spălării Banilor, la sediul acestui Oficiu, la data de 26 noiembrie 2012, a doua sesiune de instruire a auditorilor financiari pe anul 2012, care a făcut parte din planul de instruire profesională destinată entităților raportoare prevăzute la art. 8 din Legea 656/2002 cu modificările și completările ulterioare. Au participat auditori financiari din București. Programul sesiunii de instruire a cuprins prelegeri susținute de experți ai Oficiului pe marginea clarificării privind modalitatea de aplicare a Legii nr. 656/2002 cu modificările și completările ulterioare, regimul sancțiunilor interna-

ționale și al finanțării terorismului; tipologiile de spălare a banilor; raportarea on-line.

➤ Camera Auditorilor Financiari din România organizează sâmbătă, 23 februarie 2013, Test de verificare a cunoștințelor pentru accesul la stagiu

Înscrierile se fac în perioada 1 – 19 februarie 2013, la sediul Camerei Auditorilor Financiari din România, strada Sirenelor nr. 67-69, sector 5, București.

Detalii se pot obține accesând site-ul Camerei: www.cafr.ro, secțiunea „Stagiari”, precum și la Departamentul Învățământ și admitere, telefon: 021/410.03.96; 021/410.74.43 interior 105, e-mail: invatamant.admitere@cafr.ro.

Guvernanța corporativă în sistemul bancar românesc

Studiu empiric privind transparența raportărilor pe internet

Cristina ȘTEFĂNESCU*

Abstract

Corporate Governance on Romanian Banking System – Empirical Study on Internet Reporting Transparency

Basing on the increasing importance of transparency in corporate governance mechanism, as a result of the latest corporate scandals and financial failures, which lead to the global crisis that spread all over the world the following research question arose: "Is there enough transparency in Romanian banking system? ... If not – what should be done?"

Starting from this question, the present study was aimed to provide a comprehensive image upon corporate governance disclosure provided by Romanian banking system through their websites, by performing both quantitative and qualitative analysis regarding transparency related to corporation, financial situation, ownership and governance, following OECD's recommendations in this respect.

Irrespective of prior studies, which were focused on similar goals, this study is related to the banking system, which was little explored on this topic before, thus giving the authors a chance to enrich the research literature with this empirical study, whose disclosure scorecard developed ensures it as well with originality.

Key words: *corporate governance, disclosure, website, banking system, Romania*

JEL Classification: *M10, G30*

Cuvinte cheie: *guvernanță corporativă, diseminare, pagină web, sistem bancar, România*

Introducere

Transparența este un element fundamental în buna funcționare a unui sistem de guvernanță corporativă, putând fi asigurată printr-o diseminare informațională corespunzătoare. Recentele scandaluri corporative și eșecuri financiare care au condus la criza globală ce s-a răspândit în întreaga lume au fost cauzate în principal de deficiențe ale sistemului de control intern și ale funcției de audit. Pe acest fundal, prezentarea inadecvată a informațiilor a afectat negativ situația în ansamblu. Prin urmare, transparența informațională a devenit un element critic pentru buna funcționare a unei piețe de capital eficiente și o caracteristică importantă a unui mecanism solid de guvernanță corporativă. Pornind de la aceste premise, am demarat prezentul studiu orientat asupra sistemul bancar național cu scopul de a oferi nu doar un simplu răspuns "Da" sau "Nu", ci

* Lect. univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, e-mail: cristina.palfi@econ.ubbcluj.ro

observații și recomandări utile la întrebarea: *“Există suficiență transparentă în sistemul bancar românesc? ... Dacă nu - ce este de făcut?”*

“Dezvăluirea informațiilor a fost mult timp recunoscută ca filosofia dominantă a celor mai multe sisteme moderne. Ea este o condiție „sine qua non” a responsabilității corporative” (Farrar and Hannigan, 1998). Mai mult decât atât, potrivit teoriei agenției, transparența este menită să reducă asimetria informațională. Deoarece acționariatul reprezintă doar o parte a gamei largi de părți interesate existente la nivelul oricărei entități, divulgarea informațiilor este de fapt o problemă-cheie pentru toți utilizatorii acestora, indiferent de interesul pe care l-ar putea avea în acea entitate. Prin urmare, o analiză referitoare la transparența informațională la nivelul sistemului bancar național ar putea fi utilă unei game largi de utilizatori interesați de acest sector al activității economice, cum ar fi: mediul academic, aparatul legislativ, investitorii și publicul larg.

Bazându-ne pe cele prezentate mai sus, lucrarea demarează printr-o incursiune în literatura de specialitate în sfera raportărilor pe internet a informațiilor de guvernanță corporativă, urmată de prezentarea designului propriei cercetări și anume a modalității de selecție a eșantionului și de colectare a datelor, urmată de metodologia de cercetare folosită, bazată atât pe analiza cantitativă, cât și pe cea calitativă. Următoarea secțiune a prezentului studiu a fost dedicată prezentării obiectivelor specifice ale cercetării empirice derulate la nivelul sistemului bancar național și a scorecardului de divulgare informațională creat în vederea atingerii acestor obiective. În final, sunt argumentate și discutate rezultatele obținute din analiza empirică efectuată și implicațiile lor, oferindu-se totodată o serie de

recomandări în vederea îmbunătățirii transparenței informaționale în sistemul bancar din România.

Stadiul cunoașterii

Transparența corporativă depinde de canalul prin care informația este diseminată, facilitând sau împiedicând fluxul de informații raportate de entități, cu impact asupra disponibilității de informații reale pentru utilizatorii acestora (Bushman et al., 2004). Astfel, o diseminare extinsă a informațiilor corporative prin intermediul unor infrastructuri de comunicare diferite, poate crește efectele economice ale acestor informații. Prin urmare, se apreciază că o combinație de canale de diseminare – presa financiară, radio, televiziune și internet – permite difuzarea mult mai extinsă, rapidă și ieftină a informațiilor pe care utilizatorii interesați le vor primi (Bushman și Smith, 2001).

Dacă examinăm pe scurt modul în care modalitățile de divulgare a informațiilor cu privire la guvernanța corporativă s-au schimbat de-a lungul timpului, putem observa o evoluție clară în acest sens. Astfel, de la raportul anual preferat de cele mai multe companii pentru a divulga informații privind guvernanța corporativă (Collet și Hrasky, 2005) s-a trecut treptat la o formă de raportare special concepută pentru diseminarea acestor informații (Labelle, 2002), cu scopul de a crește relevanța lor și de a asigura informarea oportună a investitorilor, în special ca urmare a scandalurilor financiare ce au avut loc în ultimele decenii.

Pe acest fundal, o atenție sporită a fost acordată recent studierii mijloacelor prin care entitățile dezvăluie informațiile de guvernanță corporativă, concen-

trându-se în special asupra tehnologiei internetului, cunoscute în literatura de specialitate internațională sub denumirea de: “corporate governance web disclosure” sau “corporate governance on-line reporting”.

Internetul a fost din ce în ce mai des apreciat ca oferind multe posibilități atât pentru companii, cât și pentru autoritățile de reglementare, îmbunătățind nivelul dezvăluirilor privind guvernanța corporativă și, în acest fel, conferind transparență pe piață (Gandia, 2008). Printre avantajele folosirii website-ului drept canal pentru divulgarea unor informații, literatura de specialitate (Gandia, 2008) a identificat beneficii legate de reducerea costurilor, de distribuție, frecvență și viteză, după cum urmează:

- facilitează comunicarea între firme și investitori (în special acționari);
- reduce costurile de distribuție (costurile de imprimare și de personal) și îmbunătățește oportunitatea informațiilor corporative;
- promovează implicarea acționariatului în viața corporativă a firmei;
- democratizează accesul la informațiile corporative;
- conferă credibilitate practicilor de bună guvernare.

La nivel internațional există studii (Jiang, et al, 2009; Hussainey and Al-Nodel, 2008) care au efectuat *analize comparative între diferite sectoare de activitate*, rezultatele lor indicând faptul că există diferențe semnificative în modul în care conținutul informațiilor este prezentat pe internet. Astfel, sectoarele de producție și tehnologie oferă mai multe informații și, în plus, s-au dovedit a utiliza elemente mai avansate de design decât alte sectoare, cum ar fi finanțe, sănătate și servicii (Jiang, et al, 2009.). Un alt studiu (Hussainey și Al-Nodel, 2008) relevă faptul că în Arabia

Saudită sectorul bancar înregistrează cel mai înalt nivel de transparență pe internet, în timp ce companiile din industrie și sectoarele de servicii oferă foarte puține informații cu privire la guvernanta corporativă.

Alți cercetători au realizat studii menite să stabilească posibile legături între *diferențele caracteristici ale actorilor procesului de guvernanta corporativă* (Yap, et al., 2011; Garcia Sanchez, et al., 2011; Omneya, et al., 2007) sau *ale companiilor* (Aly, et al., 2010; Ettredge, et al., 2002; Oyelere, et al., 2003; Xiao, et al., 2004) și *vizibilitatea oferită cu ajutorul internetului*.

Astfel, raportarea pe internet a informațiilor de guvernanta corporativă s-a dovedit a fi semnificativ și pozitiv legată de independența directorilor non-executivi, de dimensiunea consiliului de administrație și a acționariatului, de membrii comitetului de audit calificați în domeniul financiar-contabil (Yap, et al., 2011). De asemenea, s-a constatat faptul că nivelul de dezvoltare a informațiilor strategice este ridicat în situațiile în care președintele consiliului de administrație este și director executiv (Garcia Sanchez, et al., 2011). Alte studii au demonstrat că informațiile corporative raportate pe internet (Corporate Internet Reporting) oferite de companiile listate la Londra sunt asociate cu independența și dualitatea directorului executiv (Omneya, et al., 2007).

În ceea ce privește *caracteristicile firmelor*, atât cele financiare, cât și cele nefinanciare, unele dintre ele s-au dovedit a avea o influență semnificativă în transparența informațională asigurată prin prisma raportărilor pe internet. Astfel, în timp ce rentabilitatea, cotația bursieră și tipul de industrie din care face parte o companie (de comunicații și servicii financiare) sunt factori determinanți ai cantității și formatului de pre-

zentare a informațiilor pe internet, alte caracteristici, cum ar fi dimensiunea firmei, efectul de levier, lichiditatea și tipul auditorului, nu explică nivelul de raportare pe internet a informațiilor de guvernanta corporativă (Aly et al., 2010; Craven și Marston, 1999; Ettredge et al., 2002). În alte state (Noua Zeelandă), factorii determinanți în adoptarea voluntară a raportării on-line au fost: dimensiunea firmei, lichiditatea, sectorul industrial și gradul de răspândire a acționariatului, în timp ce alte caracteristici ale entităților, cum ar fi efectul de levier, rentabilitatea și internaționalizarea nu explică alegerea de a folosi internetul în scopul diseminării informațiilor (Oyelere, et al., 2003).

Există studii (Cuc and Kanja, 2009; Hamid, 2005) concentrate pe compararea *tipului de informații* ce sunt cel mai frecvent / rar dezvoltate. Astfel, în cazul României (Cuc and Kanja, 2009) informațiile referitoare la situațiile financiare și angajați se regăsesc mai frecvent divulgate decât cele considerate „sensibile”, legate de consiliul de administrație și managementul executiv, în timp ce companiile din Malaysia au dezvoltat cel mai frecvent informațiile cu privire la istoricul lor (Hamid, 2005).

Una dintre cele mai importante trăsături ale informației - *actualitatea* - a fost, de asemenea, un obiectiv de cercetare în sfera raportărilor pe internet (Omneya și Street, 2007; Ezat și El-Masry, 2008). Aceste studii oferă dovezi ale unei asocieri semnificative între raportarea în timp util pe internet și unele atribute ale guvernantei corporative, cum ar fi: experiența și independența consiliului de administrație (Omneya și Street, 2007), structura acționariatului, componența și dimensiunea consiliului de administrație (Ezat și El-Masry, 2008), respectiv caracteristici ale entităților, cum ar fi: mărimea, tipul de industrie și lichiditatea acestora (Ezat și El-Masry,

2008). Astfel, companiile de dimensiuni mari, care activează de obicei în sectorul serviciilor și înregistrează o rată ridicată a lichidității, au o mare parte a directorilor independenți și un număr mare de membri în consiliul de administrație, dezvoltă mai multe informații în timp util pe site-urile lor.

Studiu empiric

SELECTAREA EȘANTIONULUI ȘI CULEGEREA DATELOR

Scopul prezentului studiu este de a oferi o imagine cuprinzătoare asupra gradului de dezvoltare a informațiilor privind guvernanta corporativă cu ajutorul site-urilor web în sistemul bancar românesc. Pentru atingerea obiectivului propus am supus analizei instituțiile bancare înmatriculate în Registrul instituțiilor de credit, disponibil pe site-ul Băncii Naționale a României la partea I, secțiunea I „Bănci”. Astfel, *eșantionul* nostru totalizează 30 de instituții de credit, nefiind incluse sucursalele instituțiilor bancare străine care își desfășoară activitățile în țara noastră, din motive de comparabilitate a datelor culese. Am inclus în studiul nostru atât instituțiile de credit listate, cât și pe cele nelistate, chiar dacă principiile de guvernanta corporativă sunt emise cu scop de recomandări numai pentru instituțiile bancare cotate la bursă, băncile nelistate având posibilitatea de a le aplica doar în mod voluntar. Decizia noastră este motivată de obiectivul principal al acestui studiu – de a oferi o imagine de ansamblu cât mai cuprinzătoare cu privire la transparența informațională la nivelul întregului sistem bancar din țara noastră.

Procesul de colectare a datelor s-a bazat pe informațiile puse la dispoziția publicului pe site-urile oficiale ale insti-

tuțiilor bancare cuprinse în eșantion la momentul analizei (iulie 2012). Prima etapă de culegere a datelor a urmărit găsirea unui răspuns „Da / Nu” la întrebări generale privind divulgarea de informații, cea de-a doua etapă fiind concepută pentru a căuta informații specifice puse la dispoziția publicului, ce au fost structurate pe trei nivele - de bază, mediu și ridicat.

Metodologia de cercetare utilizată pentru atingerea obiectivului propus se bazează pe ambele tehnici – analiza cantitativă și calitativă. Astfel, prin utilizarea instrumentelor statistice descriptive am încercat să oferim o imagine de ansamblu privind diseminarea informațională în sistemului bancar românesc, rezultatele cantitative obținute după prelucrarea datelor cu ajutorul soft-ului SPSS fiind ulterior folosite pentru a oferi recomandări în vederea îmbunătățirii transparenței la nivel național.

OBIECTIVELE SPECIFICE ALE CERCETĂRII

În vederea atingerii obiectivului principal al studiului nostru - de a oferi o imagine cuprinzătoare asupra transparenței raportărilor pe internet a informațiilor privind guvernanța corporativă în sistemul bancar românesc, am formulat următoarele întrebări, plecând de la prevederile principiului OECD “Transparență și divulgare”, întrebări care constituie de fapt obiectivele specifice ale prezentei cercetări:

RQ1: Care este nivelul de informare despre corporație oferit de instituțiile bancare?

Pentru a găsi un răspuns la această întrebare, am căutat să evaluăm transparența cu privire la aspecte generale ale instituțiilor bancare, și anume structura capitalului și a grupului din care face parte banca, acolo unde este cazul.

Informațiile despre *capitalul bancar* sunt importante pentru toate părțile interesate deoarece reflectă „bogăția” sub formă de bani sau bunuri, acumulată în activitatea băncii. Deoarece *structurile de grup* s-au dezvoltat în general în ultimele decenii, următoarea noastră întrebare a fost „Cât de transparente sunt informațiile în acest sens în sistemul bancar național?”.

În prezentul studiu, pentru a evalua această evoluție am pornit de la o simplă prezentare a componenței grupului din care face parte o bancă spre o scurtă descriere a fiecărei entități, cel mai înalt nivel de informare fiind atins în situația oferirii de detalii despre capital și acționariat sau o trimitere (link) către pagina de internet a acestora. În aprecierea informațiilor referitoare la capitalul bancar o importanță deosebită a fost acordată prezentării eventualelor schimbări în structura acestuia, ca urmare a emisiunii de noi acțiuni sau a unor posibile răscumpărări intervenite.

RQ2: Care este nivelul de informare cu privire la situația financiară oferit de instituțiile bancare?

Situația financiară și performanța sunt primele menționate în recomandările OECD în vederea asigurării “comunicării în timp util și exact... a tuturor aspectelor semnificative cu privire la corporație”. Dar “*De ce sunt necesare astfel de informații?*” Răspunsul la această întrebare se bazează pe principala teorie a guvernanței corporative - teoria agenției. Astfel, transparența financiară a fost percepută ca o modalitate de a reduce costurile agenției și asimetriile informaționale dintre „insideri” și „outsideri”. Aceștia din urmă includ nu numai acționarii, ci o varietate largă de alte părți interesate, toate acestea fiind într-o poziție de dezavantaj în ceea ce

privește accesul la informații în comparație cu managerii, care controlează procesul de luare a deciziilor. Acesta este motivul pentru care un sistem cuprinzător de divulgare, care include atât informații nefinanciare, cât și date de raportare financiară, ar ajuta părțile interesate, inclusiv acționarii pentru a obține informații adecvate și fiabile.

Bazându-ne pe o gamă largă de studii din literatura internațională, care au căutat existența unei legături între guvernanță și performanța corporativă, putem afirma că performanța bancară și, prin urmare, situația financiară ca un întreg reprezintă cu siguranță o “oglină reală” a guvernanței corporative. Această concluzie este în conformitate cu rezultatele empirice anterioare, care oferă dovezi cu privire la impactul pozitiv al unei guvernanțe corporative robuste asupra unor performanțe ridicate (Zahra și Pearce, 1989; Stiles și Taylor, 2002) sau al unei guvernanțe cu nivel de risc ridicat asupra unor performanțe inferioare (Gompres, et al, 2003; Cremers și Nair, 2004). Cu toate acestea, există încă unele îndoieli cu privire la aceste legături din cauza posibilităților interpretări legate de modul de măsurare a performanței și de apreciere a calității guvernanței corporative.

În prezentul studiu, în vederea aprecierii calității și robusteții informațiilor financiare am luat în considerare baza de întocmire și raportare (referențialul contabil).

RQ3: Care este nivelul de informații legate de raportări oferit de instituțiile bancare?

În timp ce informațiile contabile prezentate prin situațiile financiare sunt percepute ca un mecanism de control care promovează o guvernare corporativă eficientă într-o societate (Bushman și Smith, 2001), *rezultatele operaționale*

ale companiei și dezvăluirea obiectivelor acesteia, care de obicei sunt incluse în *rapoartele anuale*, reprezintă o altă latură a transparenței bancare, având însă aceeași importanță pentru acționari și părțile interesate în procesul de evaluare a progresului unei entități.

Deoarece băncile, prin natura lor, fac obiectul unor activități extrem de riscante, cerințele de divulgare a informațiilor în acest sens sunt mai mari. Astfel, se așteaptă o identificare clară a *riscurilor inerente* și furnizarea acestora tuturor părților interesate, o raportare specială fiind prevăzută în acest sens de către Comitetul pentru supraveghere bancară de la *Basel* în cadrul *pilonului 3 al Acordului de capital*.

RQ4: Care este nivelul de informații privind acționariatul oferit de instituțiile bancare?

În căutarea unui răspuns la această întrebare, ne-am orientat spre a evalua transparența cu privire la structura sa. *Acționariatul* a fost întotdeauna perceput ca un „actor” principal al mecanismului de guvernare corporativă, deoarece oferă capitalul necesar pentru a derula o afacere și, prin urmare, este extrem de interesat de maximizarea averii sale. Structura acționariatului a fost întotdeauna un subiect de cercetare controversat în literatura de specialitate, mai ales din cauza caracterului său „concentrat” / „dispersat”, iar în ultimul timp mai ales datorită creșterii ponderii investitorilor instituționali.

Dispersia acționariatului - rezultatul unui număr mare de acționari individuali - a dat naștere la separarea lor de controlul propriu-zis al afacerii, care a ajuns practic în mâinile managerilor, conducând astfel la binecunoscuta teorie a agenției și la conflictele de interese datorate comportamentului oportunistic al managerilor, care de cele mai multe

ori nu acționează în interesul proprietarilor (Berle și Means, 1932; Jensen și Meckling, 1976).

Chiar dacă structura acționariatului s-a schimbat de-a lungul timpului, astfel încât investitorii instituționali dețin în prezent ponderi mari de capitaluri proprii în multe companii din întreaga lume, fiind adesea apreciați ca un mecanism puternic de guvernare corporativă, care poate monitoriza managementul companiei și poate alinia interesul său cu cele ale acționarilor, există încă așa-numitele „probleme ale agenției”. Astfel, pe lângă faptul că reprezintă un mecanism care controlează conflictele de interese și ameliorează protecția investitorilor, concentrarea acționariatului poate conduce, de asemenea, la informații asimetrice între acționarul majoritar și acționarii minoritari, din cauza accesului diferit la informațiile privilegiate.

RQ5: Care este nivelul de informații despre guvernare oferit de instituțiile bancare?

În căutarea unui răspuns la această întrebare, ne-am orientat atenția spre a evalua transparența cu privire la aspecte generale ale *consiliului de administrație / supraveghere*, și anume structura și componența sa, precum și la *conducerea executivă*.

Rolul cel mai important în mecanismul de guvernare corporativă îl are *consiliul de administrație / supraveghere*, care asigură de fapt, legătura între manageri și investitori. În consecință, transparența structurii și componenței sale este utilă pentru a avea o imagine de ansamblu despre cei care conduc și controlează o bancă. Pentru îndeplinirea cu succes a responsabilităților sale, membrii consiliului trebuie să aibă un anumit nivel de cunoștințe și abilități, ca măsuri ale experienței lor. Mai mult decât atât, o altă caracteristică impor-

tantă, care conferă calitate consiliului de administrație / supraveghere este independența sa. În acest sens, directorii non-executivi – și mai ales cei care sunt independenți – prezintă o mare importanță în aprecierea calității unei structuri de guvernare. Dar, după cum relevă studiile anterioare, a fi director non-executiv nu este suficient pentru asigurarea independenței. Astfel, independența este percepută în sensul că nu există relații sau circumstanțe care ar putea afecta judecata directorilor, printre situațiile în care independența directorilor non-executivi ar putea fi pusă în discuție numărându-se: cazul în care directorul a fost angajat al societății sau al grupului în ultimii ani; situația în care acesta a primit o remunerație suplimentară, în afara celei pentru funcția de director; cazul în care acesta are legături strânse de familie cu alți directori ai companiei; situația în care au existat relații de afaceri cu compania în ultimii ani; cazul în care directorul a fost acționar semnificativ (Mallin, 2010).

Bazându-ne pe aceste premise, pentru a evalua care este gradul de informare privind consiliul de administrație / supraveghere am considerat importante informațiile privind componența consiliului, inclusiv poziția ocupată de membrii acestuia, anumite detalii personale (de exemplu, educație, experiență), precum și statutul de independență al membrilor.

Conducerea executivă, dar mai ales directorul executiv au un rol fundamental în buna funcționare a oricărei afaceri, necesitând astfel o atenție specială în dezvăluirea informațională. Indiferent de rezultatele contradictorii obținute până în prezent în literatura de specialitate referitoare la dualitatea funcțiilor de președinte al consiliului de administrație / supraveghere și director executiv, care a fost percepută fie ca o moda-

litate de a îmbunătăți performanța corporativă datorită posibilității de luare a unei decizii independente (Donaldson și Davies, 1994; Peel și O'Donnell, 1995) sau, dimpotrivă, mai degrabă cazul unei iluzii (Daily and Dalton, 1997), pentru a evalua gradul de informare cu privire la managementul executiv am considerat relevante informațiile privind structura conducerii și poziția fiecărui membru.

În concluzie, obiectivele specifice ale cercetării prezentate mai sus au fost stabilite cu scopul de a măsura transparența informațională privind guvernanța corporativă oferită de site-urile băncilor, devenind astfel baza scorecardului elaborat în acest sens, metodologia de construire a acestuia fiind detaliată în secțiunea următoare.

DISCLOSURE SCORECARD

Pentru măsurarea transparenței rapoartărilor pe internet privind informațiile de guvernanță corporativă în sistemul bancar românesc, am elaborat un scorecard bazat pe informații cu caracter general și informații specifice (avansate), detaliate pe trei nivele de divulgare - nivel de bază, mediu și ridicat.

Acest scorecard a fost conceput pentru a răspunde la întrebările formulate și discutate în secțiunea de mai sus prin căutarea informațiilor puse la dispoziția publicului pe site-urile băncilor.

Pentru elaborarea scorecardului am pornit de la cel de-al cincilea principiu de bune practici de guvernare corporativă emis de OECD, potrivit căruia *“Cadrul guvernării corporative trebuie să asigure divulgarea în timp util și exactă sub toate aspectele semnificative a informațiilor cu privire la societate, inclusiv situația financiară, performanța, acționariatul și guvernanța acesteia”* (OECD, 2004, secțiunea V: 22).

Prin urmare scorecardul cuprinde cinci categorii de informații, și anume: corporația, situațiile financiare, alte rapoartări specifice, acționariatul și guvernanța, unele dintre acestea fiind detaliate pe sub-categorii, cu scopul de a cuprinde o gamă cât mai largă de informații.

Pentru elaborarea scorecardului am urmat două etape, care diferă prin complexitatea informațiilor supuse analizei. Aceeași tehnică de codificare a datelor a fost folosită în ambele etape, valoarea “1” fiind alocată în cazul divulgării pe internet a unei informații, iar valoarea “0” în caz contrar.

Prima etapă a avut drept scop oferirea unei imagini de ansamblu cu privire la transparență pe fiecare din cele cinci categorii de informații, cuprinzând astfel întrebări generale cu răspunsuri “Da / Nu” (ex. “Oferă banca informații cu privire la capitalul său?”, “Publică banca situațiile financiare în limba engleză? ”, “Furnizează banca informații despre structura acționariatului?”).

A doua etapă a avut drept scop o evaluare mai detaliată a gradului de divulgare a informațiilor pe fiecare sub-categorie în parte, fiind astfel stabilite trei nivele diferite de măsurare – de bază, mediu și ridicat – care au fost ponderate pentru a stabili punctajul total pentru fiecare categorie de informații în parte. Exemplul din **Tabelul 1** ilustrează metodologia de evaluare utilizată.

REZULTATELE CERCETĂRII

„Există suficientă transparență în sistemul bancar românesc? ... Dacă nu – ce este de făcut?” – aceasta a fost întrebarea adresată la începutul acestui studiu, o analiză cantitativă cuprinzând toate instituțiile de credit ce își desfășoară activitatea în sistemul bancar românesc fiind propusă a fi realizată pentru a oferi un răspuns, urmat de unele recomandări pentru îmbunătățirea transparenței informaționale.

În acest sens au fost definite o serie de obiective specifice, bazate pe recomandările ce stau la baza unei “bune” guvernante corporative, urmate de construirea unui instrument special – scorecardul de divulgare a informațiilor – în vederea evaluării transparenței ca expresie a încrederii în bănci.

Având în vedere structura scorecardului, care cuprinde în primul rând informații cu caracter general, dar și o secțiune de evaluare a gradului de divulgare informațională pe nivele ponderate, în cele ce urmează vom detalia rezultatele cercetării pornind de la general la specific.

La prima vedere, rezultatele analizei efectuate reflectă faptul că sistemul bancar românesc oferă un nivel mediu de informare, după cum arată statisticele descriptive cu privire la divulgarea de informații generale prezentate în **Tabelul 2**. Astfel, gama de scoruri variază

Tabel 1 - Metodologia de evaluare

	Întrebare	Ponderea	Informația divulgată
<i>Cât de transparentă este structura acționariatului?</i>			
Gradul de divulgare	Nivel de bază	0,1	Structura generală pe tipuri (ex. persoane fizice / juridice; autohton / străin)
	Nivel mediu	0,3	Detalii (identitatea și participația acționarului majoritar)
	Nivel ridicat	0,6	Tot acționariatul, specificând procentul deținut în capital

Sursă: Proiecția autorului

între valoarea minimă de 0 și valoarea maximă de 12, ambele fiind înregistrate în cazul a două bănci, mai mult de jumătate din eșantion atingând însă scoruri mai mari decât media.

Divulgarea informațiilor generale, detaliate pentru fiecare categorie, respectiv sub-categorie de informații din **Tabelul 3**, reflectă faptul că sistemul bancar românesc oferă cea mai bună transpa-

rență pe site-urile web în cazul informațiilor cu privire la guvernanta, iar cele mai slabe rezultate s-au înregistrat în ceea ce privește dezvăluirea situațiilor financiare.

Astfel, în medie, două treimi din băncile cuprinse în eșantion prezintă informații despre structurile de conducere atât consiliul de administrație / supraveghere, cât și conducerea executivă. Acest lucru poate fi apreciat ca un aspect pozitiv pentru sistemul bancar românesc, având în vedere opiniile anterioare din literatura de specialitate pe această temă, publicarea informațiilor privind guvernanta corporativă fiind percepută ca o "valoare" în rândul investitorilor (Solomon și Solomon, 2005); cu cât aceste informații sunt mai relevante și fiabile cu atât investitorii instituționali sunt mai interesați de respectiva entitate (Diamond și Verrecchia, 1991; Kim și Verrecchia, 1994).

Pentru a evalua transparența cu privire la *situațiile financiare* ale băncilor am considerat pentru analiză limba și tipul de situații financiare – individuale vs. consolidate, pe baza referențialelor naționale vs. internaționale, precum și raportul auditorului independent. Cel mai mic scor înregistrat la această categorie de informații se datorează în principal faptului că doar o treime din băncile cuprinse în eșantion oferă situațiile lor financiare în limba engleză. De asemenea, instituțiile de credit furnizează de obicei numai rapoarte individuale, fiind reticente la a dezvălui situația consolidată a întregului grup.

În ceea ce privește *informațiile specifice*, apreciate ca fiind de *nivel avansat* în cercetarea efectuată, analiza acestora a fost structurată pe aceleași cinci categorii ca și analiza cu caracter general. Mai mult decât atât, fiecare categorie de informații a fost împărțită în sub-categorii, astfel încât rezultatele

Tabel 2 - Statistici descriptive cu privire la divulgarea de informații generale

Informații generale	Scor	Nr. de bănci
- Scorul minim	0	2
- Scorul maxim	12	2
- Scorul cel mai frecvent	8	6
- Scorul mediu	8.7	
- Scor peste medie (>8)		8
- Scor sub medie (<8)		16

Sursă: Proiecția autorului

Tabel 3 - Divulgarea de informații cu caracter general pe website-urile băncilor

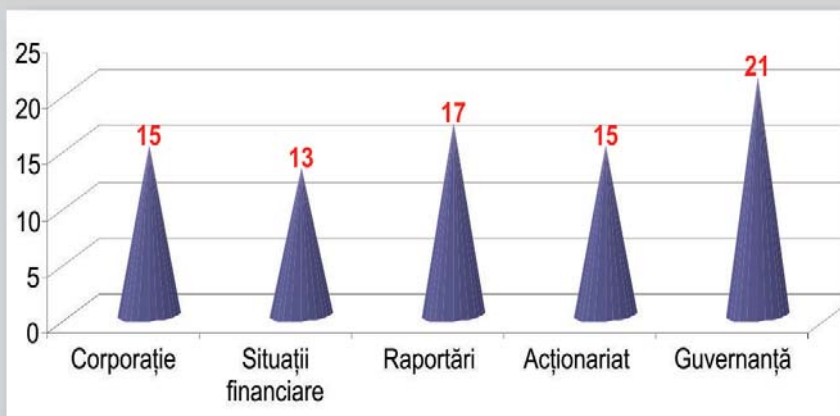
Categoria	Sub-categoria	Nr. de bănci	Media
Corporația			15
	Capital	15	
	Structura grupului	15	
Situațiile financiare			13*
	Situații financiare individuale (IFRS)	15	
	Situații financiare individuale (RAS)	5	
	Situații financiare consolidate (IFRS)	7	
	Situații financiare consolidate (RAS)	2	
	Situații financiare în limba engleză	11	
	Raportul auditorului independent	17	
Rapoarte			17
	Rapoarte anuale	15	
	Raportul conform cerințelor Basel II (pilonul 3)	18	
Aționariat			15
	Structura acționariatului	21	
	Adunarea generală a acționarilor	9	
Guvernanta			21
	Consiliul de administrație / supraveghere	20	
	Conducerea executivă / directorat	21	

* calculate considerând numai situațiile financiare conform IFRS

Sursă: Proiecția autorului

Guvernanța corporativă în sistemul bancar românesc

Figura 1 - Numărul mediu de instituții bancare din România ce furnizează informații pe fiecare categorie analizată

Sursă: Proiecția autorului

obținute să fie cât mai analitice. Situația detaliată referitoare la divulgarea de informații de nivel avansat este prezentată în Tabelul 4.

Rezultatele obținute reflectă faptul că

frecvența cu care băncile acceptă să dezvăluie informații este mai mare la nivelul de bază și scade treptat pe măsura creșterii nivelului de informare.

Analizând băncile care au furnizat cel

mai înalt nivel de informații am ajuns la rezultate nu foarte încurajatoare – nici măcar o jumătate din instituțiile de credit incluse în eșantion neaflându-se în această situație. Cele mai slabe rezultate au fost înregistrate în sfera informațiilor privind corporația și guvernanța, în timp ce raportările financiare se află la polul opus.

O scurtă descriere a rezultatelor obținute, precum și recomandările care decurg din acestea sunt prezentate în cele ce urmează:

RQ1: Care este nivelul de informare despre corporație oferit de instituțiile bancare?

Două sub-categorii de informații au fost luate în considerare pentru a analiza gradul de dezvăluire a informațiilor cu privire la corporație, rezultatele analizei relevând o divulgare „săracă” în ceea

Tabel 4 - Divulgarea de informații de nivel avansat pe website-urile băncilor

Categorie / Sub-categorie	Numărul de bănci			Numărul mediu de bănci		
	Nivel			Nivel		
	De bază	Mediu	Ridicat	De bază	Mediu	Ridicat
Corporația				9	2	6
Capital	13	2	0			
Structura grupului	5	1	11			
Situațiile financiare				3	4	13
Situațiile financiare	3	4	13			
Alte raportări				6	10	9
Raport anual	2	5	8			
Raport basel II Pilonul 3	9	14	9			
Acționariat				4	11	10
Structura acționariatului	4	11	10			
Guvernanță				12	12	4
Consiliul de administrație / supraveghere (informații de bază)	20	20	4			
Consiliul de administrație / supraveghere (informații avansate)	4	3	3			
Conducerea executivă / directorat	21	20	5			

Sursă: Proiecția autorului

ce privește capitalul atât la nivel mediu (2 bănci), cât și ridicat (nici o bancă), în timp ce structura de grup a atins un scor neașteptat de mare la nivelul de informare ridicat (11 bănci) în comparație cu scorurile mici de la nivelurile anterioare.

Bazându-ne pe aceste rezultate și având în vedere importanța pe care toate părțile interesate o acordă imaginii de ansamblu cu privire la „bogăția” băncii reprezentată de capitalul propriu, precum și structurii grupului din care face parte banca, suntem de părere că:

- instituțiile bancare ar trebui să ofere informații mai detaliate cu privire la capitalul lor, publicând pe lângă valoarea acestuia și cele mai recente modificări care au avut loc în structura sa;
- o atenție deosebită ar trebui acordată structurii de grup, oferind o scurtă descriere a acesteia, precum și detalii cu privire la capital și acționari. Benefică în acest sens ar fi o trimitere sub forma unui link către site-ul grupului din care fac parte.

RQ2: Care este nivelul de informare cu privire la situația financiară oferit de instituțiile bancare?

Pentru a analiza nivelul de transparență financiară am formulat următoarea întrebare: *“Cât de utilă și cuprinzătoare este această categorie de informații?”* Rezultatele obținute relevă faptul că aproape o jumătate din băncile incluse în eșantion furnizează situațiile lor financiare pentru mai mult de trei exerciții financiare, inclusiv ultimul an, motiv pentru care am considerat că există un nivel ridicat de divulgare în acest sens.

Oportunitatea este una din caracteristicile cele mai importante ale informației

contabile pe lângă relevanță și fiabilitate, care sunt rezultatul misiunii de audit.

De aceea, este foarte important pentru bănci să asigure și această caracteristică informațională prin furnizarea situațiilor lor financiare pentru o perioadă cât mare de timp, permițând astfel părților interesate să elaboreze comparațiile dorite.

RQ3: Care este nivelul de informații legate de raportări oferit de instituțiile bancare?

În vederea analizării altor raportări decât cele financiare, pe care băncile le fac publice, au fost luate în considerare două sub-categorii de informații și anume: raportul anual și raportul privind riscurile conform cerințelor Basel II, Pilonul 3.

Când este vorba despre dezvăluirea de informații, aceasta nu se referă numai la date financiare, ci la o serie de alte informații care cuprind obiectivele generale și strategice, prognoze ale managementului, prezentări ale analiștilor, informații care se regăsesc de obicei în rapoartele anuale.

Ca și în cazul raportărilor financiare, perioada pentru care aceste informații sunt disponibile este importantă pentru părțile interesate. Prin urmare, am apreciat publicarea rapoartelor anuale raportându-ne la același orizont de timp de trei ani ca și în cazul situațiilor financiare, rezultatele obținute conducând la concluzia că doar un sfert din băncile analizate au atins cel mai înalt nivel. Situația este destul de asemănătoare în cazul raportării informațiilor de risc impuse de pilonul 3 al acordului Basel II.

Bazându-ne pe aceste rezultate, recomandăm insistent ca instituțiile de cre-

dit să facă publice aceste raportări pentru o plajă de timp cât mai larg posibilă, din aceleași motive ca și în cazul raportărilor financiare.

RQ4: Care este nivelul de informații privind acționariatul oferit de instituțiile bancare?

În încercarea de a găsi un răspuns la această întrebare, am analizat informațiile atât cu privire la structură, cât și la concentrarea acționariatului, rezultatele obținute relevând faptul că aproximativ o treime din băncile cuprinse în eșantion au făcut aceste informații disponibile publicului, la nivel fie mediu, fie ridicat, ceea ce înseamnă că detalii cum ar fi identitatea și procentul deținut cel puțin de acționarii principali sunt de obicei prezentate.

Oricum, încurajăm băncile să furnizeze informații cât mai cuprinzătoare cu privire la numărul și identitatea acționarilor, precum și o prezentare cât mai detaliată a acestora pe categorii.

RQ5: Care este nivelul de informații despre guvernare oferit de instituțiile bancare?

Prin expresia “informații despre guvernare” ne-am referit la cele două structuri importante: consiliul de administrație / supraveghere și conducerea executivă. „Actorul” ce joacă un rol cheie în procesul de guvernare corporativă, fiind frecvent apreciat drept “inima” unei entități, este consiliul de administrație / supraveghere.

“Libera și corectă circulație a informațiilor în interiorul și în afara consiliului de administrație este la fel de esențială pentru funcționarea sănătoasă a sistemului corporativ ca fluxul liber și nestingerit de sânge pentru funcționarea sănătoasă a corpului uman” (Solomon și Solomon, 2005).

Prin urmare, o gamă largă de informații despre acesta este de așteptat să fie pusă la dispoziția publicului pentru toate părțile interesate, ceea ce ne-a determinat să luăm în considerare pentru analiză două categorii de informații: de bază și avansate. Informațiile de bază se referă la componența consiliului și poziția fiecărui membru, două treimi din eșantionul de bănci oferind informații adecvate în acest sens.

Analizând informațiile clasificate ca avansate, care cuprind detalii personale, cum ar fi educația și experiența fiecărui membru al consiliului, încadrarea sa ca director executiv / non-executiv, mențiuni referitoare la statutul de membru independent sau, mai mult decât atât publicarea unei poze, transparența a devenit opacitate, doar trei bănci incluse în eșantion furnizând astfel de informații.

La măsurarea nivelului de informare referitor la structura și componența managementului, rezultatele obținute sunt similare cu cele prezentate în cazul consiliului de administrație / supraveghere, doar cinci bănci atingând un scor de nivel înalt.

În concluzie, întrebându-ne *“Care este nivelul de informații despre guvernanță dezvăluit de bănci?”* putem considera ca bune practici de diseminare a informațiilor, care pot spori transparența în sistemul bancar românesc, cel puțin următoarele aspecte:

➤ băncile ar trebui să ofere o structură transparentă a consiliului de administrație / supraveghere, prezentând pe lângă o listă a membrilor, detalii complete despre aceștia, concentrându-se în special pe calificările lor academice și pe experiența profesională, cu referire la locul de muncă anterior și la posibile situații de conflicte de interes;

➤ o atenție deosebită se cuvine acordată președintelui consiliului de administrație / supraveghere, ca șef al structurii de conducere și de control, pe lângă informațiile solicitate tuturor membrilor consiliului fiind dorit a fi sau nu directorul executiv al entității;

➤ băncile ar trebui să ia în considerare importanța componenței consiliului de administrație / supraveghere în ceea ce privește membrii non-executivi și independenți, oferind o prezentare corespunzătoare a acestor atribute.

Concluzii, limite, perspective

Din dorința de a vedea cât de mult putem avea încredere în sistemul bancar românesc, prin simpla accesare a website-urilor instituțiilor de credit, am demarat prezentul studiu empiric orientat asupra categoriilor de informații de diseminat recomandate de OECD, care pot contribui la consolidarea unui sistem eficient de guvernanță corporativă.

Astfel, analiza noastră a pornit de la următoarea prevedere: *“Cadru guvernanței corporative trebuie să asigure divulgarea în timp util și exactă sub toate aspectele semnificative a informațiilor cu privire la societate, inclusiv situația financiară, performanța, acționariatul și guvernanța acesteia”* (OECD, 2004, secțiunea V: 22), desprinzându-se următoarele întrebări care au dat naștere obiectivelor specifice ale cercetării:

➤ Care este nivelul de informare despre *corporație* oferit de instituțiile bancare?

➤ Care este nivelul de informare cu privire la *situația financiară* oferit de instituțiile bancare?

➤ Care este nivelul de informații legate de *raportări* oferit de instituțiile bancare?

➤ Care este nivelul de informații privind *acționariatul* oferit de instituțiile bancare?

➤ Care este nivelul de informații despre *guvernanță* oferit de instituțiile bancare?

Pe lângă analiza cantitativă efectuată pentru a oferi o imagine de ansamblu asupra măsurii în care informațiile privind guvernanța corporativă în sistemului bancar românesc sunt puse la dispoziția publicului pe site-urile băncilor, pentru a adăuga valoare literaturii de cercetare pe tema guvernanței corporative am recurs la o analiză calitativă a rezultatelor obținute, oferind unele recomandări considerate utile în vederea îmbunătățirii procesului de diseminare a informațiilor și implicit a creșterii transparenței în sistemului bancar românesc.

Prin urmare, studiul efectuat prezintă utilitate nu numai în mediul academic, ci și pentru publicul larg, rezultatele obținute putând infirma sau confirma presupunerile lor vizavi de încrederea în transparența băncilor.

În cele din urmă, suntem conștienți de limitele studiului nostru, care derivă în principal din aspectele metodologice, în special cele legate de elementele luate în considerare la elaborarea scorcardului de dezvăluire a informațiilor ce au stat la baza colectării datelor, dar suntem de părere că aceste limite reprezintă totodată posibile perspective ale unor cercetări viitoare.

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiect numărul POSDRU/1.5/S/59184 „Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România”, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, fiind partener în cadrul proiectului.

This work was supported from the European Social Fund through Sectorial Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/1.5/S/59184 „Performance and excellence in postdoctoral research in Romanian economics science domain” with "Babeș-Bolyai" University in Cluj-Napoca as a partener in this project.

Referințe bibliografice selective

- Bushman, R.M. and Smith, A.J. (2001), *Financial accounting information and corporate governance*, Journal of accounting and economics, Vol. 32, pp. 237-333
- Bushman, R., Piotroski, J. and Smith, A. (2004), *What Determines Corporate Transparency?*, Journal of Accounting Research, Vol. 42, pp. 207-252
- Cremers, K.J.M. and Nair, V.B. (2004), *Corporate governance and equity prices*, Journal of Finance, Vol. 8, No. 26-42
- Cuc, S and Kanja, H. (2009), *Corporate governance- a transparency index for the Romanian listed companies*, Annals of Faculty of Economics, Vol. 2, No. 1, pp. 60-66
- Daily, C.M. and Dalton, D.R. (1997), *Separate, but not independent: Board leadership structure in large corporations*, Corporate governance: An international review, Vol. 5, No. 3, pp. 126-136
- Diamond D. and Verrecchia, R. (1991), *Disclosure, liquidity and cost of capital*, Journal of finance, Vol. 66, pp. 1325-1355
- Donaldson, L. and Davies, J.H. (1994), *Boards and company performance – Research challenges the conventional wisdom*, Corporate governance: An international review, Vol. 2(3), pp. 151-160
- Farrar J.H. and Hannigan, B.M. (1998), *Farrar's company law (4th edition)*, Butterworths, London
- Gandia, J.L. (2008), *Determinants of internet-based corporate governance disclosure by Spanish listed companies*, Online Information Review, Vol. 32, No. 6, pp.791 – 817
- Garcia Sanchez, I.M. Dominguez, L.R. and Alvarez, I.G. (2011), *Corporate governance and strategic information on the internet: A study of Spanish listed companies*, Accounting, Auditing & Accountability Journal, Vol. 24, No. 4, pp. 471 – 501
- Gompres, P., Ishii, J. and Metrick, A. (2003), *Corporate governance and equity prices*, Quarterly Journal of Economics, Vol. 118, No. 1, pp. 107-155
- Jensen, M.C. and Meckling, W.H. (1976), *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure*, Journal of Financial Economics, Vol. 3, pp. 303-360
- Jiang, Y., Raghupathi, V. and Raghupathi, W. (2009), *Content and Design of Corporate Governance Web Sites*, Information Systems Management, Vol. 26, No. 1, pp. 13-27
- Kim, O. and Verrecchia, R. (1994), *Market liquidity and volume around earnings announcements*, Journal of accounting and economics, 17, pp. 41-68
- Labelle, R. (2002), *The Statement of Corporate Governance Practices (SCGP): A Voluntary Disclosure and Corporate Governance Perspective*, HEC Montreal Working Paper
- Mallin, C. (2010), *Corporate governance*, Oxford University Press, Oxford
- Peel, M. and O'Donnell, E. (1995), *Board structure, corporate performance and auditor independence*, Corporate governance: An international review, Vol. 3, No. 4, pp. 207-217
- Solomon J. and Solomon A. (2005), *Corporate governance and accountability*, Wiley & Sons, Ltd
- Stiles, P. and Taylor, B. (2002), *Board of work: How directors view their roles and responsibilities*, Oxford University Press, Oxford
- OECD (2004), *OECD Principles of corporate governance*

Studiu privind conflictele de interese și tranzacțiile cu părțile afiliate la entitățile românești cotate

Liliana FELEAGĂ*, Niculae FELEAGĂ** & Adrian Doru BIGIOI***

Abstract

A Study on Conflicts of Interests and Related-Party Transactions in the Case of Romanian Listed Companies

Principles of Corporate Governance support timely disclosure of all material developments that arise between regular reports. The disclosure should include, but not be limited to, material information on related party transactions, including whether they have been executed on normal market terms. Normally, the beneficiaries should inform the board about the related-party transactions. But, in the same time, the company should maintain its own monitoring. Consequently, the board, after consulting with the internal control body, has the task of establishing, approving and implementing procedures for the transactions carried out by the company with related parties. The aim of the study is to determine the degree of implementation of corporate governance principles, especially in areas with conflicts of interests and related-party transactions, for a sample of Romanian entities which are listed at the Bucharest Stock Exchange (BSE). The results of the study show that most of the analyzed entities respect the provisions emitted by the BSE regarding the implementation of corporate governance principles, by adopting the code emitted by the supervisory board. Therefore, the respective entities did not elaborate clear politics on conflicts of interests which may occur on their level between shareholders and members of the administration or executive board.

Key words: *corporate governance, related party transactions, disclosure, conflicts of interests*

JEL Classification: G34

Cuvinte cheie: *governanță corporativă, tranzacții cu părțile afiliate, divulgarea informațiilor, conflictul de interese*

Introducere

În țările cu piețe financiare active, divulgarea de informații poate ajuta entitățile să atragă surse de finanțare. În același timp, divulgarea de informații poate să amelioreze modul în care sunt percepute activitățile entităților și relațiile acestora cu comunitățile în care ele operează. Divulgarea trebuie să includă, printre altele, informații semnificative referitoare la părțile afiliate. Raportarea acestor informații referitoare la părțile afiliate este necesară deoarece, în absența lor, utilizatorii situațiilor financiare ar putea concluziona că o entitate acționat independent și în propriul interes, toate tranzacțiile sale fiind încheiate în condiții normale și la valoarea justă. În plus, trebuie avut în vedere că performanța și poziția financiară ale unei entități pot fi afectate, chiar dacă nu au avut loc tranzacții cu părțile afiliate. Astfel, o filială poate înceta relațiile sale cu un partener comercial ca urmare a faptului că este achiziționată de o societate mamă, deciziile sale fiind influențate

* Prof.univ.dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: Liliana.Feleaga@ase.ro

** Prof.univ.dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: nfeleaga@yahoo.com

*** Drd., Academia de Studii Economice București, e-mail: adrian.bigioi@realteam.ro

de instrucțiunile primite de la societatea mamă. Tranzacțiile cu părțile afiliate joacă un rol legitim în economie, dar, nesupravegheate, pot favoriza comportamentele oportuniste. Prin intermediul lor managerii și acționarii majoritari pot obține beneficii din exercitarea controlului. În acest sens, Johnson et al. (2000) au demonstrat că exproprierea prin tranzacții cu părțile afiliate este mai probabilă pe piețele emergente, cu un mecanism slab de impunere a reglementărilor, dar are loc și în țări dezvoltate, cum ar fi Statele Unite.

Tranzacțiile cu părțile afiliate reprezintă un indicator potențial al riscului de audit (Johnstone & Bedard, 2004) și o cauză frecventă pentru refacerea situațiilor

financiare ale entităților auditate (General Accounting Office, 2003). Din acest motiv, toate categoriile de stakeholderi consideră tranzacțiile cu părțile afiliate drept un potențial conflict de interese care poate compromite responsabilitatea de agenție a managerilor în raport cu acționarii sau funcția de monitorizare a consiliului de administrație (Gordon et al., 2004).

Metodologia cercetării

Obiectivul prezentului studiu este ca, pornind de la abordările teoretice și re-

comandările internaționale în materie de guvernanta corporativă, să determine stadiul implementării principiilor privind conflictul de interese și tranzacțiile cu persoane afiliate la companiile românești cotate. Pentru atingerea obiectivului, s-a făcut apel la un mix metodologic. Astfel, pentru fiecare entitate care face obiectul prezentei cercetări s-a estimat gradul de implementare a recomandărilor privind conflictele de interese. Pentru interpretarea rezultatelor s-a utilizat preponderent deducția, deoarece există un cadru teoretic conceptual ale cărui principii sunt testate empiric pentru datele din eșantion. Rezultatele obținute sunt analizate individual, dar și comparativ.

Tabel 1 - Modelul de testare pentru culegerea informațiilor de la entitățile analizate

CONDIȚII VERIFICATE	Punctaj	Observații
1. Entitatea a adoptat și publicat codul de guvernanta corporativă emis de BVB?		
2. Entitatea a publicat declarația „aplici sau explici” în care prezintă aspectele legate de conflictele de interese?		
3. Raportul anual al administratorului conține o secțiune specială dedicată guvernantei corporative în care prezintă aspectele legate de conflictele de interese?		
4. Entitatea a publicat informații legate de existența unei proceduri generale privind participarea acționarilor, a membrilor consiliului de administrație și a conducerii executive la luarea unor decizii contrare obiectivelor entității?		
5. Entitatea a publicat informații legate de existența unei proceduri generale privind aprobarea tranzacțiilor cu părțile afiliate la nivelul entității?		
6. Entitatea a publicat informații legate de existența unei limitări a competențelor consiliului de administrație în ceea ce privește vânzarea activelor entității?		
7. Dacă un membru al consiliului de administrație sau al conducerii executive sau o altă persoană implicată realizează în cont propriu o tranzacție cu titlurile companiei, atunci tranzacția este diseminată prin intermediul website-ului propriu, conform regulilor aferente?		
8. Entitatea a publicat în cadrul declarației anuale informații legate de existența unei proceduri generale privind acordarea avantajelor suplimentare membrilor consiliului de administrație și conducerii executive?		
9. Entitatea a optat pentru un sistem dualist de administrare?		
10. În cadrul consiliului de administrație există suficienți membri independenți?		
Total		

Sursă: Proiecție proprie

Entitățile supuse cercetării au fost extrase din rândul companiilor listate la Bursa de Valori București (BVB) la categoria I. Pentru prelucrare s-au folosit date publice, disponibile pe www.bvb.ro, www.onrc.ro, www.mfinanțe.ro sau pe website-urile entităților respective. Au fost reținute informațiile publicate până la data de 31.08.2012. Eșantionul final este format din 15 entități.

În vederea realizării studiului, au fost culese informațiile pe baza modelului de testare prezentat în **Tabelul 1**.

Condițiile standard au fost determinate pe baza principiilor și practicilor internaționale și naționale în materie de guvernanta corporativă, precum și pe baza recomandărilor BVB.

Pentru fiecare întrebare la care răspunsul a fost "Da" s-a acordat un punct, iar pentru fiecare întrebare la care răspunsul a fost "Nu" s-au acordat 0 puncte.

Incursiune în literatura de specialitate referitoare la tranzacțiile cu părțile afiliate

Literatura referitoare la guvernanta corporativă privită în asociere cu tranzacțiile cu părțile afiliate este extrem de bogată și se împarte, de regulă, pe două curente. Un prim curent are la bază ipoteza conflictului de interes, conform căreia tranzacțiile cu părțile afiliate compromit responsabilitatea managerilor în raport cu acționarii. Această ipoteză este în acord cu teoria agenției dezvoltată de Berle & Means (1932) și Jensen & Meckling (1976). Un alt curent se bazează pe ipoteza tranzacțiilor eficiente, care presupune

că tranzacțiile cu părțile afiliate realizate eficient evidențiază nevoile economice ale companiilor. Astfel, Gordon et al. (2004) au examinat dacă tranzacțiile cu părțile afiliate sunt benefice sau dăunătoare pentru valoarea firmei și în ce măsură acestea sunt corelate cu alte mecanisme de guvernanta corporativă. Ei au considerat prezența și dimensiunea tranzacțiilor cu părțile afiliate ca o opțiune de guvernanta corporativă și au analizat această opțiune în asociere cu alte elemente, precum: compensațiile pentru manageri, caracteristicile consiliului de administrație, gradul de îndatorare al companiei și structura acționarilor. Utilizând o abordare similară, Kohlbeck & Mayhew (2004) au demonstrat că entitățile care au tranzacții semnificative cu părțile afiliate au practici deficitare de guvernanta.

Wahab et al. (2011) au investigat relația dintre tranzacțiile cu părțile afiliate, guvernanta corporativă și performanța firmei. Pe un eșantion format din 448 de companii, ei au evidențiat că tranzacțiile cu părțile afiliate sunt dăunătoare pentru acționari și reduc performanța companiilor respective. Totuși, s-a constatat că elemente precum nivelul de independență al consiliului de administrație, remunerarea conducerii executive și mărimea auditorului pot reduce impactul negativ al tranzacțiilor cu părțile afiliate.

Chaghadari & Shukor (2011) au explorat percepția experților asupra relațiilor dintre guvernanta corporativă și divulgarea tranzacțiilor cu părțile afiliate. Răspunsurile au evidențiat că aceste tranzacții pot fi realizate, sub controlul mecanismelor de guvernanta corporativă, de așa manieră încât să genereze beneficii pentru firmă.

Chen & Chien (2007) au evidențiat că adoptarea de reguli și ghiduri de ameliorare a divulgării și de întărire a siste-

melor de monitorizare reduce comportamentele oportuniste în privința tranzacțiilor cu părțile afiliate. În mod similar, Ge et al. (2010) au demonstrat că divulgarea tranzacțiilor cu părțile afiliate într-un sistem eficient de informare pot reduce comportamentul oportunist în procesul de raportare financiară și asimetria informațională. Mai mult, Yi Lin et al. (2010) argumentează că prin aplicarea mecanismelor de control se reduc efectele negative ale tranzacțiilor cu părțile afiliate, care ar putea conduce la reducerea bogăției acționarilor minoritari.

Având în vedere efectul dual al tranzacțiilor cu părțile afiliate (Yi Lin et al., 2010) și multitudinea de rezultate obținute în cadrul diverselor studii, este dificil să se dea un verdict categoric în ceea ce privește caracterul benefic sau nu al acestor tranzacții în raport cu performanța unei companii.

Divulgarea informațiilor referitoare la părțile afiliate în reglementările contabile internaționale și naționale

Organismele contabile de normalizare au reacționat prompt la nevoia de divulgare a informațiilor referitoare la părțile afiliate. Astfel, referențialul contabil internațional s-a dotat cu un standard special pentru această problemă. Este vorba despre IAS 24 „Prezentarea informațiilor privind părțile afiliate”, care conține prevederi referitoare la identificarea părților afiliate, a tranzacțiilor cu acestea și a soldurilor rezultate, precum și a împrejurărilor în care se impune prezentarea de informații în situațiile financiare.

Se consideră membri apropiați ai familiei persoanele de la care se așteaptă să fie influențate sau să influențeze individul în aspectele legate de entitate. În această categorie sunt incluși: partenerul de viață și copiii, copiii partenerului de viață și persoanele aflate în întreținerea individului sau a partenerului său de viață.

Membrii managementului cheie sunt persoanele care au autoritatea și responsabilitatea de a planifica, conduce și controla activitățile entității, direct sau indirect.

Nu sunt considerate părți afiliate: două întreprinderi care au un manager cheie în comun, cu excepția cazurilor în care este îndeplinită definiția părților legate; două entități care exercită control comun asupra aceleiași entități; creditorii, sindicatele, organismele statului în relațiile lor cu întreprinderea; clienții, furnizorii, distribuitorii cu care entitatea realizează tranzacții importante doar în virtutea dependenței lor economice de aceasta. În conformitate cu IAS 24, o entitate trebuie să prezinte avantajele membrilor principali ai conducerii în sumă cumulată și detaliat pe următoarele categorii: avantaje pe termen scurt; avantaje acordate pentru perioada ulterioară încetării relației de muncă; alte avantaje pe termen lung; indemnizațiile de finalizare a contractului de muncă; și plățile în acțiuni.

Având în vedere rolul pe care îl au tranzacțiile cu părțile afiliate în guvernanta corporativă, Comisia Europeană a amendat directivele contabile europene. Astfel, prin intermediul Directivei 2006/46/CE, a fost impusă prezentarea tranzacțiilor cu părțile afiliate, dacă acestea nu au loc în condiții normale de piață. Prevederile directivei europene au fost încorporate prima dată în legislația românească prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 2001/2006.

În ceea ce privește recomandările referitoare la conflictele de interese, normele românești prevăd că acționarii care au calitatea de membru al consiliului de administrație, directoratului sau consiliului de supraveghere nu pot vota, în baza acțiunilor pe care le posedă, descărcarea gestiunii lor sau o problemă în care persoana sau administrația lor ar fi în discuție. Persoanele respective pot vota doar situațiile financiare anuale. De asemenea, acționarul care, într-o anumită operațiune, are un interes contrar intereselor societății va trebui să se abțină de la deliberările privind acea operațiune. Normele naționale prevăd că dreptul de vot nu poate fi cedat. Hotărârile adunărilor generale se iau prin vot deschis. Votul secret este obligatoriu pentru numirea sau revocarea membrilor consiliului de administrație, respectiv a membrilor consiliului de supraveghere, pentru numirea, revocarea ori demiterea auditorilor financiari. Conform recomandărilor emise de către BVB, companiile trebuie să țină cont de o serie de criterii în vederea stabilirii politicilor privind tranzacțiile cu sine. Printre acestea menționăm: păstrarea competenței consiliului de administrație sau adunării generale a acționarilor de a aproba cele mai importante tranzacții; solicitarea unei opinii prealabile asupra celor mai importante tranzacții din partea structurilor de control intern, încredințarea negocierilor, referitoare la aceste tranzacții, unui sau mai multor administratori independenți (sau administratorilor care nu au legături cu părțile afiliate respective), recursul la experți independenți.

Rezultatele studiului

Rezultatele testelor scoring sunt prezentate în **Tabelul 2**.

Aceste rezultate sunt prezentate grafic în **Figura 1**.

Rezultatele obținute ne indică faptul că entitățile supuse cercetării au implementat parțial recomandările emise de BVB, obținând un scor mediu de 4,8 dintr-un total de 10. Astfel:

- 10% dintre companiile supuse cercetării au întocmit proceduri generale privind existența unei limitări a competențelor consiliului de administrație în ceea ce privește vânzarea activelor entității;
- 60% dintre companiile supuse cercetării au întocmit proceduri generale privind diseminarea informațiilor legate de tranzacțiile efectuate de către membrii organelor de conducere cu titlurile companiei;
- 50% dintre companiile supuse cercetării au întocmit proceduri generale privind aprobarea tranzacțiilor cu părțile afiliate la nivelul entității;
- 60% dintre companiile supuse cercetării au întocmit proceduri generale privind participarea acționarilor, a membrilor consiliului de administrație și a conducerii executive la luarea unor decizii contrare obiectivelor entității;
- 10% dintre companiile supuse cercetării au întocmit proceduri generale privind acordarea avantajelor suplimentare membrilor consiliului de administrație și celor ai conducerii executive;
- 10% dintre companiile supuse cercetării sunt administrate în baza unui sistem dualist de administrare;
- 20% dintre companiile supuse cercetării au un număr suficient de membri independenți în cadrul consiliilor de administrație;
- 93% dintre companiile supuse cercetării au adoptat codul de guvernanta corporativă emis de BVB.;
- 80% dintre companiile supuse cercetării au respectat recomandările

Conflictele de interes și tranzacțiile cu părțile afiliate

Tabel 2 - Rezultatele testului scoring

Nr.crt.	Firma	t1	t2	t3	t4	t5	t6	t7	t8	t9	t10	Total
1	S1	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	7
2	S2	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	7
3	S3	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	6
4	S4	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	6
5	S5	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	6
6	S6	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	6
7	S7	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	5
8	S8	1	1	1	0	1	0	1	0	0	0	5
9	S9	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	5
10	S10	1	1	0	1	1	0	1	0	0	0	5
11	S11	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	4
12	S12	1	0	1	0	1	0	1	0	0	0	4
13	S13	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	3
14	S14	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2
15	S15	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Punctaj (%)	X	0.9	0.8	0.8	0.6	0.5	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	4.8

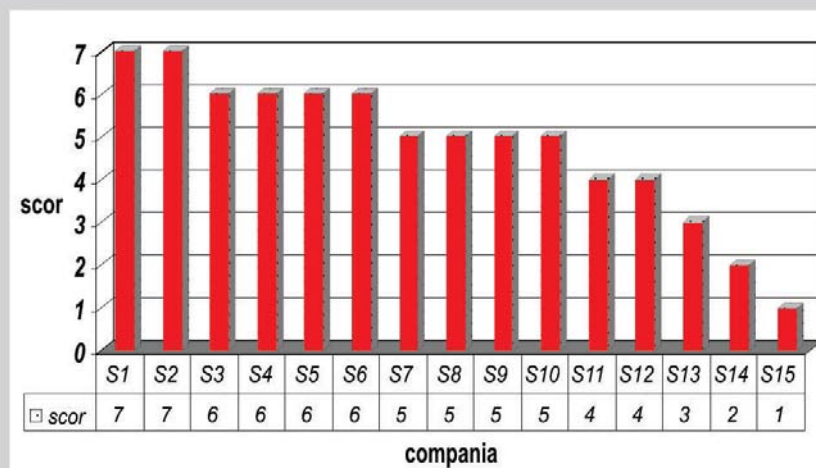
Sursă: Prelucrarea datelor obținute prin aplicarea testului scoring pentru societățile din eșantion

BVB privind publicarea declarației „aplici sau explici”;

- 80% dintre companiile supuse cercetării au respectat recomandările normelor contabile privind includerea în cadrul raportului anual a unei secțiuni dedicate guvernanței corporative legate de conflictele de interes.

Din analiza datelor rezultă că majoritatea entităților supuse studiului respectă prevederile emise de BVB privind implementarea principiilor legate de guvernanța corporativă la companiile publice listate la categoria I, adoptând codul de guvernanță corporativă emis de către organismul de supraveghere. Totuși, în ceea ce privește gradul de implementare al recomandărilor, acesta este destul de redus, companiile în cauză obținând un punctaj mediu de 4,8 dintr-un total de 10 puncte. Astfel,

Figura 1 - Rezultatele studiului

Sursă: Prelucrarea datelor obținute prin aplicarea testului scoring pentru societățile din eșantion

entitățile respective nu au elaborat politici clare privind conflictele de interes care pot apărea între acționari, pe de o

parte, și consiliul de administrație sau conducerea executivă, pe de altă parte. Din acest punct de vedere, există un

risc ridicat ca membrii organelor de conducere să acționeze în interes personal, în detrimentul interesului entităților, ținând cont de faptul că statul deține o pondere destul de importantă în capitalul entităților studiate. Totuși, față de exercițiile financiare anterioare, se constată un interes mai mare al entităților în implementarea principiilor privind governanța corporativă, un rol decisiv avându-l și BVB.

Concluzii și direcții viitoare de cercetare

Rezultatele studiului evidențiază că entitățile cu capital integral sau parțial de stat au implementat într-o proporție destul de mică recomandările BSE referitoare la conflictele de interese. Considerăm că obținerea unui punctaj slab la nivel național are următoarele cauze: armonizarea relativ târzie a nor-

melor naționale la principiile și recomandările internaționale privind governanța corporativă; cultura în formare a managerilor privind conceptul și mecanismele de governanță corporativă; reticenta conducerei entităților privind diseminarea informațiilor; și costurile legate de implementarea principiilor privind governanța corporativă.

Ca urmare, considerăm că se impune regândirea sistemului de implementare a principiilor privind governanța corporativă. În România, majoritatea principiilor privind governanța corporativă au fost emise cu titlu de recomandare. Din acest motiv, unii manageri au considerat că nu este obligatoriu să implementeze principiile privind governanța corporativă în activitatea lor. Poate că instrumentul cel mai potrivit pentru implementarea principiilor privind governanța corporativă este norma juridică emisă de către organele legislative din fiecare țară. Totuși, chiar și norma juridică, în anumite situații, este lipsită

de forță coercitivă. Este cazul normelor juridice care nu au caracter imperativ, precum și a celor pentru a căror nerespectare nu este prevăzută nicio sancțiune juridică. Așadar, simpla recomandare în implementarea unui anumit principiu nu determină neapărat subiecții cărora li se adresează să respecte recomandarea respectivă. Este necesar ca autoritățile și organismele private să mediatizeze efectele implementării principiilor privind governanța corporativă asupra performanțelor financiare ale entităților.

Există numeroase piste de cercetare referitoare la tranzacțiile cu părțile afiliate care merită explorate în viitor. Astfel, s-ar putea examina în ce măsură există o legătură între amploarea tranzacțiilor cu părțile afiliate și factorii culturali, sociali și politici caracteristici țării în care se află compania. În plus, s-ar putea explora asocierea dintre tranzacțiile cu părțile afiliate și performanța companiilor pe termen lung.

Bibliografie

- Berle A.A., Means G.C. (1932), *The modern corporation and private property*, Macmillan Publishing, New York
- Chaghadari M.F., Shukor Z.A. (2011), *Corporate governance and disclosure of related party transactions*, 2nd International Conference on Business and Economic Research Proceeding
- Chen Y.M., Chien C.Y. (2007), *Monitoring mechanism, corporate governance and related party transactions*, <http://ssrn.com/abstract=1011861>
- Ge W., Drury D.H., Fortin S., Liu F., Tsang D. (2010), *Value relevance of disclosed related party transactions*, *Advances in Accounting* (online) doi:10.1016/j.adiac
- Gordon E.A., Henry E., Palia D. (2004), *Related Party Transactions: Associations with Corporate Governance and Firm Value*, <http://nd.edu/~carecob/Workshops/04-05%20Workshops/Gordon.pdf>
- Jensen, M.C., Meckling W.H. (1976), *Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure*, *Journal of Financial Economics* 3: 305-360
- Johnstone K.M., Bedard J.C. (2004), *Audit firm portfolio management decisions*, *Journal of Accounting Research* 42: 659-691
- Macey J.R., O'Hara M. (2003), *The Corporate Governance of Banks*, FRBNY Economic Policy Review, April: 1-2
- Kohlbeck M., Mayhew B. (2004), *Agency costs, contracting, and related party transactions*, Working paper, University of Wisconsin
- Wahab E.A.A., Haron H., Lok C.L., Yahya S. (2011), *Does Corporate Governance Matter? Evidence from Related Party Transactions in Malaysia*, *Advances in Financial Economics*, Vol. 14:131-164
- Yi Lin W., Liu Y.A., Keng I. (2010), *Related party transactions, firm performance and control mechanisms: evidence from Taiwan*, *International research journal of finance and economics* 35: 82-98
- General Accounting Office (2003), *Financial statement restatement database*, GAO-03-395R
- IASB (2009) *IAS 24 Related Party Disclosures*, <http://www.iasbplus.com/en/standards/standards/standard22>
- www.bvb.ro
- www.onrc.ro
- www.mfinante.ro

Dimensiuni istorice și realități

Reglementările contabile internaționale

Nicoleta Maria IENCIU* & Ionel Alin IENCIU**

Abstract

Historical Dimensions and Realities: The International Accounting Regulations

The essential objective of this paper is to highlight the theoretical values of the accounting convergence process, for which purpose the authors are presenting the historical foundations and the current reality of international accounting regulations. Presently there is a large diversity of approaches in the field of accounting convergence, for which reason in this paper it is succinctly present the defining elements of certain representative categories.

Due to the present existence of a mix of accounting systems inciting to controversial debates, the authors are trying to outline the importance of developing the much debate subject by presenting the representative approaches in the field of accounting convergence.

Key words: *accounting convergence, FASB, IASB, principles based standards, rules based standards*

JEL Classification: *M48, M41*

Cuvinte cheie: *convergență contabilă, FASB, IASB, standarde bazate pe principii, standarde bazate pe reguli*

Introducere

Privită în ansamblul său, contabilitatea este o tehnologie care se aplică într-o varietate de contexte politice, economice și sociale.

Datorită dezvoltării acestor domenii s-a ajuns la situația existenței unui mediu contabil global, în care se pune accent din ce în ce mai mult pe unitate la nivel de raportări financiare (Mustață, 2008: pp. 89).

La nivel internațional coexistă două curente sau sisteme contabile dominante (sistemul contabil continental și sistemul contabil anglo-saxon) care au influențat în mod direct întocmirea și prezentarea situațiilor financiare. În aceste condiții, aplicarea unor norme contabile diferite conduce la rezultate diferite, care vor avea implicații asupra interpretării informațiilor, a calculului indicatorilor economico-financiar și asupra relatării adevărului contabil (Apostol, 2009: pp. 9).

Organismele naționale și internaționale de profil își concentrează eforturile asupra convergenței contabile, între referențialul contabil internațional, elaborat de Consiliul pentru Standardele Internaționale de Contabilitate (IASB) și fundamentat pe Standardele Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), respectiv cel american, ghidat de Standardele de Contabilitate Financiară (FAS) promulgate de Consiliul pentru Standardele de Contabilitate Financiară (FASB) din Statele Unite și cel european, trasat de către directivele europene specifice (Ștefan *et al.*, 2006: pp. 2).

* Drd., Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: nicoleta.ienciu@econ.ubbcluj.ro

** Lect.univ.dr., cercetător, Universitatea "Babeș-Bolyai", Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor, Cluj-Napoca, e-mail: alin.ienciu@econ.ubbcluj.ro

În prezent, există o mare diversitate de abordări în domeniul convergenței contabile, motiv pentru care în cadrul acestei lucrări ne propunem să prezentăm succint elementele definitorii ale unor categorii de abordări reprezentative.

Metodologia cercetării

Lucrarea de față are la bază cercetarea teoretică, fundamentală, având o tentă pozitivă, în cadrul căreia am avut în vedere reliefarea dimensiunilor istorice și realităților reglementărilor contabile internaționale.

Pentru analiza datelor am utilizat observația neparticipativă, interpretarea și analiza cercetărilor anterioare existente în domeniu, având în vedere metoda de cercetare bazată pe documentare (colectarea și analiza unor documente, interpretarea și analiza informațiilor regăsite în cadrul documentelor luate în considerare), metoda comparativă cu caracter longitudinal (prezentarea evoluției reglementărilor contabile internaționale), respectiv metoda comparativă cu caracter transversal (prezentarea unor concepte specifice).

Sursele de informare care stau la baza acestei cercetări sunt reprezentate de articole publicate în reviste de specialitate, atât în sfera contabilă, cât și în sfera economică, cărți de specialitate relevante domeniului de referință, documente oficiale și alte documente emise de organismele internaționale care activează în sfera contabilității (IASB, FASB), pe baza cărora am realizat o incursiune în literatura de specialitate privind reglementările contabile internaționale.

Apariția și dezvoltarea organismelor internaționale de reglementare contabilă

Contabilitatea privită ca sistem este rezultatul unui lung proces istoric, în cursul căruia a suportat o transformare complexă dintr-o simplă tehnică de înregistrare a schimburilor comerciale, într-un mijloc de control și prevedere, apoi într-un instrument de gestiune și furnizor de informații pentru o paletă largă de utilizatori. Dacă până nu de mult multitudinea de sisteme contabile naționale făceau informația destul de greu de comparat, date fiind modurile diferite de tratare și reprezentare contabilă a acelorași tipuri de evenimente sau tranzacții economice, odată cu apariția în 1973 a Comitetului pentru Standarde Internaționale de Contabilitate, IASC¹, se încearcă introducerea unor standarde contabile care să definească într-un mod unitar și să limiteze numărul de opțiuni contabile legate de recunoașterea și prezentarea contabilă a evenimentelor sau tranzacțiilor similare (Jacob și Madu, 2009).

De la momentul genezei procesului de internaționalizare a normalizării contabile și până în prezent, Comitetul pentru Standarde Internaționale de Contabilitate (IASB) s-a dovedit a fi un organism privat, independent. Fundamentele IASC au fost puse de către organismele profesionale contabile din Canada, Australia, Franța, Germania, Irlanda, Japonia, Marea Britanie, Mexic, Olanda și S.U.A. (Muller, 2010). IASC a apărut ca răspuns la necesita-

tea de a distila, la nivel internațional, experiența contabilă specifică diferitelor țări, de a armoniza diferențierile culturale și caracteristicile socio-economice care „încarcă” sistemele contabile naționale și de a elabora un model conceptual unitar al situațiilor financiare” (Duțescu, 2001).

Activitatea acestui Comitet a început să ia amploare, ajungându-se ca la finele anului 2000 să participe la activitatea sa peste 140 de organisme profesionale din domeniul contabilității cu o răspândire geografică în mai mult de 100 de țări². Dintre cele mai importante organisme profesionale care participă la elaborarea standardelor emise de IASB, putem aminti: IOSCO (International Organisation of Securities Commissions – Organizația Internațională a Comisiilor de Valori Mobiliare), FASB (Financial Accounting Standards Board - Consiliul pentru Standarde Financiar-Contabile), IAFEI (International Association of Financial Executives Institutes – Asociația Internațională a Institutelor de Formare a Directorilor din domeniul Financiar), ICCFAA (International Co-ordinating Committee of Financial Analysts Association - Comitetul Coordonator Internațional al Asociațiilor de Analisti Financieri). Toate aceste organisme contribuie direct sau indirect, determinant ori consultativ la procesul de emitere a standardelor IAS/IFRS. Dintre aceste organisme care acționează la nivel internațional sau global de reținut este activitatea IASB și FASB.

În perioada 1975 – 1985 s-a procedat la elaborarea unor cadre conceptuale proprii fiecărui organism, referitoare la definirea conceptelor financiar contabile, care să formeze o bază de referință în dezvoltarea organismelor. Astfel, în

1 International Accounting Standards Committee
2 Conform datelor prezentate de IASB.

scurt timp, în 1989, a fost publicat cadrul conceptual al IASC, scopul său fiind de a oferi o orientare în activitatea de elaborare a standardelor, sprijinind pe cei care întocmesc sau auditează situații financiare în interpretarea standardelor sau în rezolvarea unor probleme ori situații la care nu se face referire în textul standardelor.

În aprilie 2001, IASC devine IASB³ (Consiliul pentru Standarde Internaționale de Raportare Financiară), având ca obiectiv principal să devină organism de reglementare cu activitate la nivel global în ceea ce privește normalizarea informației contabile destinată investitorilor, indiferent de sectorul de activitate și mărimea întreprinderilor, de operațiile realizate, natura informației și mijloacele utilizate (Hoarau, 2002). Normele contabile emise de către IASB urmând a se numi Standarde Internaționale de Raportare Financiară (IFRS), prin care sunt restructurate standardele emise până atunci. Ca urmare, unele standarde au fost eliminate⁴, iar altele au fost reformulate⁵. Modificarea denumirii standardelor a avut loc datorită faptului că normele internaționale vizează, îndeosebi, conținutul și prezentarea situațiilor financiare și mai puțin aspecte de contabilizare. Există însă și păreri contrare acestei modificări (Capron *et al.*, 2005). Schimbarea denumirii normelor, din „norme contabile” în „norme de raportare financiară” constituie o veritabilă revoluție, care modifică orientarea seculară a contabilității, în sensul că aceasta nu mai este în slujba dezvoltării economice, care se bazează pe producția de bunuri și servicii, ci ea servește acum circulației extrem de rapide a capitalurilor.

În primii ani de existență, între 2001-2005, organismul internațional de normalizare IASB a îndeplinit trei sarcini majore (Feleagă și Feleagă, 2006):

- Construirea unei „platforme stabile” care să conțină standarde performante. Comisia Europeană a propus în acest sens ca, începând cu data de 1 ianuarie 2005, toate companiile cotate pe piețele de capital din UE să adopte standardele internaționale existente, în urma revizuirii, la care se adaugă noile standarde (IFRS);
- Stabilirea unui cadru puternic, în vederea realizării convergenței standardelor naționale cu standardele internaționale;
- Stabilirea unui cadru flexibil, pentru realizarea convergenței standardelor internaționale (IAS/IFRS) cu cele americane (US-GAAP).

Dincolo de rolul său, implicit și de obiectivele asumate, IASB este organizat ca o fundație non-profit, fiind alcătuit din următoarele elemente:

- Organismul de normalizare propriu-zis, IASB, care preia activitățile de la vechiul organism internațional IASC și care are responsabilitatea de a stabili Standarde Internaționale de Raportare Financiară.
- Adunarea Administratorilor sau Fundația IFRS (IFRS Foundation), care supraveghează activitatea IASB.
- Monitoring Board – supraveghează Fundația IFRS, participă la alegerea administratorilor și aprobă numirile acestora.

- Comitetul de Interpretări ale IFRS, dezvoltă interpretări ce urmează a fi aprobate de IASB (până în 31 martie 2010 a fost denumit Comitetul Internațional de Interpretări privind Raportările Financiare - IFRIC).
- Consiliul consultativ de normalizare (IFRS Advisory Council, care până pe data de 31 martie 2010 era denumit IASAC – International Accounting Standards Advisory Council), oferă recomandări Fundației IFRS și IASB.
- Grupuri de lucru, formate din experți care contribuie la realizarea proiectelor mari stabilite în cadrul agendei.

Conform cadrului IASB se precizează că, deși situațiile financiare pot fi asemănătoare de la o țară la alta, există totuși diferențe la nivelul lor, ale căror cauze trebuie cercetate în diversitatea de circumstanțe economice, politice, juridice și sociale. Astfel, IASB este puternic influențat de organismul american de normalizare contabilă, Financial Accounting Standards Board din Statele Unite ale Americii (FASB), înființat în același an cu IASC/IASB (1973). FASB este un organism nonguvernamental alcătuit din șapte membri permanenți, activitățile acestuia fiind realizate sub guvernarea „Fundației contabilității financiare”(FAF)⁶. Responsabilitatea principală a acestui organism este de a stabili și de a îmbunătăți standardele de raportare financiară, aplicabile în special în jurisdicțiile americane. Un alt aspect este faptul că FASB este primul organism care a elaborat un cadru conceptual structurat actualmente în șapte enunțuri, al căror

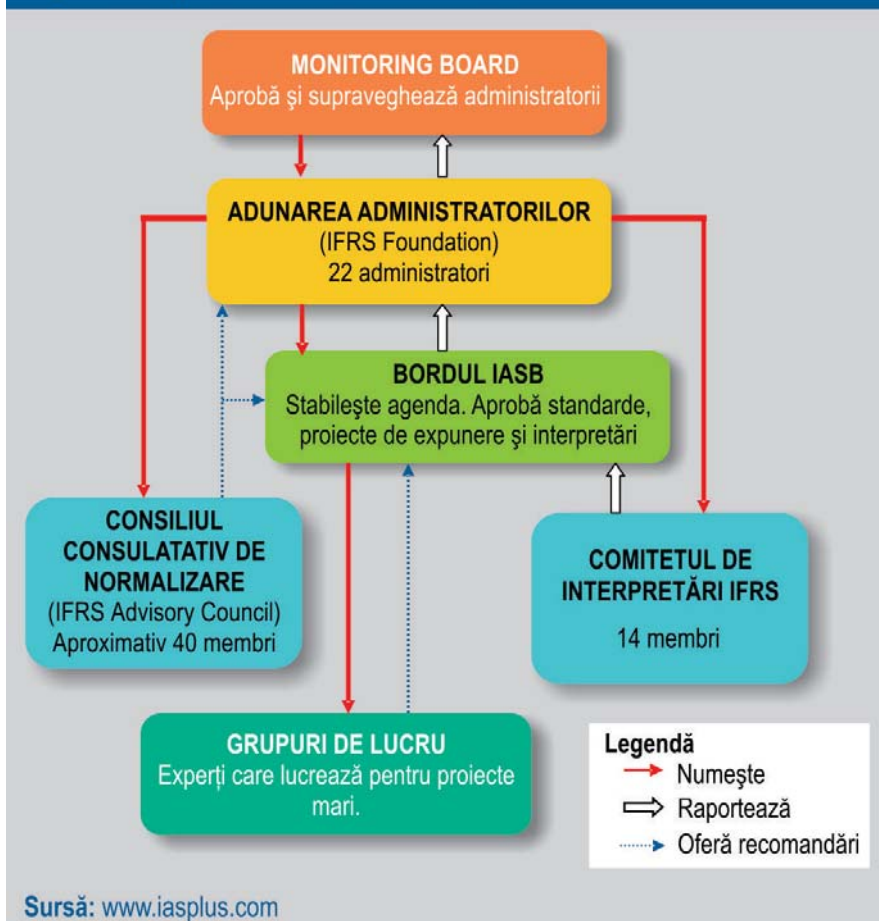
3 Eng. International Accounting Standards Board.

4 Exemple de standarde care au fost eliminate integral: IAS 6, IAS 15.

5 Exemple de standarde restructurate (înlocuite): IAS 9 (IAS 38), IAS 13 (IAS 1), IAS 22 (IFRS 3), IAS 30 (IFRS 7), IAS 35 (IFRS 5).

6 Eng. Financial Accounting Foundation

Figura 1 - Diagrama structurii curente a IASB

scop este de a defini fundamentele care au stat și care vor sta la baza standardelor contabile. Structura unui astfel de Cadru Conceptual cuprinde obiectivele situațiilor financiare anuale în ceea ce privește evoluția și conținutul acestora, caracteristicile calitative ale informațiilor financiare, elementele componente ale situațiilor financiare, criteriile de recunoaștere și metode de evaluare. Reglementările emise de FASB sunt denumite generic „Principii contabile general acceptate – US GAAP”. FASB publică în mod regulat standarde de contabilitate (intitulate „Enunț privind standardele de contabilitate financiară” – SFAS’) care au forță

de lege, dat fiind faptul că sunt recunoscute oficial de Comisia de Valori Mobiliare din Statele Unite (SEC) (Mihalciuc, 2008).

Structura independentă a FASB include:

- Fundația Contabilității Financiare (Financial Accounting Foundation - FAF) care este o organizație independentă, privată, responsabilă de supravegherea, gestionarea și finanțarea celorlalte organisme componente ale FASB (GASB, FASAC și GASAC);
- Organismul de normalizare propriu-zis, FASB, cu rolul de a stabili și

îmbunătăți standardele de raportare financiară pentru entitățile nonguvernamentale;

- Consiliul consultativ de normalizare (Financial Accounting Standards Advisory Council - FASAC) care are rolul principal de a oferi recomandări FASB în ceea ce privește programul de lucru al acestuia, posibilele noi aspecte ce urmează a fi incluse în programul de lucru și ale elemente cerute de FASB. În prezent Consiliul are peste 30 de membri;
- Organismul guvernamental de normalizare contabilă (Governmental Accounting Standards Board - GASB) a fost înființat în 1984 de către FAF cu scopul de a stabili standarde financiar-contabile pentru unitățile administrative locale și de stat (practic pentru sectorul public);
- Consiliul consultativ guvernamental de normalizare contabilă (Governmental Accounting Standards Advisory Council - GASAC), creat pentru a oferi recomandări organismului guvernamental de normalizare contabilă (GASB), cu privire la aspectele tehnice din agenda conducerii FASB, la proiectele prioritare sau la alte aspecte cerute de GASB.

În consecință, înființarea acestor organisme, la nivel european/internațional - IASB și la nivel american - FASB a generat controverse de-a lungul timpului. Dincolo de toate aceste aspecte prezentate, o importanță deosebită se acordă diferențelor existente între cele două referențiale contabile majore, diferențe pe care dorim să le abordăm în următoarea parte a lucrării.

Valențe ale convergenței contabile

- standarde bazate pe principii versus standarde bazate pe reguli

Diferențele semnificative dintre cele două referențiale contabile recunoscute internațional sunt justificate prin faptul că în cadrul acestora apar logici normalizatoare diferite (Feleață și Feleață 2006). Astfel, standardele IAS/IFRS sunt bazate pe principii (*principle based system*) având un volum de aproximativ 2.000 de pagini, iar reglementările US-GAAP sunt fundamentate pe reguli (*rule based system*) și se constituie într-o lucrare de aproximativ 14.000 de pagini, ambele seturi de reglementări contabile necesitând definirea de postulate, principii și norme contabile.

Un postulat reprezintă o propoziție a cărei acceptare este cerută pentru a realiza o demonstrație, având la bază observații făcute asupra:

- mediului economic, politic, juridic și social;
- identificării utilizatorilor de informații financiar-contabile și a necesităților informaționale ale acestora;
- obiectivelor informării financiare (Feleață și Feleață, 2006, pp.42).

Principiile contabile pleacă de la postulatele contabile și sunt *“enunțuri de esență conceptuală foarte generală și delimitate ca sistem de referință pentru construirea informației contabile privind situația patrimonială, poziția financiară și rezultatul obținut”* (Matiș, 2010, p.106). Aceste principii sunt considerate elemente de referință atât pentru cei care întocmesc situațiile financiare, cât și pentru cei care desfășoară activita-

tea de auditare a situațiilor financiare, având un grad mai mic de generalitate ca postulatele și un grad mai mare decât al normelor contabile.

Controversa standarde bazate pe principii versus standarde bazate pe reguli este nu numai o confruntare între gândirea contabilă din spațiul european și american, ci și între specialiștii de pe același mal al Atlanticului. Colapsul companiilor americane Enron și Arthur Andersen în 2001, respectiv în 2002 a fost unul dintre principalii factori care au condus la reconsiderarea standardelor de contabilitate din SUA, motiv pentru care în 2002 FASB a publicat un document prin care solicita opinii cu privire la trecerea la un sistem bazat mai mult pe principii decât pe reguli (FASB, 2002). De asemenea, în anul 2003, Comisia americană de Valori Mobiliare (SEC) a concluzionat că un sistem bazat pe principii ar îmbunătăți simțitor raportarea financiară din SUA, propunând în acest sens o serie de măsuri printre care și continuarea eforturilor de convergență a standardelor americane cu standardele internaționale de raportare financiară (Muller, 2010). Printr-o astfel de poziționare FASB recurge la schimbarea orientării sale tradiționale de la reguli spre principii.

Nelson (2003) sugerează că standardele ar trebui să fie fundamentate atât pe principii, cât și pe reguli, deoarece acestea din urmă ajută la reducerea impreciziei cu care sunt prezentate opțiunile contabile. Totodată, Nobes (2005) afirmă că standardele ar putea fi concepute mai bine dacă ar fi bazate pe principii, nu pe reguli, motiv pentru care acesta prezintă o serie de exemple privind anumite aspecte prezentate în IFRS-uri prin care standardele ar putea fi mai clare și mai simple decât conținutul lor actual. Printre aceste elemente (aspecte) se regăsesc (Nobes, 2005): renunțarea la utilizarea separată a conceptelor de leasing financiar și

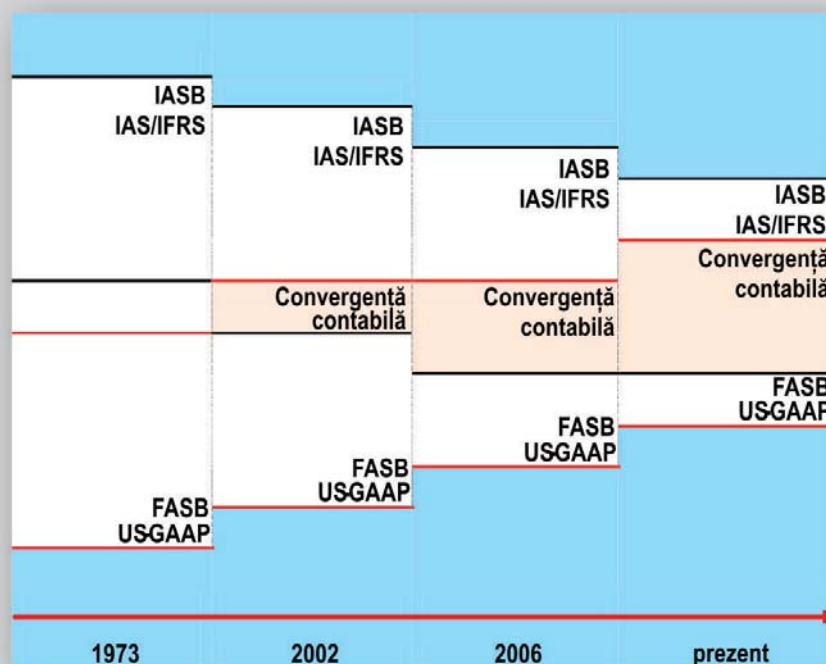
de leasing operațional și recunoașterea subvențiilor guvernamentale ca venituri imediate în cadrul situațiilor financiare.

În literatura de specialitate (Beechy, 2005) se dezvoltă ideea conform căreia din cauza eșecurilor înregistrate de către marile firme din America (spre exemplu, Enron, Worldcom), în domeniul contabil au început să apară controverse în ceea ce privește sistemul „reguli-versus-principii”, aplicat în fundamentarea standardelor contabile, sistem care alternativ se referă la „reguli-versus-obiective” și „reguli-versus-judecată”. Beechy (2005) prezintă succint diferențele dintre cele trei abordări și promovează ultima dintre acestea, conform căreia standardele ar putea fi elaborate mai bine dacă ele ar fi fundamentate/bazate pe judecată și nu pe reguli.

Așadar, în literatura de specialitate au fost aduse destul de multe reproșuri mai ales US-GAAP-urilor, din cauza faptului că ele conțin prea multe reguli și prea puține principii, raționamente de unde rezultă o prea mare complexitate a acestor norme și o tentativă de a ajusta operațiile pentru a nu face apel la reguli care pot fi încălcate (Feleață și Feleață, 2006).

În evoluția contabilității la nivel global, procesul cu impact semnificativ asupra acesteia a fost convergența contabilă între cele două referențiale contabile internaționale: IAS/IFRS și US GAAP (Figura 2). Acest proces de convergență contabilă dintre IAS/IFRS și US GAAP se referă la asimilarea celor două sisteme contabile, adică la existența unui proces interactiv pas-cu-pas, în cadrul căruia obiectivul procesului de convergență este, pe de o parte, de a stabili un set de standarde contabile și de raportare financiară care să fie inteligibile pentru utilizatorii informației financiar-contabile și realizabile de către organismele de reglementare

Figura 2 - Procesul de convergență contabilă internațională

Sursă: Proiecție proprie a autorilor

contabilă, iar, pe de altă parte, de a elimina cât mai multe diferențe existente între referențialele contabile emise (Mustață, 2008).

Procesul de convergență contabilă a debutat oficial în urma unei întâlniri comune a membrilor IASB și FASB desfășurate pe data de 18 septembrie 2002, când cele două organisme au semnat Acordul de la Norwalk, SUA, prin care ambele părți au convenit să coopereze în vederea reducerii diferențelor dintre IAS/IFRS și US GAAP. În februarie 2006, FASB și IASB au semnat un Memorandum de Înțelegere („MoU”)⁸, care conținea un program al aspectelor asupra cărora cele două organisme intenționau să obțină convergența între IAS/IFRS și US-GAAP până în anul 2008 (www.ifrs.org). În urma unei consultări cu reprezentanții

Comisiei Europene și ai Comisiei de Valori Mobiliare din SUA, IASB și FASB au convenit ca planul comun să se bazeze pe două proiecte: (1) *proiectul de convergență pe termen scurt*, care prevede îmbunătățirea literaturii US GAAP pentru reducerea sau eliminarea diferențelor față de IAS/IFRS și comunicarea de către FASB a motivului pentru care s-a decis să nu se opereze alinierea US GAAP la IAS/IFRS și (2) *proiectul de cercetare continuă asupra convergenței internaționale*, care vizează trei obiective: identificarea tuturor diferențelor existente între US GAAP și IAS/IFRS, lista a căror diferențe va fi continuu monitorizată și actualizată pe măsură ce vor apărea noi diferențe, iar cele existente vor fi rezolvate; clasificarea diferențelor pe categorii, în funcție de strategia cea mai eficientă de rezolvare și schimbul de

informații reciproc între FASB și IASB pentru realizarea convergenței contabile internaționale.

Opus realizării procesului de convergență contabilă, în cadrul literaturii de specialitate s-au remarcat voci care susțin ideea conform căreia un astfel de proces este imposibil de realizat (Holthausen, 2009; Peng și Bewley, 2010). Considerăm că atâta timp cât organismele existente la nivel internațional își concentrează eforturile în acest sens procesul de convergență contabilă poate rămâne un subiect de actualitate, a cărui analiză va fi în permanență controversată. Suntem de părere că până la stabilirea aceluiași numitor comun între referențialele contabile existente la nivel internațional mai este un drum lung, care poate întâlni diverse obstacole ce pot face ca procesul de convergență contabilă să fie realizat greu, dar nu imposibil.

Concluzii

Diferențele dintre US GAAP și IAS/IFRS nu trebuie privite ca un „lucru rău”, ci ca o reflectare a diversității societăților și națiunilor, reprezentate de diferențe culturale, politice, economice, sociale sau juridice (Dzinkowski, 2000). Țările dezvoltate pot avea standarde mai puțin complete sau cuprinzătoare precum sunt IAS/IFRS-urile, datorită mediului lor economic. Statele Unite ale Americii și alte state dezvoltate au medii de afaceri mai complexe, motiv pentru care sunt necesare standarde de contabilitate mai cuprinzătoare, precum US GAAP (Ampofo și Sellani, 2004).

Prin intermediul acestei lucrări am urmărit să prezentăm principalele caracteristici ale procesului de convergență contabilă, proces care de-a lun-

⁸ Eng. Memorandum of Understanding

gul timpului a iscat numeroase controverse. Din punctul nostru de vedere dorința IASB de supremație la nivel global este justificată de faptul că, în lipsa unor norme acceptate la scară internațională, normele contabile americane (US GAAP) s-ar fi impus cu ușurință. Oricum, eforturile de convergență dintre IASB și FASB vor continua, iar lupta nedeclarată pentru supremație în reglementarea contabilității la nivel internațional, de asemenea, va continua.

Acknowledgements

Prezenta lucrare este parte integrantă a proiectului de cercetare POS-DRU/86/1.2/S/64076 „Adaptarea curriculei universitare, de masterat, la cerințele pieței muncii din România în domeniul proiectelor finanțate din fondurile structurale și de coeziune”.

The present work is an integrant part of the research project POS-DRU/86/1.2/S/64076 „Adaptarea curriculei universitare, de masterat, la cerințele pieței muncii din România în domeniul proiectelor finanțate din fondurile structurale și de coeziune”.

Bibliografie

- Ampofo A., R. Sellani, *Examining the differences between United States Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP) and International Accounting Standards (IAS): implications for the harmonization of Accounting Standards*, Accounting Forum, volum 29, pp. 24-58, 2004
- Apostol C., *Analiza diagnostic a sănătății financiare a întreprinderii pe baza bilanțului*, teză de doctorat, 2009, accesibil la http://www.uaic.ro/uaic/bin/download/Academic/Doctorate_ianuarie_2010/ApostolV.Ciprian.pdf
- Beechy, T., *Accounting Standards: Rules, Principles, or Wild Guesses?*, Canadian Accounting Perspective, volum 4, nr. 2, pp. 45-60, 2005, York University
- Capron, M., Chiapello, È., Colasee, B., Mangenot, M., Richard, J., *Les normes comptables internationales, instruments du capitalisme financier*, Éditions La Découverte, Paris, pp. 25, 2005
- Duțescu, A., *Ghid pentru înțelegerea și aplicarea standardelor internaționale de contabilitate*, Editura CECCAR, 2001, București
- Dzinkowski, R., *The measurement and management of intellectual capital: an introduction*, Management Accounting (UK), volum 78, No. 2, pp. 12-30, 2000
- Feleagă L., N. Feleagă, *Convergențe contabile internaționale prin prisma aderării la Uniunea Europeană*, Economie teoretică și aplicată, volum 3, 2006
- Hoarau, C., *Comptabilité et management*, Edition Foucher, 2002, Vanves
- Holthausen, R.W., *Accounting standards, financial reporting outcomes, and enforcement*, Journal of Accounting Research, volum 47, nr. 2, pp. 447-458, 2009.
- Jacob, R.A., C.N. Madu, *International financial reporting standards: an indicator of high quality?* International Journal of Quality & Reliability Management, volum 26, nr. 7, pp. 712-722, 2009.
- Matiș D. și colectiv, *Bazele contabilității. Fundamente și premise pentru un raționament profesional autentic*, Editura Casa Cărții de Știință, 2010, Cluj-Napoca
- Mihalciuc, C., *Contabilitate financiară aprofundată*, curs pentru învățământul la distanță, Universitatea “Ștefan cel Mare”, 2008, Suceava
- Muller, V., *Situațiile financiare consolidate. Dezvoltări și aprofundări la nivel internațional, european și național*, Editura Alma Mater, 2010, Cluj-Napoca
- Mustață, R.V., *Sisteme de măsurare a armonizării și diversității contabile – între necesitate și spontaneitate*, Editura Casa Cărții de știință, 2008, Cluj-Napoca
- Nealson, M.W., *Behavioural evidence of the effects of principles-and rules-based standards*, Accounting Horizons, volum 17, nr.1, pp. 67-81, 2003.
- Nobes, C.W., *Rules-Based Standards and the Lack of Principles in Accounting*, Accounting Horizons, volum 19, nr.1, 2005.
- Peng, S. și K., Bewley, *Adaptability to fair value accounting in an emerging economy: A case study of China's IFRS convergence*, Accounting, Auditing and Accountability Journal, volum 23, nr. 8, pp. 982-1011, 2010.
- Ștefan, D., O. Spățăcean, D.M.Bogdan, M. Nandrea, *Convergență vs. armonizare contabilă – implicații în sectorul asigurărilor*, Analele Universității „1 Decembrie 1918”, Alba-Iulia, volum 1, nr. 8, 2006, <http://www.economica.uab.ro/upload/lucrari/820061/34.pdf>
- www.fasb.org
- www.iasplus.com

Raportarea financiară și previziunile analiștilor financiari în contextul crizei economice: considerații privind mediul românesc

Mihaela IONAȘCU*

Abstract

Financial Reporting and Analysts' Forecasts Accuracy during the Financial Crisis: Evidence for Romania

The purpose of the paper is to explore the impact of financial crisis on analysts' forecasts for Romanian listed companies. There are currently opinions upholding that financial reporting, by means of fair value measurements, induced an erroneous perspective on companies' future performance and was one of the drivers of the financial crisis. However, in an unstable business environment, such as the economic turmoil determined by the global crisis, quality financial information can reduce uncertainty about companies' future performance and can contribute to a decrease in forecasts errors. Using all available analysts' forecasts for Romanian listed companies from Thomson Reuters I/B/E/S database for the period 2004- 2010, the paper shows that analysts' forecasts accuracy decreased significantly when the crisis first impacted Romanian economy, and returned to normal levels in the following years. The quality of financial reporting contributed, in all circumstances, to a decrease in forecast errors.

Key words: analysts' forecasts accuracy, financial crisis, financial reporting, emergent markets

JEL Classification: G17, G32, M41

Cuvinte cheie: previziunile analiștilor financiari, criza financiară, raportare financiară, piețe emergente

Introducere.

Criza economică: cauze și consecințe

În mass-media, dar și în literatura științifică din ultimii ani, actuala criză a vieții economice este denumită fie ca o *criză financiară globală (2007–2012 global financial crisis, Global Financial Crisis* sau *2008 financial crisis*, engl.), fie ca o *criză economică (economic crisis* sau *real economic crisis*, engl.). Însă, conceptul de criză economică este mai larg decât cel de criză financiară, criza economică având ca sursă o criză financiară.

Criza financiară este definită ca „o situație în care oferta de monedă este depășită de cererea de monedă. Acest lucru înseamnă că lichiditatea se evaporă rapid deoarece moneda disponibilă este retrasă din bănci, forțând băncile fie să-și vândă alte investiții pentru a-și acoperi deficitul, sau să se prăbușească”¹. În schimb, *criza economică* este „o situație în care economia unei țări traversează un declin brusc, generat de o criză financiară. O economie care se confruntă cu o criză economică va experimenta cel mai probabil o scădere a PIB, o diminuare a lichidității și o creștere/reducere a prețurilor din cauza inflației/deflației. O criză economică poate lua forma unei recesiuni sau a unei depresiuni. De asemenea, este denumită și criza economiei reale”².

Există aproape un consens că actuala criză are ca epicentru Statele Unite ale Americii (SUA), cu economia cea mai performantă și cea mai sofisticată a lumii, însă momentul declanșării ei

* Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: mihaela.ionascu@cig.ase.ro

1 "financial crisis", Business Dictionary, 2012, <http://www.businessdictionary.com/definition/financial-crisis.html>, accesat în 2012.

2 "economic crisis", Business Dictionary, 2012, <http://www.businessdictionary.com/definition/economic-crisis.html>, accesat în 2012

este plasat în mod diferit. Pentru unii, criza a început în mod oficial în august 2007, în momentul în care băncile centrale (din SUA, Japonia și Banca Centrală Europeană) au trebuit să intervină pentru a furniza lichidități sistemului bancar, însă originile ei pot fi plasate la finele anului 2000, când Rezerva Federală Americană a instituit politica „banilor ieftini”, care a generat un boom în achizițiile de locuințe și companii, determinând orice creditor rațional „să crediteze până când nu mai are pe cine” (Soros, 2008, p. 11-12). Alții vorbesc de „criza financiară din 2008” (2008 financial crisis, engl.) prin referire la faptul că, în anul 2008, eșecurile unei serii de bănci și companii de asigurare din SUA au declanșat o criză financiară care a oprit efectiv piețele de credit globale și au făcut necesară intervenția fără precedent a Guvernului american. Unele bănci au fost preluate de Guvern, prin infuzie de capital, iar altele au dat faliment. Aceste eșecuri corporatiste din sectorul bancar au creat o criză de încredere, băncile fiind reticente în a-și mai acorda credit între ele, dar și în afara sistemului. Diagnoza stării economice actuale la nivel global este destul de sumbră. Pentru unii autori, „America și restul lumii au căzut pradă celei mai profunde și lungi recesiuni din istoria postbelică” (Morris, 2010, p.7), iar alții apreciază că „ne aflăm în mijlocul unei crize financiare fără asemănare de la Marea Recesiune din 1930 încôace” (Soros, 2008, p. 79).

În ceea ce privește cauzele actualei crize, Kothari și Lester (2011) arată că printre multiplele cauze care au generat Marea Recesiune începută în 2008, cu efecte semnificative în Statele Unite și în economia globală, respectiv, reglementarea laxă a creditelor ipotecare, boomul pe piața locuințelor, creșterea popularității instrumentelor derivate, cum ar fi securitizarea împrumuturi-

lor cu grad mare de risc (*collateralized debt obligations: CDO*, engl.), practicile bancare discutabile, anumite stimulente manageriale, este invocată și *raportarea financiară bazată pe valoarea justă din Statele Unite*. Și aceasta deoarece evaluarea la valoare justă, bazată în special pe fluxuri viitoare de trezorerie actualizate, poate induce o supraevaluare a performanțelor companiilor și, deci, o imagine distorsionată a realității.

Kothari și Lester (2011) arată, totuși, că standardele de raportare financiară privind evaluarea la valoarea justă nu pot fi considerate o cauză a crizei financiare, deoarece normele contabile au reflectat întotdeauna unele tensiuni existente între standardele curente, care urmăresc surprinderea performanțelor trecute ale companiilor, și presiunile venite din partea piețelor pentru indicatori care să permită previzionarea performanțelor viitoare ale firmelor, iar contabilitatea la valoarea justă este un exemplu de compromis între cele două abordări. Kothari și Lester (2011) arată că, de fapt, aplicarea inconsecventă (*inconsistent implementation*, engl.) și aplicarea ulterioară eronată (*subsequent misapplication*, engl.) a standardelor de contabilitate la valoarea justă de către cei care au creat și securitizat instrumentele financiare, cât și modul în care investitorii au utilizat aceste evaluări au contribuit la declanșarea crizei. De asemenea, aceiași autori consideră că o soluție pentru actualele limite ale contabilității la valoarea justă ar fi revizuirea standardelor americane, în sensul limitării politicilor contabile care anticipează venituri viitoare și care pot duce la supraestimarea veniturilor și activelor și aplicarea corespunzătoare a standardelor care cer ca o „veste rea” (pierdere) să fie recunoscută atunci când aceasta devine cunoscută, deoarece recunoașterea în timp util a pierderilor ar oferi investitorilor o mai

mare transparență privind performanța actuală a investițiilor lor.

În opinia noastră, o astfel de discuție, purtată pe larg în literatura de specialitate (de exemplu, Bath și Landsman, 2010; Bignon *et al.*, 2009; Laux și Leuz, 2010; Magnan, 2009), poate fi relevantă doar pentru economii hiper-financiarizate, precum cea americană, întrucât pe piețele financiare slab dezvoltate, cum este și piața emergentă a României, actuala criză financiară a avut mai degrabă origini externe, prin efectul de contagiune și nu se poate vorbi de vreun rol jucat de raportarea financiară. Dimpotrivă, este de așteptat ca în perioada turbulentă care a urmat impactului crizei financiare asupra mediului de afaceri românesc și, ulterior, după instalarea crizei economice în România, raportarea financiară să joace un rol important în reducerea incertitudinii legate de performanțele companiilor românești. În acest context, studiul de față își propune să investigheze impactul crizei financiare asupra previziunilor analiștilor financiari din România, urmărind să individualizeze și efectul calității raportării financiare.

Impactul crizei financiare asupra Bursei de Valori București

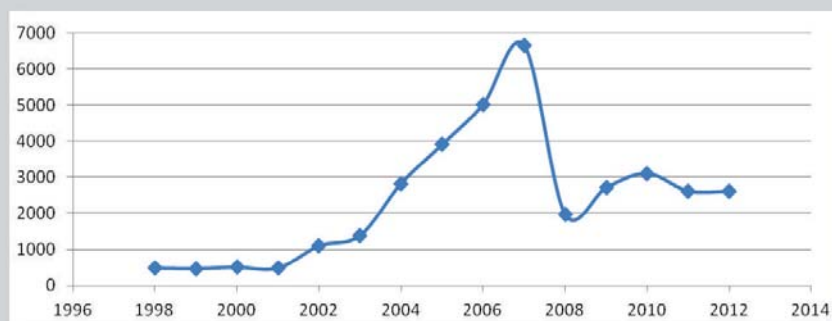
Bursa de Valori București a resimțit impactul crizei financiare globale în anul 2008, fiind, potrivit lui Ionașcu și Olimid *et al.* (2011), una dintre cele mai afectate țări din sud-estul Europei. În anul 2008, criza financiară a redus capitalizarea bursieră cu 69%, scăzând procentul capitalizării bursiere în PIB de la 17% în 2007 la doar 5% în 2008 (vezi Tabelul 1 și Figura 1).

Tabel 1 - Efectul crizei financiare asupra capitalizării bursiere a BVB și a piețelor vecine

Bursa	2007		2008	
	Capitalizarea bursieră (milioane euro)	Capitalizarea bursieră ca procentaj din PIB	Capitalizarea bursieră (milioane euro)	Capitalizarea bursieră ca procentaj din PIB
Bursa din Atena	161.980,62	0,71	64.736,54	0,27
Bursa de Valori București	20.637,20	0,17	6.474,07	0,05
Bursa de Valori Budapesta	30.025,70	0,30	13.325,60	0,13
Bursa de Valori Sofia	8.965,32	0,31	6.371,03	0,19
Bursa de Valori Praga	33.813,92	0,26	29.615,12	0,19
Bursa de Valori Varșovia	122.725,30	0,39	65.177,59	0,18

Sursă: Ionașcu și Olimid (2011)

Figura 1 - Efectul crizei financiare asupra indicelui BET-C

Sursă: Proiecție proprie pe baza datelor disponibile pe site-ul <http://bvb.ro/TradingAndStatistics/GeneralStatistics.aspx?tab=2&m=0>

Metodologia cercetării

Studiul vizează toate companiile listate la Bursa de Valori București pentru care există previziuni ale analiștilor financiari disponibile în baza de date

Thomson Reuters I/B/E/S. Au fost utilizate previziunile pentru profitul pe acțiune, efectuate la începutul (29 de observații anuale) și la sfârșitul exercițiului financiar (46 de observații anuale) pentru perioada 2004-2010, perioada acoperită de analiștii financiari la momentul

efectuării studiului. Pentru comparabilitatea calculului profitului pe acțiune s-au evitat ajustările pentru splitarea sau consolidarea acțiunilor, în consecință au fost eliminate 6 observații pentru companiile care au avut astfel de evenimente în perioada analizată. În plus, a fost eliminată o observație ce ieșea din tendință, a cărei valoare era de patru ori mai mare decât abaterea medie pătratică.

Analiza a avut la bază următorul model de regresie, după cum urmează:

$$ERROR_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 CRISIS_{it} + \alpha_2 LogSIZE_{it} + \alpha_3 LOSS_{it} + \alpha_4 HORIZON_{it} + \varepsilon$$

Unde:

ERROR: Eroarea de previzionare pentru compania *i* la momentul *t*, calculată ca valoarea absolută a diferenței dintre mediana profitului pe acțiune previzionat și valoarea efectivă a profitului pe acțiune, scallată cu prețul acțiunilor companiei *i* la momentul *t*;

CRISIS: Variabilă dummy, care ia valoarea 0, dacă previziunile sunt efectuate înainte de anul 2008, și 1, pentru previziunile efectuate în perioada de criză financiară;

SIZE: Valoarea capitalizării bursiere pentru compania *i* la momentul *t*;

LOSS: Variabilă dummy, care ia valoarea 1, dacă firma a înregistrat o pierdere în anul de raportare, și 0, în cazul unui profit.

HORIZON: Variabilă dummy, care ia valoarea 1, dacă previziunea este efectuată la sfârșitul anului, și 0, la începutul perioadei de raportare.

Coefficientul variabilei care urmărește impactul crizei financiare asupra erorilor de previzionare (CRISIS) se așteaptă să fie pozitiv, respectiv se așteaptă ca erorile de previzionare să crească după anul 2008, anul declanșării crizei finan-

ciare. Variabila SIZE a fost folosită pentru a controla efectul calității raportării financiare, întrucât există dovezi empirice care arată că firmele mari au tendința de a divulga mai multe informații, contribuind la creșterea corectitudinii previziunilor analiștilor financiari (Brown *et al.*, 1987; Lang și Lundholm, 1996). Variabila LOSS urmărește să controleze efectul pe care îl are înregistrarea unei pierderi asupra erorilor de previzionare, analiștii financiari reușind cu dificultate să previzioneze corect rezultatul pe acțiune în cazul în care companiile obțin pierderi (Hwang *et al.*, 1996). Întrucât în analiză au fost introduse previziuni efectuate la momente diferite în raport cu momentul publicării rezultatului pe acțiune efectiv, a fost utilizată variabila HORIZON, întrucât se așteaptă ca acuratețea previziunilor efectuate la sfârșitul perioadei de raportare să fie mai mare, previziunile înglobând informațiile preliminare difuzate în cursul exercițiului financiar.

Rezultatele cercetării

După operaționalizare, valorile variabilelor sunt descrise în Tabelul 2.

Rezultatele regresiei sunt prezentate în Tabelul 3.

Așa cum s-a anticipat, mărimea firmelor – utilizată ca un indicator pentru calitatea raportării financiare, influențează negativ erorile de previzionare, respectiv, raportarea financiară de calitate duce la scăderea erorilor de previzionare. De asemenea, înregistrarea unei pierderi crește semnificativ erorile de previzionare, însă momentul efectuării previziunilor nu este relevant.

Contrar așteptărilor, rezultatele arată că pe ansamblul perioadei de criză financiară analizate (2008-2010) acu-

ratețea previziunilor analiștilor financiari nu a scăzut semnificativ comparativ cu perioada anterioară (2004-2007).

Pentru a investiga acest rezultat s-a procedat la o analiză suplimentară, urmărindu-se momentul impactului crizei financiare asupra Bursei de Valori București (anul 2008) și a efectelor

acesteia asupra erorilor de previzionare. Pentru această analiză s-a avut în vedere următorul model de regresie:

$$ERROR_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 CRISIS2008_t + \alpha_2 LogSIZE_{it} + \alpha_3 LOSS_{it} + \alpha_4 HORIZON_{it} + \varepsilon$$

Tabel 2 - Statistici descriptive

	N	Minim	Maxim	Medie	Abaterea medie pătratică
ERROR	68	0	3,93	,15	,51
CRISIS	68	0	1	,71	,46
SIZE (mil lei)	68	26,30	32.003,92	5.758,41	8.964,32
LOSS	68	0	1	,059	,24
HORIZON	68	0	1	,63	0,49

Tabel 3 - Rezultatele regresiei – Model I

Variabile	Coeficienți	t	Sig.
(Constantă)	1,850	2,542	,014
CRISIS(+)	,097	,730	,468
LogSIZE (-)	-,088	-2,790	,007
LOSS (+)	1,015	4,406	,000
HORIZON(-)	,030	,270	,788
R ² ajustat		,284	
F statistic		7,653 (sig. 0,000)	
Durbin-Watson		2,031	
Observații		68	

Tabel 4 - Rezultatele regresiei – Model II

Variabile	Coeficienți	t	Sig.
(Constantă)	2,052	3,642	,001
CRISIS2008(+)	,436	3,283	,002
LogSIZE (-)	-,096	-3,677	,000
LOSS (+)	,936	4,506	,000
HORIZON(-)	-,008	-,083	,934
R ² ajustat		,384	
F statistic		11,426 (sig. 0,000)	
Durbin-Watson		2,428	
Observații		68	

Unde, *CRISIS2008*: Variabilă dummy, care ia valoarea 1, dacă previziunile vizează rezultatul pe acțiune al anului 2008, și 0 în caz contrar;

Rezultatele regresiei sunt prezentate în **Tabelul 4**.

Așa cum se observă, variabila *CRISIS 2008* are o influență pozitivă semnificativă asupra erorilor de previzionare, respectiv erorile de previzionare ale analiștilor financiari au fost semnificativ mai mari pentru anul 2008 comparativ cu restul perioadei analizate. Aceste rezultate arată că impactul crizei financiare a fost resimțit la momentul inițial, bulversând previziunile analiștilor financiari, pentru ca, ulterior, aceștia să reușească să se re poziționeze și să-și ajusteze previziunile potrivit noului context. Pe întreaga perioadă analizată, calitatea raportării financiare este corelată puternic negativ cu erorile de previzionare, altfel spus, informațiile financiare de calitate au permis cele mai corecte previziuni. În consecință, putem afirma că pe piața românească de capital raportarea financiară nu a jucat un rol în declanșarea crizei financiare, ci, dimpotrivă, s-a constituit ca un fac-

tor stabilizator, care a permis analiștilor financiari să reducă incertitudinea cu privire la performanțele companiilor analizate și să permită ameliorarea previziunilor lor.

declanșarea crizei nu diferă semnificativ de cea înregistrată în perioada pre-criză. Pe toată perioada analizată, calitatea raportării financiare a contribuit la reducerea erorilor de previzionare, ceea ce arată că, pe piața emergentă a României, rolul jucat de raportarea financiară în contextul crizei nu a fost de factor declanșator, cum se poate argumenta pentru economiile puternic financiarizate, ci de factor stabilizator, care a permis ameliorarea acurateței previziunilor analiștilor financiari.

Cea mai importantă limită a studiului derivă din numărul mic de societăți românești cotate urmărite de analiștii financiari și din perioada limitată de timp acoperită de previziunile acestora.

Concluzii

Lucrarea a investigat impactul crizei financiare asupra previziunilor analiștilor financiari pentru companiile românești cotate pentru perioada 2004-2010. Rezultatele au arătat că impactul inițial produs de criza financiară în anul 2008 a dus la creșterea semnificativă a erorilor de previzionare, însă, pe ansamblu, acuratețea previziunilor după

Acknowledgements

Această lucrare a fost cofinanțată din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiectul nr, POSDRU/89/1.5/S/59184 „Performanță și excelență în cercetarea postdoctorală în domeniul științelor economice din România”.

This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectoral Operational Programme Human Resources Development 2007-2013, project number POSDRU/89/1.5/S/59184 „Performance and Excellence in Postdoctoral Research in Romanian Economics Science Domain”.

Bibliografie

- Barth, M. E., Landsman, W. R. (2010), *How did financial reporting contribute to the financial crisis?*, *European Accounting Review*, 19 (3), 399–423.
- Brown, L. D, Richardson, G. D., Schwager, S. G. (1987), *An information interpretation of financial analyst superiority in forecasting earnings*, *Journal of Accounting Research*, 22(Spring): 49-67.
- Bignon, V., Biondi, Y. și Ragot, X. (2009), *An Economic Analysis of Fair Value: Accounting as a Vector of Crisis (August 2, 2009)*, Cournot Centre for Economic Studies, Prisme, No. 15, 2009, available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1474228>
- Hwang, L, Jan, C., Basu, S. (1996), *Loss firms and analysts' earnings forecast errors*, *Journal of Financial statement analysis*, 1 (Winter): 18-31.
- Ionascu, M, Olimid, L (2012), *Impactul practicilor de guvernare corporativă asupra previziunilor analiștilor financiari: cazul României*, *Revista "Audit Financiar" nr. 4/2012*.
- Kothari, S.P. and Lester, Rebecca (2011), *The Role of Accounting in the Financial Crisis: Lessons for the Future*, Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1972354> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1972354>
- Lang, M., Lundholm, R. (1996), *Corporate disclosure policy and analyst behaviour*, *the Accounting Review*, 71: 467-492.
- Laux, C. and Leuz, C., 2010, *Did fair value accounting contribute to the financial crisis?* *Journal of Economic Perspectives*, 24 (1), 93–118.
- Magnan, M. (2009), *Fair Value Accounting and the Financial Crisis: Messenger or Contributor?* (May 1, 2009). CIRANO - Scientific Publications Paper No. 2009s-27. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1504128>
- Morris, Ch. R. (2010), *Criza economică și profesiile ei*, traducere, Litera Internațional.
- Soros G. (2008), *Noua paradigmă a piețelor financiare: criza creditelor din 2008 și implicațiile ei*, traducere, Litera Internațional.

❖ Conferința internațională „Perspective în contabilitate și audit”

Departamentul Contabilitate și Audit din cadrul Universității de Vest din Timișoara, Facultatea de Economie și de Administrare a Afacerilor, a organizat, în perioada 29-30 noiembrie a.c., **Conferința internațională „Perspective în contabilitate și audit”**. Parteneri ai evenimentului au fost: Asociația Internațională a Experților Contabili Autorizați (ACCA), Camera Auditorilor Financiari din România (CAFR), Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România (CECCAR), Asociația Generală a Economistilor din România (AGER), Rotary Club Lugoj, Ernst & Young, PricewaterhouseCoopers.

Deși s-a aflat la prima ediție, Conferința s-a bucurat de un deosebit interes și de o largă participare națională, dar mai ales internațională și a creat cadrul propice unor dezbateri științifice relevante privind provocările pe care noile tendințe și reglementări în domeniul financiar-contabil și în cel al auditului le ridică în fața oricărui economist, profesionist și cercetător în domeniul larg al științelor economice. Au fost înscrise un număr de 52 lucrări științifice la cele 10 secțiuni ale Conferinței: Contabilitate și fiscalitate, Raportare de mediu și Sisteme informatice de gestiune, Relevanța informației contabile, Raportare financiară, Măsurarea performanței, Guvernanță corporativă, Audit, Educație și profesie contabilă, Raportare financiară (II), respectiv Evaluarea activelor. La lucrările conferinței au participat doctoranzi, profesioniști în domeniul auditului și contabilității, cercetători din învățământul superior economic românesc, precum și din 13 țări: Anglia, Franța, Spania, Portugalia, Italia, Turcia, Ungaria, Scoția, Malta, Croația, Republica Moldova, Iran și Slovenia. În paralel cu activitățile științifice au avut loc patru sesiuni speciale: Provocări în profesia contabilă, Construirea unei cariere academice, Conectarea învățământului contabil cu nevoile angajatorilor, Educația contabilă în România.

Sesiunea inaugurală s-a desfășurat în plen în prezența reprezentanților comunității academice timișorene și a numeroși invitați din cadrul facultăților cu profil economic din România și străinătate, precum și a unor personalități marcante ale mediului profesional și de afaceri din România și a cuprins mesaje și prelegeri din partea personalităților prezente la manifestare.

Învitată în plenul Conferinței, doamna **Carmen Mataragiu**, primvicepreședinte al Camerei Auditorilor Financiari din România, a transmis Mesajul adresat Conferinței de Consiliul CAFR, în care a

fost subliniat rolul important pe care îl deține facultatea timișoreană în învățământul superior din domeniul economic și de cercetare din România, fiind cu totul remarcabile rezultatele acestui prestigios colectiv didactic și profesional în eforturile depuse pentru a furniza servicii de calitate în învățământul universitar de profil și pentru a mări oportunitățile de dezvoltare profesională.

„Camera Auditorilor Financiari din România, în calitate de organism profesional care coordonează, autorizează și monitorizează desfășurarea activității de audit financiar în România – se precizează în Mesaj - este intens preocupată de creșterea calității profesionale a activității de audit a membrilor noștri și, din aceste considerente, promovăm o bună conlucrare cu mediul academic și universitar, materializată și prin faptul că deținem, începând cu anul 2010, calitatea de membru al Asociației Facultăților de Economie din România. Astfel, cadre universitare de prestigiu ne sprijină anual în organizarea programului de pregătire profesională pentru membrii noștri. De asemenea, Camera a încheiat protocoale de colaborare cu diferite instituții de învățământ superior, inclusiv cu Facultatea de Contabilitate și Audit de la Universitatea de Vest din Timișoara, în vederea echivalării testului de acces la stagiul, pentru absolvenții programelor de master la disciplinele specifice activității de audit. Totodată, mediul academic a sprijinit permanent Camera prin participarea activă la o serie de manifestări științifice, prin cercetări științifice publicate în revistele de specialitate ale Camerei.

Ne exprimăm speranța că din studiile și cercetările care vor fi prezentate aici, din dezbaterile pe care le vor prilejui vor rezulta idei, soluții și orientări valoroase pentru dezvoltarea și afirmarea profesiei contabile în fața actualelor provocări generate de contextul economic actual. Stimăm participanții, munca de cercetare, activitatea științifică și didactică nu sunt ușoare, dar cu toții avem o mare responsabilitate, pentru că în mâinile noastre, ale organismelor profesionale, dar și ale profesorilor de la instituțiile de învățământ superior economic stă pregătirea și educația profesională a viitorilor contabili și auditori financiari profesioniști.”

După cum a precizat domnul conferențiar univ. dr. **Ovidiu-Constantin Bunget**, directorul Departamentului de Contabilitate și Audit și președintele comisiei de organizare, „Conferința a reprezentat și un prilej pentru omagierea prof. univ. dr. **Mihail Epuran**, care ar fi împlinit vârsta de 80 de ani la 30 noiembrie, ctitorul școlii timișorene de contabilitate. Personalitate complexă a profesiei contabile române, domnia sa s-a bucurat de un prestigiu profesional dobândit prin studiu, dedicație și muncă, experiența și cunoștințele sale valoroase situându-l la un loc de cinste în patrimoniul științific românesc.”

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la

adresa de e-mail: revista@cafr.ro, obligatoriu în format electronic cu extensia **.doc**, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

